

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

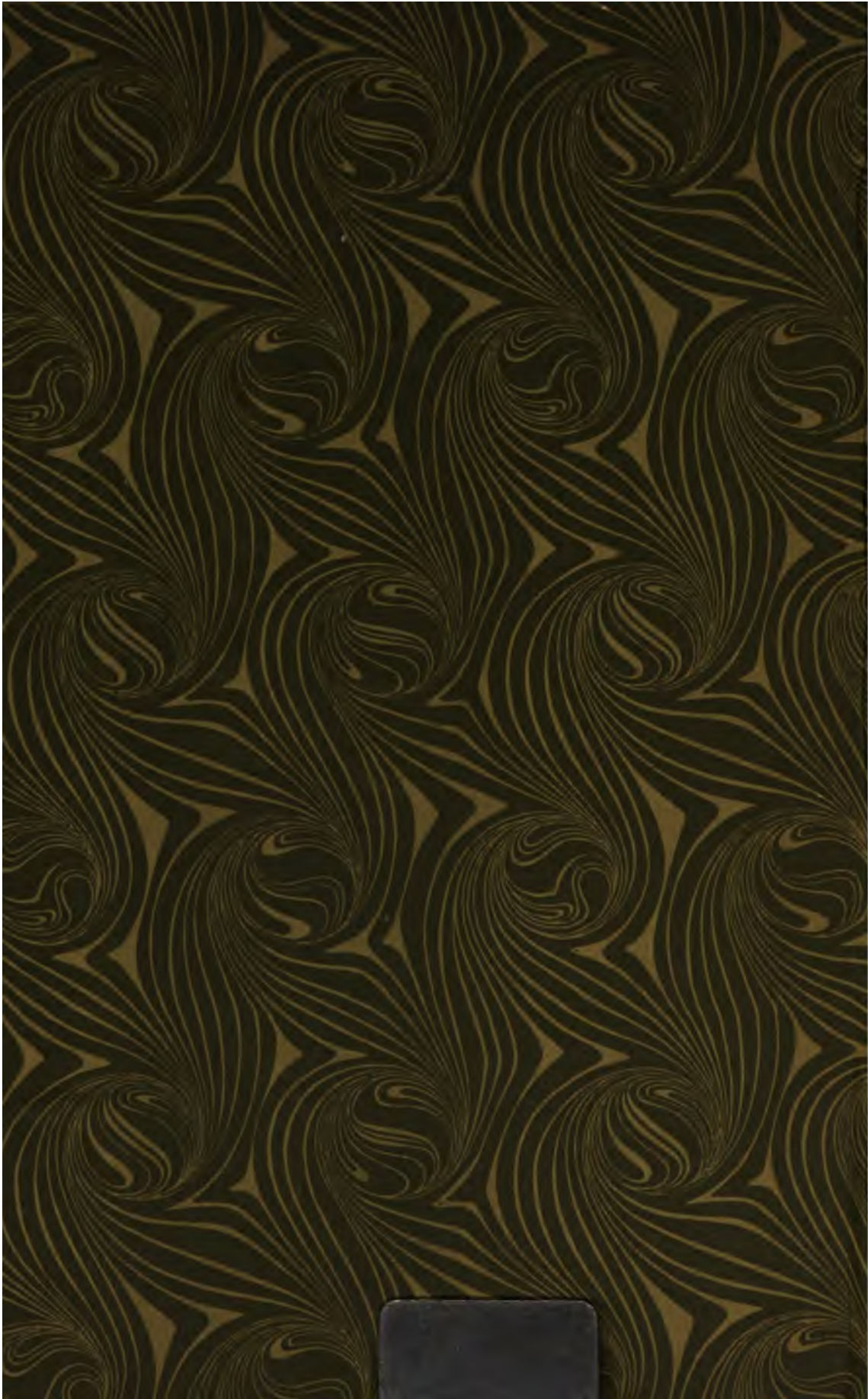
About Google Book Search

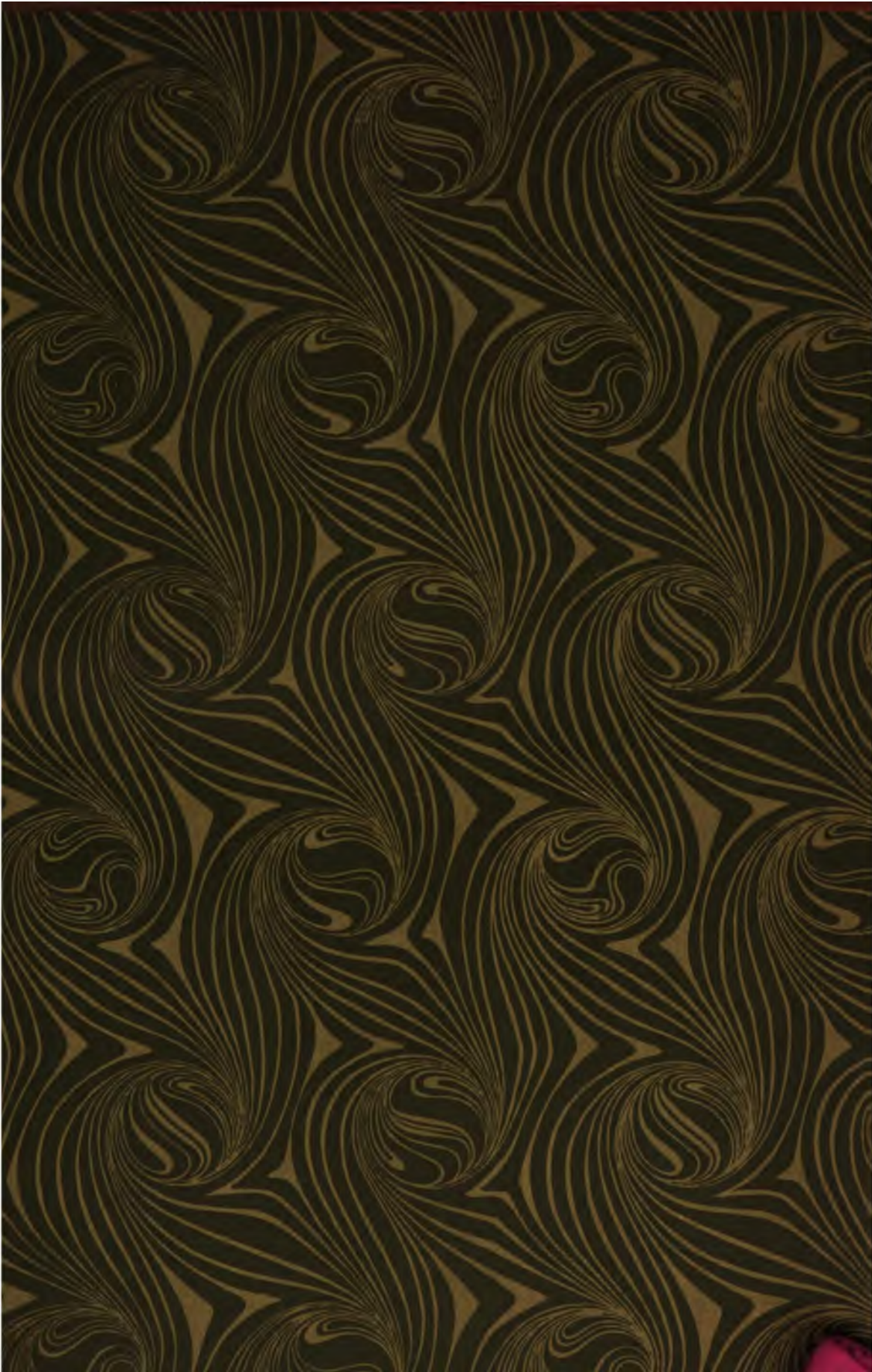
Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

FR. AD. ŠUBERT.

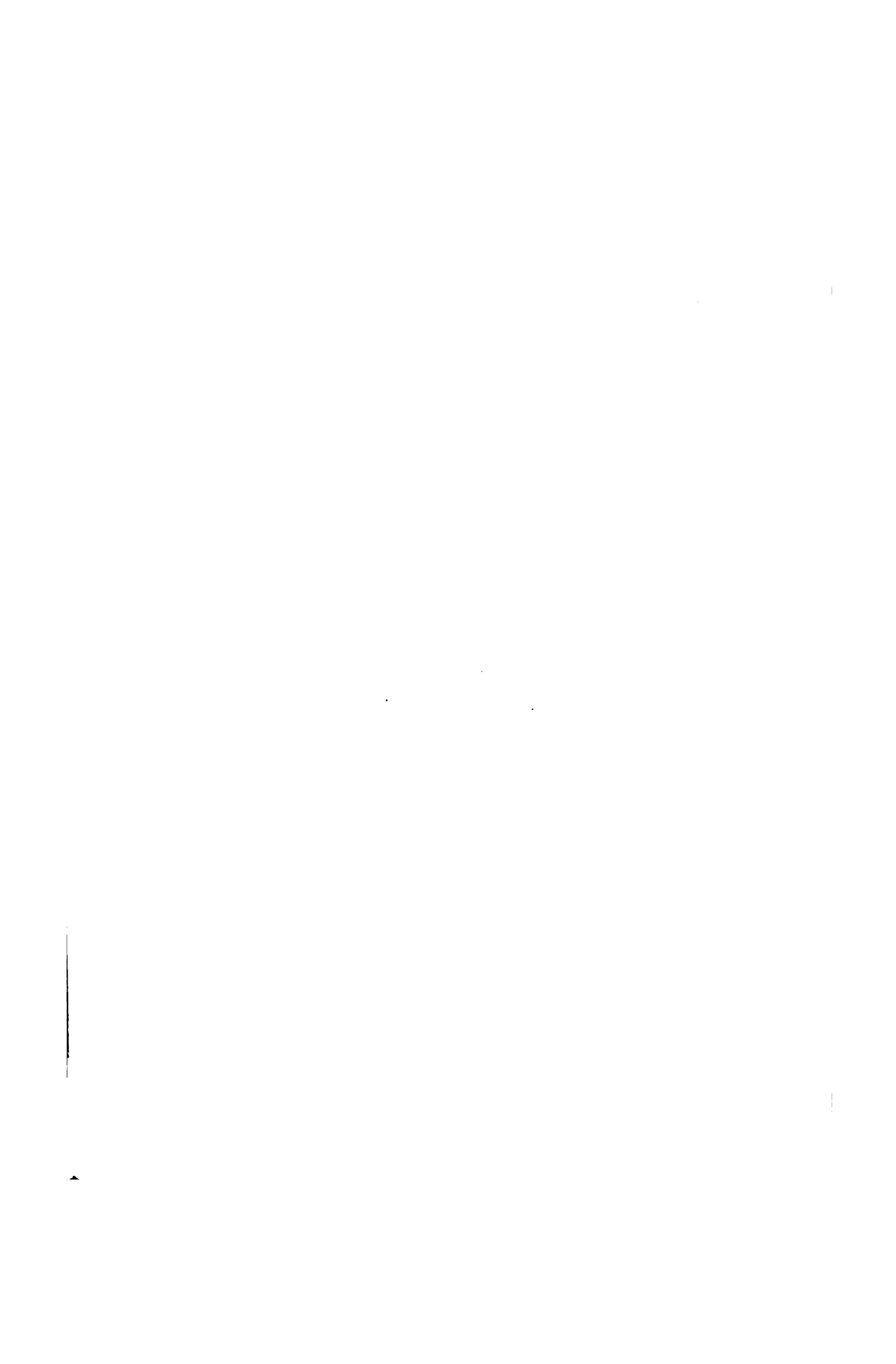
MOJE DIVADELNÍ TOULKY
I.

MOJE DIVADELNÍ TOULKY.

Z UPOMÍNULÝCH DOB.

II. 1908.

Just. Janst. Šubert

MOJE DIVADELNÍ TOULKY.

VYPRÁVUJE

FR. AD. ŠUBERT.

SVAZEK I.

V PRAZE.

TISKEM A NÁKLADEM ČESKÉ GRAFICKÉ SPOLEČNOSTI „UNIE“ V PRAZE.

1908.

DRUŽSTVU NÁRODNÍHO DIVADLA

**V PAMĚTI LET 1883—1900
A CÍLŮ SPOLEČNÝCH.**

MOJE PRVNÍ CESTA DO ITALIE.

ak vlna pohnutého moře valil se na mne den za dnem. Klidná, hučící, bouřlivá. . . Dnes ji zlatila radost nad dosaženým úspěchem divadla, včera byla zkalena vyvaleným pískem nesnází — a zítřek strojí se nad ní zadoucí vichrem náhlých a netušených nehod.

A den co den přivaly sílicí práce a rozhodávajícího rozčilení; zvolna ale bez úlevy svalstvem ducha ochvívajícího. A stálý šum a hukot, mračna kobylek osobních aspirací, krupobití sterých a tisícerych drobotin, chvílemi až hlavní směr cesty oku zastírajících.

Nebylo divu, že dostavovaly se dny volající důtklivě vypráhnouti na čas z jařma. Tu vítal jsem cesty v záležitostech Národního divadla, třeba nutná jednání v cizině nekynula klidem a odpočinkem, nýbrž mnohdy jen novou únavou. Neboť i při tom znamenala každá cesta aspoň vystoupení z ohrady běžného života stejným denním klopotem doléhajícího, znamenala změnu ovzduší, úlevu jedné části nervů stále zatížených. A již tím přinášela jisté osvěžení.

Mimo to, učiniv zadost svému poslání divadelnímu, buď sám jsem přidal sobě něco prázdně, nebo použil k ní dnů, po které mně bylo čekati, až ta neb ona věc dozraje. A vedle vybočení z denního života cizí ten svět, do kterého jsem se ubíral,

měl do sebe tolik kouzla novosti, pokladův uměleckých a krás přírodních, že již bohatou rosou jich samých duše a duch se občerstvovaly, při tom klidem se sbíraly — a s novou silou k nové práci se vracely.

Takovým zkyplením sil působily zvláště cesty přes Alpy, na kterých jsem žil pozorování světa italského. Dýchal jsem povětrí jednotlivých jeho rajských pásem, hledal v minulosti a stopoval v přítomnosti všechny ty podmínky, pro které v něm vždycky mohlo rozkvétati umění a nésti svoje bohaté zlaté plody tak jako ty jeho sady zelených košatých stromů svoje zlatá jablka. Tu všimal jsem sobě typů lidí, pozoroval způsob jejich chování a jednání, sterýma očima díval se na všechno, co šumělo kolem mne, a hrouže se do svých dojmů, snův a představ, žil jsem chvíle patřící jen mně samému — výlučně mně.

Ostatně již i sám italský svět divadelní vábil k sobě jak nynější svojí způsobou tak tím, že Itálie byla sklenníkem, ze kterého květina umění divadelního, do něho od východu donesená, rozšířila se po celé ostatní Evropě. Tak jako palma, přivezená z Východu do italského Ospedaletti a sousední Bordighery. Evropě vzniklo sice umění divadelní v Řecku, a to od tragedií, oněch nejstarších hudebních dramát, až po divadlo loutkové. Ale veškero to dramatické a divadelní umění Řecka zhytnulo ve své vlasti ne na staletí, nýbrž na tisíciletí, a zachovalo se ostatnímu světu jen tím, že odnože i zrna jeho přenesena byla živlem řeckým na západ, do Itálie.

Tady, pod slunečnou střechou moci a přízně velikých a všeobecné záliby menších, našlo půdu nejúrodnější, prosycenou všemi prvky, jeho klíčení, vzrůstu a květu příznivými. Rozplodilo se v ní skutečně tak, že je nedokázaly vyhubit ani takové bouře, které rozbily v trosky samu římskou říši. Trvajíc na počátku činohrou a baletem a rozrodivši se u všechny druhy činohry, vypučelo posléze dramatické umění italské ze starých kořenů řeckých i ve tvar a květ opery.

A všemi těmito druhy svými i jejich odrůdami rozmohlo se odtud po celém světě románském a z něho po germánském a slovanském, obepínajíc všechny větve lidstva evropského a

nových dílů světa tím čarem svým, jenž vedle kouzla všeho ostatního umění pomáhá šlechtit a povznášeti mysl k těm výšinám, na kterých duch lidský neunavně touží zříditi sobě konečně jednou obec jasně slunného, nehynoucího a bohu podobného člověčenství.

Ký div, že mne Itálie mohla vábiti již i tím jediným oborem svého duchového života, do kterého vlny života i mne zanesly. Táhla k sobě arci i veškerým svým kouzlem ostatním. —

*

Poprvé vybral jsem se do Itálie roku 1886. Z Prahy večer 15. února na Mnichov, odtud přes Alpy na Alu, Veronu a Milán.

Žálostiv poznati, byť i z jediného představení, operu mnichovskou, která spolu s vídeňskou a drážďanskou tvořila tou dobou trojici prvních oper německých, zastavil jsem se v Mnichově. Ve dne zabraly mne sbírky, večer 16. února Mozartův „Don Juan“ v provedení vskutku znamenitém. —

V duševní hlavě Itálie byl duševním středem mého poslání Giuseppe Verdi, ten velký duch a hudební božstvo Vlachů z konce věku devatenáctého, k němuž i nejednou později jsem chvátal.

Nejbližší okruh velikého mistra dal mi současně poznati básníka-skladatele Arriga Boita. Uviděl jsem jej poprvé v jeho přívětivě hezkém přízemním bytu poblíže veřejných sadů. Postava jeho i tvář mne překvapily: ani v jedné ani ve druhé nic rázu italského. V hovoru jsem toho se dotkl a zvěděl také hned, proč v typu štíhlé, každým coulem aristokratické postavy a ve tvaru hlavy nespátřuji Itala: jeť Boito svou národností Vlach, ale po matce i vzezřením úplný Slovan-Polák. Sám zná polsky jen málo slov, ale svůj polský původ po matce ani sám nezapírá, aniž by mohl zapřítí.

i Bylo mi známo, že po svém „Mefistofelovi“ — dávaném v Praze v divadle prozatímném i v Národním (9. prosince 1885) — jal se Boito komponovati novou operu „Nero“. Nemohl jsem tedy jej nežádati, aby také při ní pamatoval na naše Národní

a po Itálii jemu dovolil ji provozovati. Skladatel-básník dal mi slib — ale bohužel až dosud opery té jsme nepoznali. Rok co rok jsem doufal, že přinesu z Milána do Prahy „Nerona“. Kolem práce snuly se již celé legendy. Ale kdykoli jsem na svých cestách v Itálii po dle se tázal, odpovídal Arrigo Boito:

„Snad za rok.“

Něfekl nikdy, že přestal pracovati. Ale až dosud dílo dokončeno není — a bojím se, že Boitova „Nerona“ vůbec nespátíme.

Litovati toho dlužno tím více, čím více krás v sobě chovají sceny „Mefistofela“ — a tím více, an právě Boito byl, jenž první v Itálii jal se komponovati směrem moderně dramatickým a jemu tam cestu razil. Nezůstal na počátku ušetřen zklamání: „Mefistofeles“ při premieře ve Scale pro novost slohu moderního, Vlachům tehda ještě naprosto cizího, propadl tak důkladně, že zneuznaný maestro hned po představení sebral partituru díla pod paži a nedal operu více provozovati. Ale za nedlouho časy a s nimi hudební názory se změnily. V Itálii způsobily div, že Boitův děsně propadlý „Mefistofeles“ slavil tam po jisté době úspěchy, za kterými daleko zůstávala sta jiných oper italských. A dostav se pak i za hranice Italie došel na severu ještě mnohem většího ocenění nežli ve vlasti. —

Od jiných mladších skladatelů italských přelétla Alpy v sedmdesátých a osmdesátých letech věku devatenáctého sotva jejich jména. Teprve když roku 1890 na slova výborného Vergova dramatu povstala Mascagniho opera „Sedlák kavalír“ a verismo, v literatuře oprávněné, chtělo býti napodobeno také v hudbě, vynořila se i pro ostatní Evropu z mléčné dráhy italské skladby operní nová jména, z nichž Leoncavallovo a Puciniho nejlépe proslula. A ještě před těmi jméno Franchettiho, jenž proti verismu zůstával na krajním polu starého romantismu.

V letech sedmdesátých a osmdesátých jen Ponchielliho „Gioconda“ šla Evropou (koncem dubna 1890 uviděl jsem ji v Berlíně), ale ani ta neudržela se nikde trvale. Ponchielliho na živu jsem nestihl. Zemřel v Miláně právě počátkem roku 1886, nedlouho před mým příchodem. Vypravovali mně ještě o nádherném po-

hřbu vystrojeném komponistovi, jenž v Itálii se těšil jménu velice zvučnému nejen svou „Giocondou“, nýbrž také operami „Promessi sposi“, „Lina“, „Gli Lituani“ (Litvané), „Marion De-lorme“, „Figliuol prodigo“ a „Parlatore eterno“.

Výrazná tvář jiného skladatele italského, Gomeza, původem Brasilce, — autora oper „Fosca“, „Maria Tudor“, „Salvator Rosa“, a „Guarany“ — hned prvním setkáním navždy se mi vryla do paměti. —

Z mladších skladatelů italských považovali tenkrát v Miláně — a tedy v celé Itálii — za nejvíce nadaného maestra Catalaniho, rovněž v Miláně žijícího. Ze tří jeho prací — „Elda“, „Dejanice“, „Edmea“ — poslední právě se připravovala v únoru v Miláně a byla mi velice chválena od dra Filipiho, považovaného za prvního hudebního kritika milánského. Zvěděl jsem také, že současně se dává „Dejanice“ ve vlaské opeře v Nizze. Zajev tam seznal jsem ji. Ale neučinila na mne dojmu takového, abych ji byl hleděl získati. Skutečně také, když ji později uvedlo na scenu zemské německé divadlo pražské, nedoznala ani tady úspěchu. Za to uviděl jsem v Nizze Donizettiho rozkošnou komickou operu „Don Pasquale“ a zakoupil ji pro Národní divadlo po svém návratu do Milána spolu s Verdiovou operou „Forza del destino“. Ale kromě těchto starších děl přál jsem sobě přinést do Prahy ukázkou novodobého tvoření italského.

Více než „Dejanice“ líbila se mně v Miláně hudebně i slovně „Edmea“, jejíž děj vložen byl do Čech. Získal jsem ji tehdy od domu Luccova. Ale v nejbližší době nebylo v Národním divadle kdy ji vypraviti. Dávalať se v tom roce poprvé celá řada oper, jichž každá vyžadovala obsáhlého studia. Byly to Smetanův „Dalibor“, jenž teprve nyní ve výtečném podání celkovém a zvláště s paní Terezou Arklovou jako Miladou byl vzkříšen k trvalému životu, Rossiniho „Vilém Tell“, Gounodův „Romeo a Julie“, Verdiův „Rigoletto“, Goldmarkova „Sábská královna“, Hřimalého „Zakletý princ“, Kličkova „Spanilá mlynářka“, Kovařovicova „Cesta oknem“, Zavrtaľova „Myrha“, Bendlovi „Černohorci“. Glinkův „Ruslan a Ludmila“, Lortzingovi „Pytlák“ a „Car a tesař“, Auberův „Fra Diavolo“, Moniuszkova „Halka“ a Meyerbeerův

„Robert ďábel“. Nedošlo tedy v tom roce ku provozování „Edmee“, a když později v oboru italské opery Verdiův „Otello“ výhradní pozornost k sobě obrátil a neúspěch „Dejanice“ v Praze varoval před následováním, zůstala „Edmea“ úplně odložena. Však ani Verdiova opera „Forza del destino“, patřící k nejlepším pracím velikého mistra, kterou jsem rovněž přivezl z Milána, nedostala se dosud na jeviště Národního divadla. Pro nedostatek času a tíseň, jakou v něm sobě od samého počátku působila činohra s operou. Donizettiho „Don Pasquale“ sehrán byl u nás počátkem roku 1895. —

Navštíviv mladého maestra Catalaniho, nevěděl jsem ani, že mu způsobím radost, jaká byla patrna z jeho slov i líce. Netušil jsem také, že lesk jeho velikých černých očí jest leskem horečným, věštícím blízké zhasnutí života. Skladatel byl mile překvapen, že cizinec se interesuje o jeho dílo. Ve slovech jeho bylo patrné nejen nadšení pro hudbu, které se posvětil, nýbrž i všeobecné vzdělání a tužba po dosažení cílů vysokých. Ale smrt, vyšklebující se lidským snahám a plánům, neohlížela se ani tady na vlohy a vzlet ducha; skosila mladého skladatele dřív, než mohl dospěti výšin, po kterých toužil.

*

Procházel jsem se Milánem, dýchal v jeho prostornosti a vzácnosti, viděl jeho bohatství, prohlédl sobě podvaly té jeho vzácnosti — ty jeho staré velebné budovy, sbírky umělecké a jednotlivá díla toho druhu, jakého jest Lionardova da Vinci Večeře Páně — a toulal se večer a v noci, když život pouliční nejvíce v něm proudí, jeho corsy, náměstími a Gallerií Viktora Emanuela, kterou Milán jakoby v době moderní býval chtěl zavoditi s ohromnými stavbami starověku římského.

Pozoroval jsem krásné milánské dámy, ženy a dívky podlouhlých lící, aristokratického držení těla s černým hedvábným závojem krajkovým na hlavě, i vzpomněl sobě, že naše tehdejší prima ballerina Paltrinieri jest právě toho typu i té noblessy dam a dívek milánských, pozoroval služky a chůvy ze severní Lombardie s bohatou ozdobou vlasů, polokruhem to jehlic

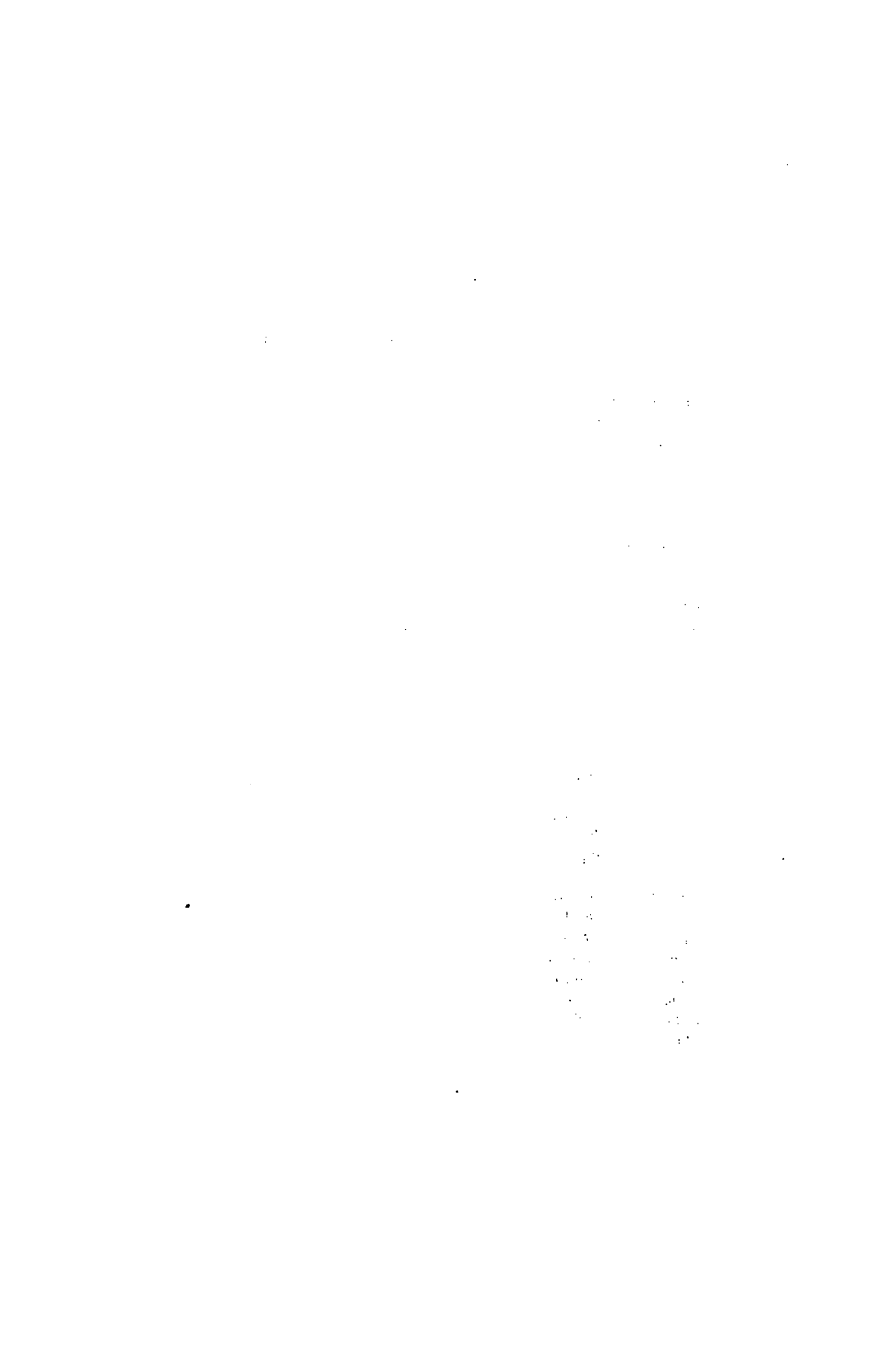
o velkých kulatých hlavičkách ze stříbra, pozoroval statné piemontské důstojníky, paradující den co den na hlavním náměstí, lid milánský i venkovský. A když nezvyklý mně do té doby italský hluk veřejných míst živého Milána příliš na mne doléhal, vybral jsem se do Milána mrtvých, na ohromné, krásou budov i pomníkův a celkovým uspořádáním velkolepé svaté pole milánské. —

V pestrém mihotání nového mně ústředí nezapomínal jsem arci, býti práv svému hlavnímu poslání. Obeznamoval jsem se s divadelními poměry milánskými, typickými pro všechnu ostatní Itálii, navazoval přímé styky s prvními hudebními domy, informoval se o soudobých nejlepších činohrách a umělcích italských. Nalezl jsem dramatickou zpěvačku slečnu Matildu Ricciovou, která, vzpomínajíc na pohostinské hry své příbuzné signoriny Ricciové v Praze, byla ochotna v případě engagementu naučiti se jazyku českému tak, aby v něm mohla zpívati se správnou výslovností; navštívil milánské školy baletní, z nichž primy balleriny vycházejí na první jeviště světa; našel učitelku staré nedokonalejší školy zpěvu italského, jež byla ochotna přijmouti jednotlivé české aspirantky zpěvu operního.

Mimo jiné měl jsem za určitý úkol rozhodnouti, zdali nový balet „Amor“ jest té jakosti a působivosti, aby mohl býti pokladně Národního divadla jistým osvěžením před hrozící jí vyprahlostí za úpalu letního.

První léto v Národním divadle — r. 1884 — učinilo nám jisté malé překvapení. Ačkoliv bylo prvním po otevření divadla a mohlo se právem souditi, že v divadle potrvá po celý rok příliv, způsobený v uplynulé zimě otevřením budovy a její činnosti, dotvrdil měsíc srpen starou divadelní zkušenost, že slunce svou přitažlivostí na venek jest přece mocnější nežli divadlo se všemi svými lákadly. A to bylo v prvním létě po otevření divadla a tenkrát, kdy kromě Národního divadla sloužilo účelům jeho i letní Nové české divadlo. Což mohlo přijíti teprve v pozdějších letech a bez Nového českého!

Nezbylo tedy leda v čas ohlížeti se, čím by neblahý vliv letních měsíců na divadlo poněkud se vyrovnal. Na zvýšení subvence

Monsieur F. A. Suberto

Souvenir

de
Paris

le 4 Mars 1866

G. B. Boito

zemské nebylo tehda pomyšlení. K náležitě pro Národní divadlo výši dovedli jsme ji teprve při jednání o novou smlouvu r. 1900. Spustiti v době letní rej operett, jež druhdy udržovaly na živu divadlo prozatímné, mohlo skončiti osudně pro operu a seriousní pěstování umění vůbec. Docíliloť se na štěstí toho, že v prvních letech po otevření Národního zůstaly z něho vůbec vyloučeny i hrubá fraška i operetta.

Pomoc kynula nějakou výpravnou hrou, nebo velkým baletem. Až do té doby a jen ob čas uvedl se na scenu českého divadla buď nějaký menší balet, anebo dokonce jen nějaké ballabile. Po dlouhých úvahách a debatách rozhodnuto, že má se dávat jako první balet Manzottiho „Excelsior“, který hýbal kde kterými prkny prvních divadel operních a ze svého pozlátka sypal do jejich pokladen skutečné zlato. Úspěchem jeho postaráno bylo skutečně o záchranu financí v létě roku 1885. Šlo nyní o to, který balet zvoliti na léto roku 1886.

V Miláně chystal se od autora „Excelsioru“ balet „Amor“, o kterém šeptala pověst, že bude ještě mnohem lepší nežli „Excelsior“. Měl jsem tedy v Miláně očitým shlédnutím přesvědčiti se, co jest na ní pravdy a na „Amoru“ dobrého, po případě získati v Itálii některý balet jiný.

Podíval jsem se na „Amor“ ve Scale, a sice, abych při značném nákladu, jenž by býval na něj nutný, měl bezpečný úsudek, hned dva večery za sebou. Ale spatřiv jej, nabyl jsem přesvědčení, že tento produkt umění choreografického v Praze by se nelíbil. Proto jsem z něho zakoupil jen poslední efektní obraz.

Moderní balety italské mají totiž s veškerou divokou zvěřínou společno, že se mohou vysekávati po kusech.

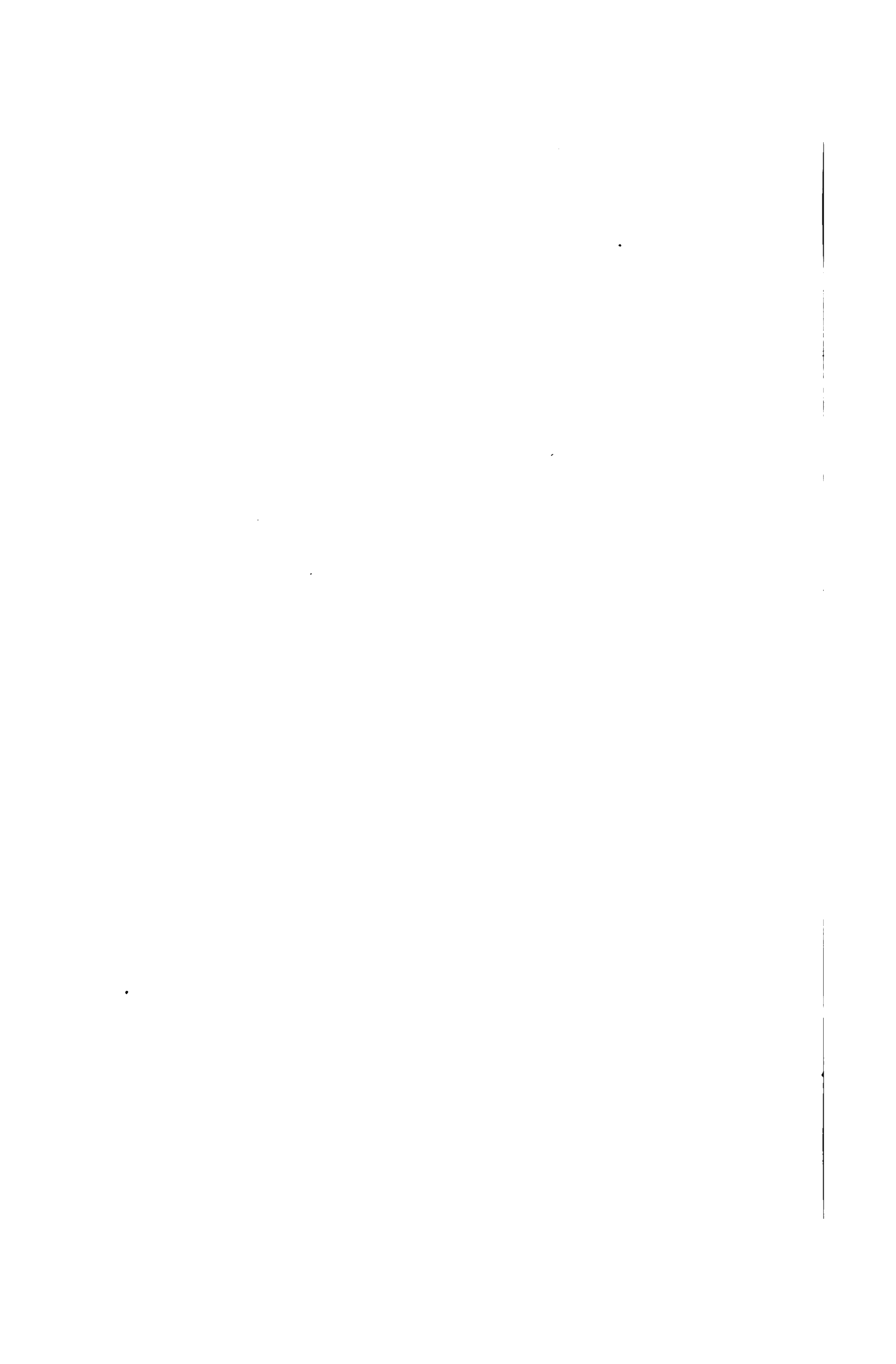
Od výborného agente drammatico cavaliere Alessandro Fano, jenž později nejednou prokázal Národnímu divadlu služby podstatné, a neméně výtečného professore E. Carozzi — cavaliere jest v Itálii každý třetí člověk, ale pod professore nepřivede to tam vůbec nikdo — zvěděl jsem, že kromě „Excelsioru“, který již po několik let byl tančen v největším počtu operních divadel

The [unclear] [unclear]
[unclear]

A. B. [unclear]

italských, dává se v Janově balet „Rhodope“ od Grassiho a v Nizze „Sirena“ od Feltera.

Vydal jsem se proto a rád do Janova. Byly z knih moje představy o tomto městě takové, že jsem v pravdě ani dočkati se nemohl chvíle, ve které spatřím Janov a moře, moře jihu, a to poprvé ve svém životě. —

*

Svou čarovností Janov mne překonal. Přejdeš do něho ze severu a zdá se ti, že se nenalézáš v městě skutečném, jen lidmi vystavěném, ale že jsi se octl uprostřed jakéhosi výtvaru fantasie. Vidíš nesčíslné paláce a fantastické chrámy, vidíš ulice o starých domech závratně vysokých, tmavé, sotva se stuhou nebes nad nimi, a tak úzké, že rozepna ruce pohodlně se v nich dotýkáš jejich domů protějších, vidíš opět bílé smějící se villy volně postavené v moři vzduchu a světla a v zahradách tak luzných, jaké ti nikdy nekouzly ani tvoje sny; vidíš přístav s celými lesy stožárů; vidíš moře a vidíš tvrdě modrou vysokou oblohu i slunce jihu, které do tebe pálí paprsky africkými, co zatím s okolních Alp starý sever tě úsměvně pozdravuje sněhem, na jejich temenech se bělajícím.

A všechno to vyvstává před tebou od moře, korábův a parníkův vždy výš a výše v ohromný, pestrý a zrovna mámivý obraz krásy úchvatné.

Ať díváš se naň s moře nebo s některé věže, ať se procházíš městem a jeho hlučivými davy, nebo vzdálen lidí z některého čarovného koutka pozoruješ ten jeho ještě čarovnější obraz — mlčky, slova neschopen na všechno hledíš a poznáváš, že je skoro nutno pamatovati sama sebe, kterak to všechno není pouhý sen tvojí snad horečně pracující lebky, nýbrž město skutečné. Zavřeš oči a jest ti, jakoby při nejbližším pootvření jich měl tobě zmizeti celý ten přelud, jehož pohledem nasytit se tobě nelze — že ti po něm zůstane jen holý břeh, něco starých italských kamenných chat a nějaká ta barka na moři. Ale všechno, co jsi viděl, trvá dále před tebou, všechno jeví se býti skutečno

a celý ten velkolepý obraz, jak jej vytvořila staletí, pokolení lidu zde pracujícího, bojujícího i plavícího, a nádhera plná příroda, celý ten obraz zůstává nehnut před tebou a znova a znova tebe unáší.

A moře! Benátky plují na své tiché dumavé laguně — Janov trůní nad mořem. Nad mořem jihu, se světovým přístavem, nad mořem ne sice tak obrovským jako západní oceán, ale tak krásným jak sám Janov a celá Itálie.

Krásu velikou nikdy najednou nevystihneš a krásu moře prvním okamžikem naprosto nepoznáš. Moře ti tobě odhaluje jen znenáhla, chvíli za chvílí, hodinu po hodině. Ale čím více je pozoruješ, tím více krásy z jeho hlubin se ti vynořuje. A jedeš-li s Alp dolů k Janovu, tu i samo vodstvo jeho jen po kusech tobě se podává.

Když vyrazili jsme z tunelu a v zimě náhle ovanul líce teplý vzduch jara, vyhlížel jsem nedočkavě v pravo v levo z oken, brzo-li se mi zjeví boží tvář moře. Ale v pravo v levo stále jenom skály, stromy.

Netrpěliv, proti všem předpisům vyložím se z okna, hledě směrem letícího vlaku. A náhoda mi přeje. Na obzoru jižním zasvitne mezi horami výsek vodní hladiny, paprsky slunce v teuté stříbro změněné.

„Moře!“ pravím k sobě vytržen.

Ale v téže chvíli lesklá plocha zmizela. Zahnul vlak — moře zapadlo do skal jako začarováno a více neukázalo se. Teprve kdy jsme s hor vlakem padali již do samého Janova, tu mezi vysokými, křiklavě pomalovanými činžáky pobřeží tady kus, onde kus moře prokmitovalo. A i když jsem první cestou z hotelu k němu spěchal, uviděl jsem nejprve jen jeho část, jen jeho přístav ohromnými plavidly skoro pokrytý.

A ta část byla hrozná — špinavě žlutá, jak vyvržený obsah žaludku. Obcházelat tehdy po Janově, Benátkách a všech jiných přístavních městech Itálie cholera. Představoval jsem si ji v obličejí asi té barvy, jakou právě způsobily janovskému přístavu prachy a kalné vody, sypané a lité k vůli ní do jeho kanálů a do samého moře přístavu.

Celé, velebné a krásné, barvy jasně modré a s pruhy stříbrnými rozložilo se přede mnou moře teprve, když vystoupil jsem později nad město a díval se na jih, přes Janov, přístav a po zářící sláni až do nedohledné dálky, ve které se již přímo s nebem snoubilo. A vždy nové a nové krásy jeho poznával jsem později na Riviere, kdy celé hodiny a dny po jeho březích jsem chodil, a pozoroval je na místech a v denních dobách nejružnějších. A čím déle jsem se v moře ztápěl, tím více těch krás z něho mi vystoupalo — až jsem došel poznání, že jsou nevyvážené, vždy nové, vždy více překvapující a vždy více uchvacující.

Tak jako láska. —

Zůstal jsem v Janově dva dny a opustil jej hladov po jeho půvabech. Navštívil jsem v něm i divadlo a poznal, že balet „Rhodope“ jest tak prázdný jako „Sirena“, kterou mi za několik dní bylo dáno uviděti v Nizze. Okusiv pak uprostřed zimy jara, či spíše již léta Janova, a nemoha dosti nadívati se na přírodu jeho zahrad a všeho okolí, byl jsem chycen neodolatelnou touhou, poznati pokud možná celý ten rajský lem ligurského moře, do něhož Janov tvoří bránu tak nádhernou.

Vybral jsem se tedy třetího dne dále na Rivieru západní, prodlel týden v jejím čarovném ovzduší a vrátil se potom na několik dní ještě do Milána. Teprve když se tam ukončilo všechno moje jednání, Národního divadla se týkající, dal jsem se na zpáteční cestu k domovu. Vedla mne na Benátky, k té královské vdově Itálie, jejíž diademem jest svatý Marek a perlovým šperkem na šiji řada bílých palácův na Canalu grande. —

*

Opustiv odpoledne Milán jel jsem širou rovinou lombardskou k Benátkám. Uprostřed zimní šedě a nepatrné zeleně vodou protékaných rolí jezero gardské poskytovalo překvapující barevný obraz svou velikou plochou od Brescie k Desenzanu a následujícím pak dlouhým pruhem k Peschieře. Hořelo téměř nejhlubší emailovou modří, jejíž odraz oblékal všechny okolní

*

vrchy nejjemnějším azurovým závojem od jejich žlutavých pat až po hlavy, zahalené ještě bělavým sněhem. Byl to neobyčejný zjev uprostřed ostatní přírody; po celou dobu co se jevil, nemohl, jsem s něho oka strhnouti. —

Do Benátek dorazil jsem v noci a nikdy nezapomenu na dojem, jakým na mne působil můj do nich vstup.

V nádraží obvyklý šramot a rozruch, jaký všady působí příjezd vlaku. To bylo i se sluhou hôtelu, ve kterém jsem chtěl sestoupiti, ještě pokračování světa dosavadního obvyklého. Ale ve dvou minutách svět docela nový.

Několik kroků z budovy nádražní — přede mnou voda, černá gondola, na ní vysoká postava plavce a na pevné ještě zemi před ní starý jak Čas bělovlasý člověk s lucernou, pomáhající mně, abych pevně vstoupil do loďky. Vkročil jsem do ní, usedl v budce, jak mně bylo ukázáno, a slyšel, jak můj kufr se klade kamsi přede mne. Domníval jsem se, že sluha hôtelu do gondoly přisedne. Ale od toho zazněla jen nějaká nesrozumitelná hláska, gondolier odpověděl jinou slabikou, odrazil od nábřeží a loďka se mnou plula.

Po malé chvíli nastalo kolem mne nejhlubší ticho. Jen sem a tam zašplounala voda veslem prudčeji rozrytá. Bleskotala okny gondoly. V dále mihaly se chvílemi fantastické obrysy jakýchsi bílých budov, jen někde daleko jednotlivé světlo a kolem mne ticho stále hlubší. A když do něho zajelo polohlasné dušené zvolání mého plavce — jako když na hlubinu padající kámen pleskne — a jako pouhým ohlasem ozvala se kdes na vodách slabika jiného člověka, pláň ticha změnila se na to ještě v hlubší tůň a stávala se mi skoro přišernou.

Cosí jako rakev letí mimo: gondola to, kterou jsme potkali. A jinak pusto jako na hřbitově.

V té poušti noci a vody gondolier mohl mne prostě chytit a do vody pohroužit — nikdo by ve světě nebyl zvěděl, že a jak jsem byl dovezen černou lodicí k stínům podsvětí. Vše kolem mne a se mnou připadalo mně jako ve snách.

Teprve po delší rovné jízdě pozoruji, že se konečně blížíme ke stavením. Gondola zahýbá kolem rohu a hlas plavce dáva-

jícího o sobě věděti těm, kteří by přijížděli proti němu, mlaská s vlnami vody s prava leva o plochy zdí, vodu svírajících. Jest mi volněji, jedeme městem. Hlasy znějí častěji, okamžikem i krátký hovor s můstkem dolů zalétne. Ale po chvíli opět širá voda . . .

Tu běh gondoly se mírní. Vyhlédnu oknem a vidím, že přirážíme k nábreží. Kdosi mně podává ruku, pomáhaje z loďky. Vystoupím, mám opět pevnou půdu pod sebou. Jiný člověk mne pozdravuje a vede k blízkému hotelu.

Jsem opět mezi lidmi, jsem opět na světě. Ale v jiném nežli v tom ostatním. Naprosto jiném a tak romantickém, jakoby opravdu nebyl součástí světa ostatního. Benátky připadaly zajisté každému z vás, kdo jste je uviděl, jako div moře. Jako výtvar nějakého čaroděje, který sobě na radost vytvořil šperkovnici s tisícími skvostů z bílých a červených koralů a na svoji obrovské dlani ji na chvíli vynořil z vodstva lidem na odiv. — Hledíš na tu divukrásnou směs budov, ku které přispěla Byzanc i umění Maurů týmž dílem co ryzí Itálie — a jest ti, jakoby ruka, všechno to nad vodou držící, náhle opět mohla sklesnouti s celou tou šperkovnicí do vody, jakoby jedním rázem mohlo všechno opět se ponořiti do té laguny, ze které jakoby jen na chvíli to bylo vyvstalo.

Romantika historických dějů Benátek vyhranila se ve tvarý tohoto města a zřídila sobě jimi pomník půvabu čarovného. A nejen v budovách se jeví, laguně a gondolách: přešla i na zevní život města, ba na samy lidi. Janov jest ryčný, kypí životem; v něm lidé plných tváří, vlasů bujících, že ani nemůže je v sebe pojmuti šátek ženy nebo kožešinou vroubená čepice lodníka; vyskakují zespod jich kolem celé hlavy. V Janově všechno vytvořeno sluncem, každý pohyb lidí jeví v sobě přebytek jeho paprsků. V Benátkách všechno ticho, klidno, vážno, veskrze nesené jistou mdlou, unaveností prostouplou a ode všeho těkavého a hlučného se odvracející noblessou. Ale naprosto jinou než milánskou. Měkčí, jemnější. Unylá, téměř průhledná pleť dam, volný pohyb mužů, nedostatek všeho zevního ruchu měst moderních, žádný vůz, žádný kuň, žádný skoro živočich mimo

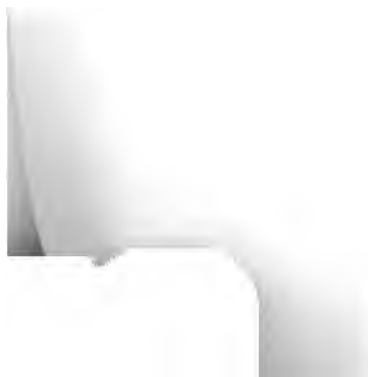
poletující holuby, vše přitlumeno — to všechno jakoby mezi lekníny bylo vyšlo z vod a žilo jen ve světle měsíce. —

Měl jsem Benátkám určen jediný den, ale když jsem je uviděl, pobyl jsem v nich dny tři. A býval bych rád prodlel ještě mnohem déle. Něco magnetického, něco při veškeré pestrosti uklidňujícího, ve sny umění a historie uspávajícího a v chrámu sv. Marka přímo něco mystického z nich do duše line. Vracel jsem se do nich pokaždé, kdykoli jsem zajel do Itálie, pravidlem na rozhodnou s ní — k uchování dojmu nejměkčího, nejlibeznějšího.

Zapadl jsem později do dvou jiných měst, jež zovou Benátkami severu: v Amsterodám a Stokholm. Každé má svou jistou originalitu, Stokholm položený na vodách hnedle vzrušující a jimi i živým rázem svým i částečně budovami až připomínající na jižní město italské s menším přístavem. Ale Amsterodám i Stokholm jsou jen nevlastními bratry, ba jen dalekými bratrance princezny benátské, kterou naléztí možná pouze jedinou, pouze na laguně Adrie. —

Z DIVADEL ITALSKÝCH.

divadlech jiskří nejen umění, nýbrž i duše národa. Uměním s jeviště, povahou, zvláště temperamentem, v hledišti i s jeviště. Celou povahu národa nemůžeš arci v nich poznati, ale celý jeho temperament. A kromě temperamentu zachytíš i z povahy leccos, a jestliže jsi uvykl to, co padne do sběrné čočky tvého duševního oka, promítati na plochu poněkud pilnějšho pozorování, objeví se tobě záhy na ní kus mosaiky duše národa.

Vkroč do divadel různých národův a za jediný večer v každém poznáš temperament té vrstvy, která je navštěvuje — po několika večerech temperament celého národa, kterým se právě touláš. Padne na tě z diváctva — při činohře uvidíš jej i v umělcích jeviště.

Při opeře podle umělců nesud. Má hudba bez odporu konejšivý vliv na své dramatické tlumočnický a kromě toho nutná pozornost ku správnosti zpěvu tlumí živost pěvců tak, že i příslušníci nejživějšího národa evropského bývají na scéně zpola neživi. Největší část italských tenorův a zvláště italské operní sbory jsou toho klassickým dokladem. Co hudba orchestru a zpěv s jeviště v přízemí, ložích a v ráji každým Vlachem jen hraje, odbývají sobě sbory a největší část solistů na jevišti své úlohy

s takovým neitalským klidem, že bys s celou chutí na ně křikl, aby pro všechno na světě trochu sebou škubli.

Někdy arci se ti podaří uvidět umělce, kteří jsou nejen pěvci, nýbrž i herci. S takovými se potkáš pravidlem spíše u dam než u mužů. A někdy opět vyskytne se ti na jevišti u některého dosud neznámého operního Rossiho nebo Zacconiho tolik horlivosti pro hru, že přebytkem jejím, zvláště úžasnou gestikulací, bezděky jsi pohnut k upřímnému veselí. —

Přebytek italského temperamentu a kus italské národní povahy nejvíce se pozná v divadlech u diváctva. Jako dobře vychovaný syn severu dostavíš se do některého z prvních divadel operních v čas před osmou, abys nezmeškal a sousedy nerušil. Soudíš pevně, že v divadle takového jména vládne aspoň takový řád, jakému jsi zvyklý z našeho Národního nebo z prvních severních divadel vůbec.

Ale kdež!

Na osmou určen začátek opery — o osmé není v orchestru ani polovina profesorův ani kapelník a v hledišti na sedadlech kromě cizinců skoro nikdo. Jen v zadu na místě k stání koulí se a vyskakuje několik klubek entusiastův horlivě rokovajících. Sedadla teprve po osmé znenáhla se zalidňují a lože ještě později. Začne-li obyčejné představení o čtvrt hodiny později než jak ustanoveno — pouze o velikých operních premierách bývá trochu přesnější pořádek — není v Itálii pranic zmeškáno. Však valná část obecnstva zkracuje sobě dosti dlouhý pobyt v divadle i tím, že dochází k opeře o půl hodiny později, i tím, že se v něm velice živě baví hovorem i v době hry samy.

Divadlo v Itálii slouží davům obecnstva především k zábavě. Někdy výlučně. Snad sobě poněkud všímají neznámých jim novinek. Ale jak kdo některé opeře jednou byl přítomen, poslouchá hudbu již jen jedním uchem a když nemá právě nic lepšího na práci — nemůže-li totiž se známým vyměňovati svůj úsudek, anebo zazní-li z orchestru a jeviště některá zvláště oblíbená arie. V tomto případě umlkne na chvíli zábava mezi sousedy na sedadlech a polohlasný neb i hlasitý hovor v ložích, v obecnstvu zavládne

pozornost, přerušovaná jen známkami pochvaly nebo hany zpěvákům.

A jestliže s aríí nebo jiným oblíbeným místem melodickým, jež orchestr výrazně provázel, ukončí se také akt, zazní po zuřivém applausu táž melodie přitlumenými hlasy i v obecenstvu, v okamžení přizvukuje celý domorodý parket i parter, huče a bzuče a polohlasně zpívaje sobě, co byl právě slyšel z orchestru nebo s jeviště. Cizinec překvapen s úsměvem poslouchá, sám ostýchaje se přizvukovati, leda že by už byl také poněkud zdomácněl. Tak bylo za mého pobytu v Janově v divadle Politeama regina Margheritta při opeře „Carmen“, v Miláně ve Scale při opeře „Edmea“, v baletě „Amor“ po sceně Caesarova vjezdu, a nejednou jinde a jindy.

V meziaktích obecenstvo velice živě sobě hledí zábavy buď v ložích nebo foyeru. V ložích se dějí hojně návštěvy, mající tutéž společenskou platnost, jakoby se byly staly v domácích salonech. Některé rodiny vítají pravidlem jen v ložích, doma přijímáním návštěv nerady se rušíce. I ve foyeru divadla della Scala v Miláně také se velmi pohodlně nejen jí a pije, nýbrž i kouří, a to bez nejmenšího zřetele k měkkému koberci, jenž by odhozenou cigarettou nebo hořící voskovou sirkou mohl zcela klidně chytnouti.

I jiných zábav sobě společnost v divadle dopřává. Mezi představením „Aidy“ v janovském divadle Carlo Felice objevila se v carnevalu v prosceniové loži, do té doby prázdné, jedna maska — celý bílý zakuklenec se známou podlouhlou italskou larvou. Obecenstvo přestalo se dívat na scenu a soustředilo oči i skla na loži. Za chvíli se tam ukázala druhá stejná, po té třetí a čtvrtá. Pozdravovaly se a živě bavily. Náhle vztáhli všichni čtyři zakuklenci ruce, ukazující k loži protější. V té se zdvihala u poprsně maska ve fraku a cylindru s ohromným obličejem. A chvíli na to vešly k ní čtyry jiné v oblecích rokokových. V obou dvou ložích a z jedné do druhé nastala potom velmi nenucená zábava, jež upoutala obecenstvo tak, že zapomínalo úplně na operu, klidně dále odehrávanou, a bavilo se jen maskami, dokud opět nezmizely.

Několik mladých synků předních rodin janovských udělalo sobě tento masopustní žert — a jak bylo viděti, k velikému uspokojení váženého publika. Jakou událostí by stala se taková příhoda u nás na severu! Rozhořčení obecnstva, policejní vyvedení z loží, výslechy, odsouzení, poplach v novinách a nějaká malá poprava divadelního ředitelstva — takové asi kotouče prachu by se zdvihly za takovou úžasnou frivolností. V Janově z toho vzešla čtvrt hodinná zábava. —

Zajímavě mně bylo, sledovati italskou živost při divadelních hrách, které byly obecnstvu novinkou. Při těch dávalo pozor, někdy až upjatě, a bylo hned u každého aktu neb jednotlivé arie hotovo se svým soudem, ať příznivým ať zlým. Místa, která se líbí, odměňují se ihned potleskem, někdy až hrozným, a voláním po opakování — ta však, která se nelíbí, doznávají náhlého soudu. Syčení, pískot, posměšné „bravi!“, volání nej-různějších málo lichotivých slov — to jest okamžitým údělem témuž skladateli nebo zpěvákovi, kterému třeba před pěti minutami šleně se tleskalo, nebo volalo „bis“, anebo který jest po ukončení aktu zase veleben.

Ital při své zdravím kypící nervosnosti není s to, aby v divadle potlačil na chvíli uspokojení nebo nelibost. Nemůže za to — obojí musí okamžitě vyraziti, ať pochvalou, sdělovanou si navzájem v ložích nebo dávanou na jevo autoru i účinkujícím, ať hanou, vybuchlou ve zničující pískot a zuřivé volání, nebo konečně i v házení oranží a jiných často méně lsbězných předmětů na jeviště.

Kdyby po celý akt nic neupoutalo živé italské obecnstvo, jedna věc i v nejživější jinak zábavě neomylně je chytne: v opeře nějaký falešný tón, v činohře falešné pronesení hlásky, nebo hrubá chyba gramatická. Ucho italské jest tak jemné, že nesnese nejmenšího zlozvuku, který mu s jeviště na bubínek zavřeští. Bolest jemu tím způsobená jest taková, že jednotlivci až vykřiknou a mnozí sobě ulevují způsobem i komickým. Bolestné vydechnutí nebo tlumený povšechný odmítavý repot bývají jen nejslabším prvním účinkem takové umělecké falše: hlasité za-reptání, výkřiky, mňoukání a vytí zdvihne se často náhle po

celém divadle — a hledištěm letí slova, z nichž silně dvojsmyslné „cane, cane“ bývá nejobyčejnější. Někdy upadá obecenstvo až i ve skutečnou brutálnost naproti nešťastnému umělci, jenž i nepatrným pochybením ve výslovnosti nebo zpěvu zdvihne proti sobě bouři celého divadla.

Jsa přítomen takovým scénám — záviděl jsem Italům jejich jemný cit pro ryzost tónu ve zpěvu i slově. Kdež jsme v tom u nás my! . . . Nechtěl bych míti v českém divadle vše to, čeho jsem byl svědkem v Itálii pro nesprávný zvuk nebo chybu gramatickou. Ale přál jsem sobě tisíckrát i v Itálii i zvláště doma — aby sluch a duch našeho obecenstva nabyl té citlivosti pro krásu zvuku jazyka a zpěvu jako sluch a duch italský. Pro své české zastenání našel by si potom genius lahody u nás výraz mírnější, ale přece vhodný. Herci nebo zpěváku dostalo by se bez přílišné břitkosti italské ráz na ráz připomenutí, že a jak svou nepozorností třeskl do ucha posluchačům. A pozornost umělcova by snad na podruhé vzrostla. Pouhá dodatečná upozornění, osobní i veřejná a kritika zůstala u nás podle všech zkušeností doposud marna.

V historii českého divadla čteme jen jednou, že obecenstvo se vzepřelo sykotem proti nesprávnému pronesení kteréhosi slova kterýmsi hercem. Ale to už bylo před lety sedmdesáti! Tehda zaznamenal tu skvostnou tehdejší citlivost obecenstva ve svém divadelním referátě dr. L. Chmelenský. Od té doby jsme si navyklí tolika nesprávnostem v přednesu a sami máme tak málo citu pro lahodu a přesnost mluvy, že skoro již raději slyšíme nejsprostší výslovnost z pražského Františka nežli zvonivý hlahol mluvy ušlechtilé. V divadle davem ani netrhne to, co snad jen tomu neb onomu zbytečně citlivému jednotlivci uši rve a jej z divadla vyhnati může. —

Kdybychom měli za sebou již půl třetího tisíce let divadla a literatury, snad bychom byli k tónu slova a zpěvu také tak citliví jako Vlachové. —

A k jakým výstupům dochází v divadlech vlaských teprve, když dílo úplně propadne, anebo když obecenstvo se rozdělí na strany přátel a nepřátel autorových! Kdyby policie italská

nebyla v takových případech tak klidná, jak v podobných příhodách bývá horkokrevnou policie našich končin severních, myslím, že nazítří po premieře nestačila by všechna milánská nebo janovská vězení pojmout odsouzené na den nebo dva pro rušení řádu divadelního. Ale negligenza policie italské jest v takových případech božská: úředníci a policisté dívají se klidně, často i s úsměvem na bouři a dmoucí se vlny, vědouce dobře, že za několik minut bude opět všechno klidno jako dříve a za den nebo dva že na takovou epizodu nikdo již ani hrubě nevzdechne. —

Se svatým zápalem a myslí povznesenou chodí italské obecnstvo jen na premiery takových zbožňovaných miláčků, jakým mu byl Giuseppe Verdi. Tu šumějí divadlem opravdu peruti umění, tu jest vše zaujato jen dílem a uchváčeno k absolutnímu obdivu a k bouřím nadšení. Ale při premierách oper neb činoher od jiných smrtelníků rozpoutává se temperament tisíců diváků zcela nenuceně. Zvláště při baletech. U těch jest teprve každý divák soudcem zcela neobmezeným, pravým tyranem uznání a zničení.

Balet „Amor“ měl býti r. 1886 za mého pobytu v Itálii piéce de resistance hlavní stagiony divadla della Scala. Vynaložena na něj suma úžasná, asi 150.000 lir. Tu vedlo sobě obecnstvo při premieře i při druhém představení zcela nenuceně — a při tom i v potlesku i v syčení tak do opravdy, jakoby šlo o nejvážnější dílo umění. Asi dva tři obrazy, zejména poslední, který oslňoval, líbily se velice. Po těch také zabouřil potlesk. Za to jiné — na př. scena vzniknutí světa silou amoru — byly bez milosti usyčeny tak, že ani kolonie přátel choreografa Manzottiho po ostýchavém pokusu neodvážila se dále zatleskati. Věděl, že by ji ostatní obecnstvo nejen usyčelo, nýbrž snad také ledačím uházelo — ač-li horkokrevný parter nesáhl by ku prostředkům ještě radikálnějším. —

Pozorování obecnstva v divadlech i veškera života divadelního bavití může přichozího cizince často mnohem více než hra sama. Nenuceností, neřku nedostatkem řádu jsou divadla italská velice blízka pařížským. Pouze s tím rozdílem, že obecnstvo fran-

couzské mnohem pozorněji stopuje hry na jevišti nežli obecenstvo vlaské. Temperament francouzský jeví se také mnohem tišším a uhlazenějším — Francouz nelibostí zasykne, kde Vlach hned spustí kočičinu.

Románská živost a nevelký smysl pro pořádek vůbec prokmitá v divadlech i jinde stejně v Gallii jako v Itálii — ani v jedné ani ve druhé zemi nemají potuchy, že by mohla vládnouti v divadlech podobná společenská disciplína, jakou jsme sobě zavedli my ve svém Národním, předstihnuvše v tom i leckteré dvorní divadlo jihoněmecké. Arci takové naprosté disciplíny, jaká panuje ve dvorních divadlech severoněmeckých, nejsme opět ani my schopni. — Náš temperament by vůbec k ní nedospěl, nehledíc k tomu, že nám k ní schází dvoustoletá dresura.

A ještě něčím se liší, a to podstatně, italská divadla od francouzských. Italská neznají totiž té stálé odporné klaky, klaky, která terorizuje celé hlediště divadel francouzských. Vlach, když se mu něco líbí, zatleská sobě po chuti sám, nemaje té zdržlivosti, co přejemnělý Francouz. Ale aby měl slyšeti tleskati placenou klaku, když se mu něco dost málo nelíbí — ten by takovou klaku dlouho tleskati nenechal! — Za to prodávání a vyvolávání novin, cukrovin, oranžů a jiných pamlsků, pití a kouření v divadle, namnoze i neodkládání svrchních šatů v divadlech druhého řádu a stálé rušení později přichozími i v divadlech prvního řádu, jest — tak jako hlasité mluvení v ložích — stejnou měrou společno oběma bratrským a proto často velmi nebratrsky na sebe sočícím národům.

*

Hlavním městem národa a státu italského jest Řím, hlavním městem divadelního i vůbec duševního světa italského Milán.

V Miláně sbíhají se jak v čočce a z ní opět všemi směry se rozptylují paprsky umění divadelního, slovesného i hudebního a kromě toho vůbec paprsky literatury a umění. Řím i přes to,

že v něm sídlí italský dvůr — papežství zavinulo se ode dne dobytí Říma do svého roucha církevního a nedává růsti umění, jak druhdy činvalo — Řím dlouho ještě bude nucen pracovati, než v duchovém zápase ujme Milánu žezlo snah kulturních. V divadle, hudbě a literatuře neznamená Řím proti Milánu dnes téměř nic; jen malba a skulptura pijí v něm poněkud ze zdrojů střediska státu a královského sídla.

Když jsem poprvé přijel do Milána, viděl jsem tam veliká první divadla čtyry a několik druhých menších; od té doby ještě jedno veliké přibylo. Dnes, i tehdy a po celé minulé století vůbec, byl Milán střediskem dramatické tvorby slovesné a hudební. Ne tak, že by všichni tvůrčí duchové italští v Miláně sídlili, ale tak, že Milán udává tón a rozhoduje o ceně i uměleckém osudu prací. I na padesáti jiných místech dochází ku premierám; ale slovo Milána zůstává první a obyčejně i poslední.

A jak umělecká tvorba, tak umělecké řemeslo divadelní a umělecký obchod s tóny a slovy dramatickými, ba i se samými umělci mají v Miláně své hlavní italské emporium. Ano v tomto obchodu nejen pro Itálii samu, ale i pro ten celý ostatní svět divadelní, jenž pluje pod vlajkou zpěvu italského. To jest především Jižní Amerika, částečně i Severní, Španělsko a Portugaly, jižní pobřeží Francie, jež druhdy patřilo k Itálii, italský jih Rakouska, částečně Dalmacie a Rumunsko. Tedy kromě Francie celá bývalá a do veliké míry i dosavadní oblast živilu romanského.

Že druhdy rozlévala se opera italská ještě mnohem dále, téměř po celém kulturním světě, kde vůbec opera kvetla, netřeba připomínati. Petrohrad ji měl stejně jako Paříž, Praha podobně jako Nový York nebo Kahýra. —

Když mine hlavní stagione a dějí se scaturatury — engagementy — pro stagionu příští, slétá se italské divadelní ptactvo se všech stran do bohaté metropole lombardské, aby tam našlo cesty ku svým nastávajícím hnízdům. A kdo nedostaví se osobně, hlásí se aspoň písmem na milánský hřad divadelní, s něhož impresariové nebo divadelní agenti ukáží mu cíl jeho nejbližšího letu za slávou a za zlatými nebo papírovými lirami —

i za jinými bernými mincemi vůbec bez zřetele k jejich státnímu původu.

Jeť základní instituce italských divadel naprosto jiná než u velkých divadel střední a severní Evropy. Na sever od Alp zřídí sobě každé divadlo pevný kmen sil domácích, angažovaných buď na celý život aneb aspoň na jistou řadu let. V Itálii, a vůbec u divadel italských, jinak. Tam není ani jediného většího divadla — kromě některých scen činoherních zvláště místních dialektních, jako na př. v Benátkách a Neapoli — se stálým personálem, zvláště ne divadla operního. Tam také není vůbec divadla, jež by hrálo celý rok. Pravidlem mají i největší divadla pouze jistou stagionu.

Nejobyčejnější a takofka povšechná stagione jest masopustní od Vánoc do ostatků, krátce zvaná carnevale. Počne se hráti na sv. Štěpána a končí se nedělí před popelečnou středou, načež o ostatcích pořádají se v divadlech veřejné plesy maškarní. Tak jest na př. v divadle Fenice v Benátkách, které se řadí k největším italským. Jinde, jako na př. v divadle della Scala v Miláně, v tomto prvním operním a baletním jevišti italském — ve velkém divadle Carlo Felice v Janově nebo ve vlaské opeře v Nizze, hraje se v masopustě i postě (carnevale e quaresima). A jen menší divadla pořádají si krátké stagiony „autumno“ nebo „primavera ed estate“ — nazývané dle ročních dob podzimu, jara a léta — nebo ke zvláštním příležitostem, při kterých možno se nadíti valnějšího sběhu lidstva, divadlo nejen milujícího, nýbrž i hojně je navštěvujícího.

Dříve děly se takové stagiony zhusta o velikých výročních trzích jednotlivých měst, které nyní i se stagionami znenáhla mizejí. Za to praktika se obrací: nyní totiž jednotlivé velké obce italské podporují divadla proto, aby na zimní dobu přivábilo se do města hojně přespolních, zvláště cizincův. Tak když vypraven byl v Miláně vzpomenuť balet „Amore“, dokazoval žurnál „Il Secolo“ na čelném místě, jakou svrchovanou důležitost má tento balet pro hojný přítok hostí do města po celou dobu milánského karnevalu.

Z tohoto důvodu těší se jednotlivá divadla velikých obcí

municipálním subvencím. Tak roku 1886 obdržela impresaria divadla della Scala na dobu od Vánoc do květné neděle, tedy na dobu čtyř měsíců, podporu 200.000 lir. Magnet divadla přitáhne arci dobrou stagionou tolik mimomilánského lidstva, že subvence divadlu poskytnutá několikrát se vrátí obyvatelstvu, a tím do jisté míry i obci, přílivem lidí přespolních.

Teprve v posledních letech, kdy špatně pochopeným socialismem, jenž proti umění obraceti se nemá, v municipalitě zavládl vliv živlů umění divadelnímu málo příznivých, odňata byla Scale subvence — a následkem toho divadlo zůstávalo zavřeno. Nenalezl se impresario, jenž by sobě byl troufal provésti bez veřejné podpory stagionu v divadle, již samou minulostí svou vyžadující her v každém vzhledě umění důstojných a gážemi umělců i svojí výpravou velice nákladných. Zavřením Scaly utrpělo pěstování umění, ale utrpělo také obyvatelstvo města. A tak otcové města zmoudřevše subvenci novou divadlu zase povolili. —

Budovy divadelní — zvláště divadel větších — patří namnoze obcím, některé státu. Veliký počet divadel menších náleží vlastníkům soukromým. Ke hrám divadelním na určité stagiony propůjčují se budovy podnikatelům, impresariům, a to buď za nájemné, anebo s jistou subvencí obce i státu anebo konečně i od dědičných majitelů divadelních loží. Každé italské město má aspoň jedno divadlo, mnohá pět, šest, větší dvanácte i více.

*

Pozorujícimu, jak neobyčejně velikého nákladu vyžaduje asi vedení operních divadel italských, a krátkou dobu jednotlivých stagion, bylo mi dosti s podivem, že i při veřejných subvencích najde se u jednotlivců nejen dosti odvahy, nýbrž i dosti peněz k podstoupení takového nebezpečného břemene. Netajil jsem se s tím v Miláně a moji známí mně podali vysvětlení.

„Nemáme,“ pravili mně, „tolik bohatých a zároveň tak podnikavých impresariů jednotlivců, kteří by mohli a chtěli se odvážití celého vlastního nákladu na důležitější stagiony.“

Z DIVADEL ITALSKÝCH.

„A jak tedy svede impresario vše to, čeho ve Scale a to na pouhé čtyři měsíce jest třeba?“

„Zřídí sobě tichou společnost. Jedním společníkem nebo několik jich jsou kapitalisté, jinými dodavatel nebo dodavatelé výprav k jednotlivým hrám. Městská subvence dá všemu pevný podklad a impresa jest na první polovinu stagiony zřízena i zabezpečena.“

„Dovolte, cavaliere. Zmínil jste se o dodavatelích výprav. Ti přece prodají podnikateli kostumy a jiné potřeby...“

„Je-li sám dosti bohat, anebo stojí-li za ním dostatečně bohatí společníci, koupí sobě impresario výpravu k té neb oné opeře. Zejména když pomýšlí užití výpravy i ke stagionám jiným. Ale zde v Miláně máme průmyslníky a celé továrny, které výpravy nejen pořizují na prodej, nýbrž i jen na svůj vlastní vrub a k půjčování jednotlivým impresám.“

Tato zvláštnost obchodní stránky divadelní byla mně arci nová.

„Tak se děje zvláště při baletech, které vyžadují druhdy obrovského nákladu — a přece také závisejí na pouhé milosti sv. Štěpána. Tu sestaví se k takovému baletu třeba celé zvláštní podnikatelstvo: jeden jeho člen dodá obleky, druhý obuv, třetí zbraně, čtvrtý atrezzi (rekvisity), pátý dekorace. Impresa angažuje baletní personál, dává balet jeden dva měsíce před vánoce cvičit a zkoušet — a čeká potom s ostatními společníky na úspěch práce. Je-li dobrý, vyhrají všichni, je-li zlý, stihne ztráta každého z nich.“ —

Někdy spojí se s impresou hudební nakladatel děl, která se mají v stagioně dávat. Tak činil dům Lucca i Ricordi, když se dávaly v stagioně opery vesměs skladu jednoho či druhého domu.

V Itálii nevládne totiž naše severoevropská soustava stálého střídání různých her; pořad jich pro každou stagionu jest tam praskrovný. Impresario, jenž získá některé divadlo na stagionu, sestaví sobě dle prostředků, jimiž vládne, seznam pouze čtyř nebo pěti oper a jednoho nebo dvou baletů, které zamýšlí v té době dávat. Více jich obecnstvo nežádá a impresario nedá,

*

obehrávaje pouze těch několik prací po celou stagionu. Kus, který zachytí, dává se třebaš nepřetržitě, pokud nenastane buď nějaké přerušení nebo se valně neumenší návštěva. K určeným operám a baletům angažuje impresario personál, vyvěsí plakáty, ohlašující co a s jakými umělci bude v karnevale hrát, a na sv. Štěpána spustí svou píseň.

Šťastně-li či nešťastně, spočívá v rukou sv. Štěpána. Získal-li impresario novou přitažlivou operu nebo působivý balet a má-li k opeře aspoň trochu dobré síly, nebo může-li dávat některé starší práce se silami výbornými, jest zachráněn. Pakli ne, srazí mu sv. Štěpán bez milosti hlavu.

Jeť obecnstvo italské velice choulostivé, pro oblíbené dílo nebo uměleckou sílu třebaš až fanaticky zaujaté, ale rovněž tak naproti kusům, jež se mu nelíbí, nebo silám slabším, pokud mají zastávat hlavní úlohy, nemilosrdné. Často přímo brutální.

Proto jest sv. Štěpán divadelnímu národu italskému nejen velkým, nýbrž často i hrozným svatým, před kterým nejednou mívá respekt i umělec osvědčený. Neboť ani umělec divadelní nestojí vždycky jen vlastní silou, nýbrž i celou řadou poměrův a náhod — a jediná nemilá náhoda může často i nad zpěvákem již osvědčeným vynést na jednu stagionu ortel umělecké smrti.

Propadne-li některá síla, hledí impresario na kvap získati místo ní jinou. Byl jsem právě ve veliké divadelní agentuře milánské, když došel z menšího města L. telegram:

„Pošlete mi bez prodlení jiného tenora pro Ernaniho. Dám mu 50 lir více za večer. X. udělal mi strašlivé fiasco. Impresario J.“

Tak asi objednávali se v jiných obchodech slanečky. Majitel agentury, prof. Carozzi, neměl právě žádného tenora na skladě, věděl však o kterémsi. Telegrafoval tedy nešťastnému impresariu, že mu bude tři dny na žádané živé zboží počkati. —

Dává-li se nějaká novinka od skladatele vynikajícího, pravidlem sobě vymíňuje autor na imprese pro ni určité vynikající síly. A ty potom zvláště ulehčí pokladně impresariově. Někdy ani nebývá možno vyhověti přání skladatelovu; neboť poža-

·davky prvních div a tenorů absolutů bývají někdy v pravém smyslu slova báječné. Při dílech, ke kterým vládne pro osobu skladatelovu důvěra neobmezená, nešetří se arci nákladu ani v tomto ani v jakém jiném. Tak se dělo při operách Verdiových. Na ty se věnovaly sumy obrovské. Když se věc vydaří, jako se stalo při „Otellu“, získají se arci třeba statisíce, někdy miliony. Gounodova „Fausta a Markétu“ zakoupil dům Luccův pouze pro Itálii za milion franků a vydělal na něm milion druhý. —

Dům Luccův býval největším hudebně nakladatelským domem na světě. Byv pozván prohlédnouti sobě celý jeho závod, seznal jsem dle jeho obchodních kněh úžasný jeho vzrůst. Svrchovaně překvapen jsem byl, uslyšev, že řízení jeho spočívá v rukou vdovy zakladatelovy — sedmdesátipětileté vážné, ale neobyčejně živé matrony, která mne ve svém salonku uvítala a s temperamentem pravé Italky se mnou rozprávěla. Na rozloučenou podali mně katalog vydaných tímto domem hudebnin: foliant, čítající s dodatky přes tisíc stran. Skladiště operních děl byla tou dobou s polovinu prázdná: byly ve stagioně rozpůjčeny materialie sterým impresím a na jejich návrat čekalo se teprve počátkem a dílem i koncem quaresimy. —

Ukončením stagiony — ať již dobrým výsledkem impresy či bankrotem — končí se i smlouva umělcova s impresariem. Pevných několikaletých angažmantů v Itálii není. Tam jest pravidlem, co u nás výminkou, totiž „hry pohostinské“ — po rusku zvláště výtečným slovem „gastrollirování“ — smluvené s umělci jen na jistý počet představení nebo na jistou dobu. Proto jest buď jalovou reklamou nebo neznalostí italských poměrův, ohlašuje-li se mimo Itálii některá zpěvačka jako „primadonna assoluta divadla della Scala v Miláně“. Jsou v Itálii primadonny jednotlivých stagion, nikdy však určitých divadel. Dle toho, jak obdrží nebo přijme některý umělec angažmanty k různým stagionám, může v jednom roce zpívati třebas i na několika různých divadlech. A je-li mu Apollo nepřizniv, nezpívá třebas po celý rok nikde.

Toto neštěstí sjede arci jen na síly velmi slabé nebo ty, na které padla zvláštní okamžitá nehoda. Existuje v Itálii mnoho divadel, zvláště operních, a proto veliká potřeba sil aspoň dobrých. Těch jest ve vlasti zpěvu dosti. Za to stěžují tam sobě již z let osmdesátých minulého věku, že výborných sil, skutečných „hvězd“ rodí se v jejich uměleckém všemmíru znenáhla jen poskrovnu — a ty, které se na divadelním nebi objeví, že berou hned sklon za hranice — do těch krajín západních a severních, kde se platívá za večer více nežli pravidlem v Itálii.

Za doby mého prvního pobytu na jihu dávalo se tenoristům Massinimu a Tamagnovi v Madridě a Lisaboně 5—6000 franků za večer, koloraturní zpěvačce v Lisaboně 4000 fr. Takovíto umělci přijímají scrituraci v Itálii jen v případech výminečných, když se jim právě může zaplatiti ve vlasti podobný honorář jako v cizině. Tak bylo u Tamagna při „Ottelu“ v Miláně a při „Asraelu“ ve Florenci, při Emmě Turolle v Římě v Teatro Apollo, v úloze Markéty-Heleny Boitova „Mefistofele“.

Arci při zálibě Vlachů ve zvláště slunečných zjevech uměleckých získává tam takovými silami i dílo i pokladna divadla — a k nejhlubším filosofickým sentencím všech lidských věků patří i ta, že nezáleží v divadlech nikdy na tom, co se vydá — nýbrž co se přijme. Jednu chybu arci někdy mívá tato hluboká a již často velmi draho zaplacená pravda: že nejednou se může také mnoho vydati, aniž by rozhozená setba zlatou úrodou rozséváči se vracela. V tom případě sloužívá za útěchu, že osvědčeným a jak se říká důkladným řiditelem divadelním není nikdo, dokud při některém podniku divadelním hodně neztratí. U vlaského impresaria opravňuje prý k titulu osvědčeného a praktického muže finanční bankrot nejméně ve třech různých větších stagionách. Teprve od té chvíle nabývá prý v divadelním světě náležitého jména. —

*

V Evropě zmizely již skorem operní impresie vlaské, jež s personalem na kvap sebraným vesele si vyjížděly přes Alpy

na nějakou stagionu — a zmizela již i stálá operní divadla italská — v Paříži, Londýně, Petrohradě, druhy i v Praze, ve Vídni a jinde. Za posledních padesáti let povstalo spíše několik činoherních impresí vlaských, jež sobě zřídili jednotliví dílem virtuosní, dílem geniální herci a herečky — Eleonora Duseová, Ermette Zacconi, Tina di Lorenzo, Rossi, Nouvelli, Salvini. Z větších impresí operních byla poslední hudebního nakladatele a publicisty milánského signora Edoarda Sonzogna, jenž vystavil i v Miláně samé operní divadlo a se svou společností po dvakrát zajel sobě do Vídně. Poprvé to bylo roku 1892 na Mezinárodní hudební a divadelní výstavu.

Příčin, proč divadla i putující impresy italské v Evropě severně od Alp zhynuly, bylo několik. První bylo národní proudění, které ve všech oborech činnosti duševní vedlo ve všech zemích a u všech národů k samostatnému rozvoji sil, k vybudování vlastního bytu všemi směry. Došlo tedy také na divadlo vůbec a posléze i na operu. Vznikáním oper národních byla všady zasáhnuta opera vlaská, tato matka oper evropských vůbec — a stín na ni padlý ji posléze umořil.

Nedostatek původních vynikajících oper vlaských a současné vznikání buď naprosto znamenitých, aneb aspoň obecnou pozornost k sobě obracejících děl jinonárodních, stal se druhou příčinou úpadku. Obehrávaly se starší, třeba i mistrovské práce italské po léta a do úmoru tak, že nenalézaly více obecnstva, které je již tisíckrát bylo slyšelo a vždy více — zejména od druhé poloviny století devatenáctého — obracelo se k operám svým a vůbec mimoitalským.

Konečně i znenáhly nedostatek výtečných zpěvákův italských a při stále vyšších uměleckých požadavcích hudební inteligence mimoitalské, jisté klesání umělecké úrovně italských operních společností byly chorobami, jež italským operním divadlům i stagionám v Evropě stále více hlodaly na kořenech a donutily posléze všechny veliké i menší impresy, obmeziti se pouze na jih Evropy a jiné díly světa, kde není dosud oper z vlastní domácí půdy pevně vyrostlých.

Tak podlehly dřívější pravidelné i stále umělecké podniky Itálie jeden po druhém přirozenému postupu zhouby, která nezbytně následuje všady tam, kde přesychá vnitřní zdroj životní. Bohatou náhradou za bývalé poslouchání italských děl a umělců stala se jednotlivým národům Evropy úroda na vlastních rolích skladby a výkonného umění dramatického. Opery francouzská, německá vyrostly v mohutné stromy, opery česká a ruská tíhnou k podobné velikosti, polská vydala Moniuszka. Britové, Skandinavci, Jihoslované, Nizozemci, Maďaři a Španělé mají dosud jen jednotlivá díla pozoruhodná, čekajíce teprve rozkvětu své opery.

Italská opera zazářila v posledním třicetiletí věku devatenáctého Verdiho tak jako za nejslavnějších dob svého klasicismu. Ale Verdi zůstal Itálii jediným velikánem — mimo něj doba naše vidí jen několik nadaných, ale dosud pravou boží jiskrou nedotknutých duchů. A všechno ostatní jest dav klopotných pracovníků, od nichž do roka tři sta nových oper se vyrobí a nejméně padesát na jeviště se uvede — aniž by zanechaly hluboké rýhy, ba namnoze ani stopy, tím méně nějakého světla.

Již při mém prvním pobytu v Itálii roku 1886 stýskali sobě přátelé dobré hudby dramatické živě a trpce, že kromě děl Verdiho mění se jejich tvorba dramatická z bývalého kvetoucího luhu ve hrozivý suchopár. Udržeti svůj primát nepodařilo se italské opeře vůbec a Verdi bude nepochybně ještě na dlouho jediným skutečným majákem v duševním vlnobití toho davu italských skladatelův operních, kteří horečně se snaží dostihnouti vrcholu, na kterém veliký mistr svou tvůrčí dramatickou činnost zakončil.

V opeře konečně se těšila druhá polovina devatenáctého věku italského Verdiho — ale činohra nemůže vůbec vykázati se básníkem dramatickým, jenž by byl jen z daleka jejím Verdiho. Když jsem se tázal v Miláně roku 1886 po vynikajících moderních činohrách italských, přeje sobě uvést je na české jeviště, třeba že a právě proto že skoro žádná dramata italská tou dobou mimo Itálii se nehrála, byl jsem upozorněn od A. Boita a dra Filippiho na dvě díla Giaccosy a Ferrariho a dvě aktovky

Cavalottiho. Všechna prozrazovala básničky, ale jen dvě vábila půvabem poněkud mimořádným. Byly to právě aktovky Ferrariho „Dcera Jeftova“ a „Bílé růže“.

Při veškeré zajímavosti dramát a komedií d'Annunziových, Pragových, Rovettových, Braccových, Cosových a jiných netryskl dosud z půdy novodobé činoherní tvorby italské do výše ani jediný pramen vody v pravdě živé, nevyrazil ani jediný sopečný plamen originelní básnické síly dramatické. Za vším, co se objevilo, stojí polozastřené zrcadlo vzorů, ať již staré italské doby romantického formalismu či francouzské mistrné dovednosti moderní nebo rusko-německého naturalismu či Ibsenovské šedé analytické kresby stavů duševních.

Něco italského, něco moderně italského, něco tak samorodého jako byla stará z ducha, vzduchu a půdy italské vyrostlá komedie italská, něco takového z doby nynější dosud narozeno není. —

Činohru italskou navštívil jsem při svém prvním pobytu v Itálii třikráte: v milánských divadlech Teatro Manzoni a Teatro dell' academia dei filodrammatici a v benátském Teatro Goldoni. Do tohoto jsem byl zhláčen Goldoniho hrou „Zamilovaná služka“ s postavami staré italské commedie del' arte, Pantalona, Arlecchina, Colombiny a Brighelly. Byl to vítaný a skvostný kousek retrospektivy, bavící, jak jsem pozoroval, nejen mne cizince, nýbrž i domorodce, kteří zajisté znali hru skoro již z paměti. Hra i souhra byla nejen maskami originelní, nýbrž i formálně mistrná.

Teatro Manzoni — dávali Dumasovu komedii „La società equivoca (Demi-Monde)“ — vykazovalo se několika velmi dobrými silami a zvláště znamenitou činoherní primadonnou. Méně vynikala společnost divadla filodramatikův, kde slyšel jsem Sardouovu „Odettu“. Zástupkyně titulní úlohy způsobila mně tu svrchovaně zajímavý zjev tím, že byla každým hnutím brvy a těla i každým zvukem slova naprostou kopií Sary Bernhardtové. Nejen umělecky, nýbrž skorem i fysicky: k tomu přispívala sama štíhlá postava italské umělkyně, obléknutá v každém vzhledě v roucho uměleckého tvoření svého originálu. Patrně studovala italská umělkyně příliš pilně geniální Francouzku, zapomínajíc

na hroznou vražednost napodobení zevních forem v umění. — Za to tlumočila Berangeru mladá, ne právě sličná herečka tak výborně, že k sobě soustředila hlavní pozornost. —

V letech osmdesátých, kdy jsem častěji do Itálie dojížděl, viděl jsem, že italská činohra v repertoiru a podání her moderních hlavně žije z literárních zásob a uměleckých vzorů francouzských. —

*

Čemu se v Itálii holduje pro nás severany měrou nepochopitelnou, jest balet. Z románských zemí baví se davy obecnstva ve Španělsku býčími zápasy, ve Francii ferii, v Itálii baletem.

Balet jako občasný doplněk anebo podřízené vystřídání divadelních představení operních jest ve velkých divadlech na místě. Zvláště tam, kde v opeře a činohře pěstuje se cenný druh her a divadlo nemajíc dostatečné podpory mimořádné, jest odkázáno i na příjem i od těch vrstev, které se chtějí v divadle jen a jen bavit. Ale stavěti balet na roveň s představeními činoherními neb operními znamená buď úpadek divadelního života vůbec, nebo částečnou záměnu umění se snahami všech ušlechtilějších cílů prostými.

V Itálii panuje arci žízňivá a nikdy neúkojná záliba v baletech již z dob starých divadel římských. Balet se pěstuje nade vše pomyšlení nemírně a ve formě umělecky surové. Není operního jeviště bez velkých denně dávaných, na omráčení oka i ohlušení ucha vypočtených baletů. Balet nestojí tam jen na rovni s operou, nýbrž ji zatlačuje, aspoň valně zastiňuje. Dává se vždycky, když není představení nějaké nové a velké opery, jež sama o sobě vzbuzuje interes zcela mimořádný, nebo když scházejí zvláště vynikající sfly operní. Ano, sotva že i nějaké velké a zajímavé dílo operní přestane býti novinkou, přidá se k němu hned balet — a tomu věnuje potom dav obecnstva pravidlem více pozornosti nežli předchozí opeře.

Leckdy bývá balet imprese jedinou kotvou. Padnou dvě tři — i dobré — opery, poněvadž obecnstvo nenalézá v nich

záliby z toho neb onoho důvodu, neb i bez něho — a hluchý, tupohlavý balet o strakatých cárech, pozlacených rekvisitách a několika stech účinkujících artistů triumfuje. Obecenstvo se naň hrne a impresse musí býti jedno, čím se nad vodou udrží.

Carnevalovou stagionu v benátském divadle „Fenice“ zachránil v době mé první pouti přes Alpy jen balet — a sice přes to, že se tam dával již třetí stagionu, tedy třetí rok. Byl to i u nás známý „Excelsior“, po němž v Itálii přímo se zuřilo. V milánském Teatro della Scala dávaly se za mého pobytu Meyerbeerův „Robert ďábel“, Catalaniho „Edmea“ a balet „Amor“. Druhá opera byla krátká, netrvajíc přes dvě hodiny. Snesla tedy po italském zvyku o témže večeru ještě celý balet „Amor“, vyžadující skoro tři hodin!

Hůře bylo s „Robertem ďáblem“, který nezkrácen sám potřebuje půlčtvrté hodiny. Co tedy dělati? Dávati „Roberta ďábla“ samotného? Kdež pak! Bertrama zpíval sice basista Boudouresque, nad jehož hlas nebylo tou dobou vůbec ve světě basu krásnějšího, hlubšího a více plnozvučného. I uměním zpěvným — byť i ne hrou — stál umělec na takové výši jako Lassalle. Také další obsazení opery bylo vesměs nad úroveň prostřednosti.

Ale to všechno nikam nestačilo. Obecenstvo přálo si míti i „Roberta ďábla“ i „Amora“. Impresa rovněž chtěla pomoci novému baletu, který se netěšil takovému štěstí jako „Excelsior“. Jak tedy to svěsti? Docela prostě: z „Roberta ďábla“ se vyndaly tři akty, v nichž Bertram méně zpívá, ponechaly se dva, ve kterých Boudouresque nejvíce mohl zářiti — a k těm se dával „Amor“ celý! A později — po středopostí, když zatím „Amor“ trochu více zachytil, vynechaly se o jednotlivých večerech opery vůbec a dával se „Amor“ sám. —

V Janově — v Carlo Felice — byl jsem přítomen představení celé „Aidy“, po kterém se dával ještě celý balet „Rhodope“, o nemnoho menší než „Aida“.

Tyto dva příklady ze dvou největších a prvních divadel italských mluví asi dostatečně; netřeba rozváděti, co znamenají. — Uvésti na jeviště pouze jednotlivý akt opery může se státi jen za okolností zvláště výmínečných, anebo když celý

večer má ráz více koncertní než operní. Ale ořezati na dva akty operu takové ceny jako „Robert ďábel“ jen k vůli tomu, aby zbylo dosti času k dlouhému a umělecky brutálnímu baletu, k tomu patří jistá odhodlanost, již napodobovati nebylo by asi radno. —

Starší balet italský, který byl více ferif než pouhým baletem, choval v sobě, tak jako balet francouzský, nejen půvab, nýbrž i valnou oprávněnost uměleckou, zvláště když hudební část jeho netonula od počátku do konce v pouhé banálnosti. Stačí rozpomenouti se na balety choreografů Taglionův. Ale v posledních třech desetiletích upadl italský balet do úžasné dutosti a sestoupil na úroveň velmi nízkou. Ještě nejlepšími zůstaly „Excelsior“ a „Brahma“, onen s falešnou draperií myšlenkovou, v Praze básnickým slovem zušlechtěn, tento s potrhaným továrním rouchem východní legendy.

U nás vykonaly oba dva jediné určení, které měly opatřiti Národnímu divadlu pramen peněžných prostředků za osudných divadlu dob letních v dobách, kdy ještě se nepodařilo to, čeho dosaženo teprve roku 1900, totiž získání dostatečně vysoké zemské subvence k tomu, aby divadlo v létě na dobu čtyř neděl se mohlo zavřítí. —

Balet běře Italie zevšad, kde jej nalézá, ale vlastním hnízdem jeho jest — zvláště pokud se tkne masami prováděného, více na vojenská cvičení než na umění taneční upomínajícího baletu moderního — Italie sama. Tam vůbec rozbil sobě v Evropě svůj hlavní stan lehkonožý, druhdy z Řecka do ní přivedený předchůdce opery, z Italie vycházejí největší jeho mistři a mistryně. Prímý balleriny, první tanečníci a choreografové brali se ještě do nedávna v celém světě z Italie — a v divadelních statistikách vlaských vedou se tito umělci do dnes hned vedle primadon operních, tenorův absolutův a hudebních komponistů. Znamenitá umělkyně taneční Paltrinieri a poetická na jevišti i mimo jeviště Taveggia, prímý balleriny Národního divadla, byly rovněž odchovanky baletní školy milánské, která dosud se považuje za první na světě, nevyjímajíc z ostatních ani školu pařížskou.

K velikým baletům třeba jest ohromných scen a k těm arci ještě větších budov divadelních. Jevišťe divadla della Scala patřilo již dříve k největším scenám vůbec. Ani velká opera pařížská nemá sceny prostornější. Ale k baletu „Amor“ přece ještě nestačila. Byloť nutno místo k evolucioním, při kterých jednou chvílí na sceně se hemžilo přes šest set osob — nepočítaje k nim jednoho slona, dva voly, dvanácte koní a jiného božšho dobytka více. Opice a medvědi — krátce po stvoření světa — byli tam na štěstí jen napodobeni, ostatní zvěř ale nezfalšovaná.

Novodobý balet italský rád natahuje svou strakatou lesklou kůží na padlo myšlenek nejmodernějších — viz v „Excelsioru“. Proto připadli otcové „Amoru“ na myšlenku, aby v něm aspoň přibližně se naznačil vznik a rozvoj druhu homo sapiens z nižších poněkud, ale často sapientiorních druhův opice a medvěda. To v provedení oněch zvířat nebylo nesnadno. Jen že k vůli tomu bylo nutno rukavici nejprve obrátit, totiž z člověka učiniti baletního praotce. Že ale ani nejmodernější věda takto aplikovaná se nesnáší s baletem, ukázalo se i při této sceně: jedna část publika se jí vysmála, druhá ji s velikou důkladností vysyčela a vypískala. —

Jevišťe vlaských divadel, pokud se jich nepoužívá v baletech k mimořádným produkcím lidí a zvířat, jsou pravidlem zařízena způsobem aspoň dvě stě let, snad i více, starým. Specialitu jejich tvoří dekorace, po zvyku rovněž prastarém papírové a tak zařízené, že se dvou stran do polou dekorace najednou se sbalují a při tom hned do provaziště vytahují. Plátěné přišly by impresariům trochu draho; nevíť impresario stagiony jedné, kde a jak složí hlavu ve stagioně druhé, a proto varuje se z opatrnosti co možná všelikého zbytečného nákladu. Malba na dekoracích hrdí se arci rovněž jeho pokladnou: někdy představuje dílo umělecké, jindy natěračské, s podloženým pačokem.

*

Románští národové a zvláště Vlachové milují divadlo neobyčejně. Město, které má dvě divadelní budovy, patří v Itálii

k městům docela malým. Pět divadel v jednom městě není nic neobyčejného — ale jsou i města s dvanácti, třinácti divadly. Rozumí se s několika velkými a několika malými.

Italské budovy divadelní jsou pravidlem hezké, někdy zcela všední a nikdy krásné. Nevyjímám ani vlaskou operu v Nizze, která sice vnitřní nádherou se blíží našemu Národnímu, ale v kráse architektonické i ornamentní ho nijak nedostihuje. Divadla italská stavějí se prostě účelně, bez zvláštního hlediska uměleckého. Nejedno z nich — všechna, která jsem již jmenoval, dále římská, florencká, terstská a San Carlo v Neapoli — mají hlediště rozměrů neobyčejných, pojímajíce 3—4000 osob. Jak patrně, všechno vypočteno na operu a balet; činohra by se v nich ztratila. Pro tu se používá divadel menších.

Prostory ku hledištím operních divadel jest třeba tím větší, ana divadla italská — kromě Politeama Rosetti v Terstu — založena jsou přede vším pro lože a parket. Mimo parket není vůbec řad sedadel, až teprve v „ráji“ — nahoře na jediné závratně vysoko umístěné galerii. Za parketem jsou četná místa k stání. Všechny ostatní prostory v přízemku a čtyřech až pěti pořadích zabírají lože. Della Scala jich čítá dvě stě čtyřicet. Lože jsou ponejvíce soukromým majetkem rodin neb jednotlivců, kteří je volně mohou dále postoupiti.

Aby však vlastníci loží nemohli navštěvovati představení zcela zdarma, o to jest postaráno způsobem vybírání vstupného. V Itálii totiž neplatí se místo najednou, nýbrž, pokud jde o sedadla, na dvakráte. Nejprve za pouhý vstup, „ingresso“, do hlediště — platee — ku představení. Za ten nucen jest zaplatiti každý návštěvník divadla bez rozdílu, ať má třebas i vlastní loži nebo jde se pobavit na volný lístek sedadlový, nebo chce v divadle státí. Kdo však sobě přeje vzíti sedadlo v platei nebo v loži — pokud vůbec jsou lože do prodeje — tomu jest kromě ingressa (2—4 liry) vzíti sobě ještě druhý lístek. Při zcela obyčejných představeních operních platí se za tento druhý lístek na sedadlo dalších 6—10, za loži 30—80 lir. Při premierách nebo nejbližších jim představeních, pokud jest k nim nával, platívá se za křeslo 50—200 lir.

S oběma lístky jdeš pak; ať máš jakékoliv místo, ku hledišti tak jako v divadlech francouzských — jedním přístupem a mimo stůl tří nebo čtyř kontrolorů, kteří lístek vstupní si nechají. S druhým tenkým tištěným se ubíráš k sedadlům nebo ložím, kde biletář polovinu lístku si utrhne a druhou ti ponechá, abys měl výkaz, když ve dlouhých pauzách se odebereš do loggie nebo do nějaké taverny u divadla sobě pokouřit nebo popít, nebo prostě pochodit. — Jediný vstup poskytuje sice příležitost ku spolehlivé kontrole, ale pro obecnstvo jest dosti nepohodlný. —

Kromě mimořádných představení s velkými premierami a nejbližších večerů po nich nepoznal jsem návštěvu divadel nikde značnou. Ani o premierách menších oper nebývalo divadlo plno. Přispívá k tomu nepochybně jistota, že každá hra — líbí-li se — prodlením stagiony často se opakuje, a kromě toho i výška cen vstupných, za které ne vždycky se pozná vzorné představení. O večerech obyčejných panuje pravidlem na jevišti podobná negligenza jako v hledišti: sbory, komparsy a balet baví se mezi sebou chvílemi zcela bez ostychu, a hra v operách, jak jsem se již zmínil, bývá děsná. Sbory vyjdou jako na komando, postaví se jak vojáci, několik lidí mezi zpěvem dá ruce několikrát nahoru a dolů — a to jest celá jejich hra. Kde jest sbor našeho Národního! Viděl jsem divadla německá, francouzská, slovanská a italská — a mohu beze všeho chauvinismu říci, že nikde jsem neviděl sbory operní tak dobře hráti jako naše české. V těchto — s výminkou jednotlivých lenochů, kteří v zadu za horlivými členy se schovávají — téměř každý jednotlivec vykazuje jisté nadání herecké. Odtud ono živé podání komparsních scen v operách zvláště v oblíbených českých.

Že nepronáším chválu neodůvodněnou, dosvědčí mi ti odborníci divadelní a vynikající hosté, kterým při operních představeních Národního divadla bývala hra sborů nápadna, poněvadž jinde podobné nepoznali. Samoděk přicházeli vzdát mně o ní chválu tak jako o zvučných svěžích hlasech sborů, hlasům italským nijak nezadávajících. —

Ve všech operách italských shledal jsem průměrem orchestr

lepším nežli sbory; v della Scala zářil orchestr v operách síla
lostí, jakou jsem i mimo Itálii poznal málokde. Solisté byli ma-
ného zrna uměleckého, celkové podání skladeb v hudební-
vzhledě pravidlem uspokojivé — leckdy, jako v della Scala,
i znamenité. O výpravě rozhodovala více fantazie nežli věrná
pestrost více než lahodný soulad prýsticí z vytříbeného vkusu
uměleckého.

Svrchovaně zajímavo bylo pozorovati umělecké podání oper
obrátek. Tu bylo patrné, jak mnohem více odstínů, výrazu a
originality času dovede vlaským operám vdechnouti původní
dřívějšího provedení vedeni cizím. Potvrdila se mi tu opět stará
důstojnost, že při reprodukci uměleckého díla může vzniknouti
a v jeho obsahu úplně jen ten, kdo mu jest názorem a citěním
vlastním. Když někdo vyrůstl v jeho ústředí zvláště pracím dramati-
ckým, může být úplně porozuměti, má aspoň v jeho
práci, má aspoň v samém pra-
vím, má aspoň v samém dějství.

Vlastní dramatické hudby posuzována byla
vlastním duchem Wagnerova s takovou přikostí, že
Chauvinismus naprosto nic, bera
francouzskou.
veškerou zpěvo-
bez rozmyslu
vlastního mi-
leckdo na něj

drabou dramatická
za výši
repopi-
síně roz-
dívám
život
zužno

právem doufati, že vlna jeho umělecké mohúcnosti, byť i byla okamžitě v klesu, po jisté době opět zdvihne se a mimo nadání vynese na povrch zjevy, budící na novo oprávněný obdiv takový, jaký budila stará klassická doba opery italské. Heslo znaku pařížského „Fluctuat nec mergitur“ — „kymáci, ale nepotápí se“ — nemá nikde takové platnosti jako právě v umění italském.

Kdo jen poněkud nahledl do toho úlu, jemuž italské divadelnictví jest silně podobno, kdo jen poněkud seznal život a horlivost, s jakou se v něm po všech stranách i při okamžitých nezdarech pracuje, neuzavře se přesvědčení, že i nynější rmut chová v sobě jen přece mnoho životvorného kvasu. Jím vypracuje se bez nejmenší pochyby po nějaké době opět italské divadelnictví k novému vyhranění a novému rozkvětu — který ani nemůže po čase nenastati tam, kde živ jest a pracuje duch takové živosti a tvůrčí síly v umění, jakým jest duch italský.

„Fluctuat nec mergitur“! —

V každém případě seznání poměrův italského umění dramatického a italského divadelnictví rozšiřuje a podstatně doplňuje obraz divadelního světa vůbec — již i proto, že italská divadla zůstala svými stránkami společenskými a svým zřízením do dnes nejbližší prvotním poměrům světských divadel. —

V POHÁDCE JIHU.

Večery zimní s vašimi pohádkami a s tím koutkem u kamen, kde mysl dětská na maloučkém stavu neskonale velké fantasie tká obrazy, k nimž slovo prostého vyprávěče náskres poskytlo! Kolik zámek se za vás zbuduje, mnoho-li skvělých a hrozných postav zrodí se, kolik báječných krajů se vykouzlí!

U stolu dračky, hovor a smích — a ve stmělém koutku pracuje zatím pavouček fantasie čarovné dílo nejpestřejších obrazů. Nezměrně vysokých, do nedozírna dalekých, měnivých jak sen, poetických jak samo to hluboké oko snivého dítěte. A mysl dětská zabírá se do kouzelných obrazů, sleduje změnu jich, rozpřádá si je dále a dále — — kolem mizí nenáhle světlo, světlice i lidé — — a blouznivá hlavička padá na stranu a v náruč spánku, jenž ji ukolébá v klid, aby teprve k ránu vystřídala obrazy šerého večera za nové útrapy své vlastní ranní výroby.

A když nazítří za soumraku mysl dítěte přemýšlí o tom, co sobě včera budovala a básnila — kolikrát ozve se v prsou němé přání: „Kéž bych opravdu uviděl ty zámky, ty krajiny, o kterých vypravovala pohádka!“

Ale plynou dnové a přání nedochází vyplnění, minou léta a v mysli se usazuje pozvolna vědomí, že pohádka byla pohád-

kou. Znenáhla ujme se v ní a zakořenění přesvědčení, že ani vůbec není nikde na celém světě budov a krajů, jež by se vyrovnaly představě, jakou sobě před lety utvořila mysl dětinná. A teprve když později jakoukoli náhodou zavát jest člověk v některou krásnou končinu světa, když z chladného, ale v mysli opravdového a v citech hlubokého severu octne se v některém dalekém kraji, kde slunce koná v přírodě divy svojí fantasie, teprve potom překvapen sobě vyznává, že jsou přece na světě místa, o kterých snil, ba místa ještě krásnější, než jaká sobě druhdy představoval ve své mladistvé fantasii nejbujnější.

Takovým překvapením působila na moji mysl a takové vyznání bezděky vynucuje italsko-francouzská Riviera.

Úzký to pruh země, nešíroká stuha mezi vysokým věčně mrtvým pasem Alp a mezi širým věčně živým mořem středozemním. Naproti zkamenělému moři hor za ní se vypínajících a naproti obrovské ploše té nedozírné tajuplné sláně, vlnící se mezi dvěma díly světa, připadá Riviera, že není o nic větší, než co by se na dlaň vešlo, co by ji rukou přikryl. Ale jaké to čarovné místo, jaký to báječný proužek — a jediný kromě pobřeží Krymu v celé Evropě. Však ani toto se svojí Jaltou nemůže se mu úplně vyrovnati. —

Ve střední Evropě v únoru mráz a sníh, ještě i v samém Benátsku a Lombardsku zima co v Čechách, po naivních představách o ponebí italském ani potuchy. Jedeme stále na jih, přes Milán dolů k Janovu a stále stejně zima jako na severu za Alpami — všechna pole jíním šedá, voda pomrazkem stažená, šedé vrby a moruše bez lístku. Jen zelený břečťan hojně se po nich pne, týž břečťan, který i u nás pod sněhem zachovává zeleň svého listu.

Ale náhlá změna. Sjedeme po srázné trati s vysočiny pomorských Alp tunelem k Janovu — a jakoby veliký kouzelník prutem švihl, vidíme se uprostřed jara a krátce na to — jedouce z Janova k západu — uprostřed nejluznější končiny celé Evropy. Cítíme, vidíme hned, že Riviera není zemí, jaké jsme doposud znali, cítíme, poznáváme, že jest vykouzlena tím mořem, které tak touzně líbá její břehy, že jest takořka nanešena k patám

Alp těmi polibky moře, které tady stvořilo báječně krásné zátiší světa — skutečný to kraj nejživější fantasmie pohádek.

A v pravdě to jest moře, které sobě a ostatnímu světu způsobilo ten div. Přinášíť svými vlnami z Afriky ten věčný žár slunce, ve kterém vyrůstá a k nebesům volně se pne palma i aloe, sbírá i udržuje všechno teplo, s nebes bání přímo do něho a na sousední pobřeží sálající, vydechuje tu jemnou vláhu, která mocí divotvornou dává zeleni i kvěťm Rivieru nádhernou šťavnatost a udržuje svými prsy celý ten rajský pruh země u věčné mladosti.

A co moře divem jihu působí, tvoří, chrání hradba Alp před zkáznou mocí severu.

Zimní vichr, jenž před Alpami a na nich mění všechno v led a sněh, přeletuje s Alp vysoko Rivieru a přepadá daleko od ní na moře, přepadá od ní tak daleko, že sotva Riviera cítí jeho dech, když oteplen a proti siroccu po jistém svěžím, příjemném vánku znalý, k ní se vrací po vlnách moře od jihu. A nese-li buráš na svých mohutných křídlech sněžná oblaka, i ta rozplývají se nad Rivierou buď úplně, jsouce pohlcována zdejším věčným jarním povětřím, anebo spouští se na zem jen vlahým jarním deštěm — prostým veškery ledové zloby, jež nad Alpami halila se v hrozivý plášť mraků.

Jest to již skutečné ponebí africké, jež moře svými vlnami přivádí na Rivieru, a proto jest tam v zimě vzduch a rostlinstvo, jež bychom marně jinde v Evropě hledali. Aby pak vědomí tohoto čarovného zátiší bylo tím živější, o to se postarala příroda nejúčinnější protivou: od hor dolů k moři zelený háj — nahoře na Alpách led a sněh. Ty shlížejí dolů co bílá hlava děda, jenž z výkyře se dívá na šum a rej dětí, koupajících se za letního odpoledne v potoce a dovádějících na zeleném, květném palouce.

Tato náhlá protiva mezi severem, jež po svém příjezdu ještě ve všech údech cítíme, a mezi plným jihem, do jehož otevřené náruči zrovna jásočně se vrháme, působí na tělo a ducha takměř závrtně. Před chvílí ještě všady kolem nás naprostá zima a bezlistá severní vegetace — zde palmové háje a stery porůzné palmy všech druhů, zde agave, aloe, kaktusy, háje

šedozelených oliv, nepřehledné sady citrýnkův a oranží s tisíci a tisíci zralých plodů i současně nových květův na větvích, rozmarina a myrta rostoucí zde co u nás bodlák a již v únoru bílými poupaty všeska posetá, vavřík, pinie, cypřiše, platany, po skalách celé vodopády begonií, kvetoucí mandlovníky, broskve a merunky a stery drobné květy na půdě mezi pažitem — nade vším tím i ve všem tom nejlahodnější vzduch a vedle toho moře, věčně a vždy do nových krás se měnící moře: to všechno unášejí dojemem čarovným.

San Remo, Mentone, Bordighera, Monte Carlo, Nizza a Cannes — toť šperk, toť s Janovem colier středozemního moře, toť nádherná báseň přírody a práce lidské, před kterou jen v úžasu může člověk stanouti. Obraz za obrazem rozvíjí se před vzrušeným pohledem, jedna zátoka nade druhou přináší ve svém pozadí na oči více krás přírodních, a mnil-li jsi, že není možno, aby viděné již skvosty krajinné byly překonány ještě něčím jiným, podá ti Riviera v témže okamžiku s nejluznějším úsměvem obraz ještě daleko krásnější, půvabů naprosto netušených.

Bylo by marno rozsuzovati, které místo na Riviere jest nejkrásnější. Každé má svoje krásy zvláštní — tady více než při čem jiném rozhodovati může plným právem osobní obliba. Ze všech míst jest tichá, více krajinná než městská Bordighera nejvolnějším místem vill, San Remo, Mentone a Nizza spojují s krásami přírody ráz velkoměstský, Monaco a Monte Carlo jest svou přírodní krásou a svou hernou kus nebe a pekla pospolu — a mnoho obecněji neznámých, v ústraní se nalézajících koutků utajuje v sobě úplným klidem svým a čarovnou polohou při moři snad ještě o mnoho více půvabů, nežli všechna právě vyjmenovaná čelná místa pospolu.

Jen přibližně možná říci, že nejvíce krás přírodních a těch, jež vložiti může do přírody ruka lidská, shrnulo se na tom místě, na kterém do nejluznějšího kraje vloženo jest zároveň kus opravdového pekla. Neodolatelně přitahujícího, svůdného, ničícího.

Jedete-li vozem od Nizy k Monte Carlu po silnici stále

po břehu mořském a jako stůl rovné, poznáte krajinu, v níž romantika přírody závodí s romantikou až do saracenských časův sahající historie — a na přemnohých místech s tou tajemnou romantikou moderní, které není třeba ani hradův ani korábův, ani trůnův ani vězení, které stačí i villa ve stínu palem ukrytá, nebo snad i jen prsa dvou lidí, jež vlny života z nejrůznějších končin vynesly na jedno pobřeží a kteří se opět rozejdou co dvě vlny, jež setkaly se v širém moři pouze jediným polibkem. A na konci té čarovné cesty, před samým Monte Carlem, mihne se vám ten známý hrozný, skoro strašidelný hřbitůvek: tam leží na sta těch, kdož v herně Monte Carla přišli o celý svůj nebo cizí jim svěřený majetek a uprostřed životem kypícího ráje neviděli před sebou jiné možné zakončení života nežli kuli nebo provazem . . .

Vystavěno slohem na fantasmii velmi působícím, stojí kasino Monte Carla s pověstnými hrami nad strání k moři spadající. Budova zřízena v pozdní renaissanci, motivy jejích částí ornamentních jsou však nejen barokní, nýbrž i arabské. Před ní náměstí Monte Carla s nejluznější palmovou zahradou, po stranách paláce hotelův a vill, v pozadí obrovský skalní útes Alp a na levo středověké hradby Monaka, trůnícího na ohromné, se tří stran do moře spadající skále, do moře, jež odtud k jihu, do nekonečna se prostírá, kdežto na východ zakončuje jeho břeh bílá Ventimiglia, na západ horstvo Nizy. A na vrcholu tohoto démantu Riviery výheň herny, naplněná sty a sty hostí ze všech možných národů, kteří se vykazují pro ni dostatečnou civilisací — davem lidí, ve kterém rača, osobní vzezření a vášeň hry poskytují typy, s jakými dosud nikdy a nikde ve světě jsi se nepotkal.

Na sta lidí zde a přece všechen hovor a ruch v dusném sálů přidružen — všechno pouze jediný tajemný šum: bouře tady zuřící jeví se jen na tvářích vášnivých hráčů, i těch, kteří mocí hledí ukrytí své pohnutí. Zlato a stříbro se hrabe a rozhazuje po zelených stolech jako jinde lesní stlaní, osudná kulička litá slabým příšerným rachotem, nesouc tomu štěstí, onomu záhubu — a když člověk v tom ruchu nějakou dobu potrvá,

počíná znenáhla cítiti žhavý trávící dech Mamona a připadá mu tak přirozené, že by polovička lidí tu přítomných dnes či zítra v některém zátiší sobě mohla vzíti život, že mu všechny filosofické výklady o zákonu sebezachovávání připadají v té chvíli dedukcemi svrchovaně směšnými.

Teprve s vlahým a svěžím povětrím volné prostory vrací se do prsou pocit skutečného života . . . A to děsné místo herny šklebí se svojí otevřenou krvavou tlamou uprostřed krajinného ráje, jenž svými krásami uchvátiti může mysl člověka k vytržení. A šklebí se daleko a příšerně zvláště večer, hluboko do noci. Jeť Monte Carlo osvětleno tak intensivně, že záře jeho světel třepetá až k Bordigheře, snad i dále. Když jsem v Bordigheře večer po diner někdy vyšel k moři na mys a podíval se k západu, tu mimo dojemné světlo nizzkého majáku u Villafranky — hned hasnoucí, hned opět se rozžihající a věčně sloužící lodím po moři mimo plujícím — drala se mi do očí také mihotavá červená záře. Byla jako požáry výhně, odrážející se o lehkou mlhu — byla to výheň pekla v Monte Carlo oznamujícího svou září daleko široko, že dosud hoří a že dosud hltá do svých útrob životy těch, kteří jak ptáci do světla bezděky do něho se vrhají. —

Zda stvořil tento kousek Rivierey bůh či satan, zůstává u boha. —

*

Rivierou proudí shluk všech možných národů. Hemží se tu pospolu zdraví a nemocní ode všech mezí a mezníků zeměkoule — arci skoro výhradně jen ti, kteří se těší statkům, jež mol také nežere, třeba byly pouze z tohoto světa. Nejvíce svých světo- a darmošlapů vysílají na Rivieru ostrovy britské s Amerikou. Na Angličana neb Američana narazíš v prvním hotelu jako v posledním zákoutí některé villy, vedle nich na Francouze a pak na Němce. Jiní národové u veřejném styku dosti mizejí. Rusův na př. přijíždí sem rok co rok valný počet, ale i ti ve veřejném styku společenském jaksí se ztrácejí, splývajíce běžnou mluvou

se živlem francouzským. Ostatní plemena, ať Řek či Dán, Polák, Ital, Čech, Holanďan, Španěl, Švéd a jak se vůbec zovou, nezapomínají ani na Brasilce, Turky a jiné Australčany, zanikají svými zástupci v povšechné záplavě, ačkoli každý z nich s jistým vědomím a zálibou všady vyznává svou národnost, kdekoliv po ní tážán jest.

Hlavní stanicí cizincův a hlavním městem Rivierey jest Nizza. Okolí a město — nové; zbytky starého jsou zajímavým střepem minulosti — spojují v sobě půvaby ráje Rivierey se všemi příjnostmi života velkoměstského.

Rázem velkoměstským v první chvíli Nizza překvapuje, až odpuzuje. Přijíždíte od Monte Carla k Nizze velkým tunelem a marně se ohlédnete po volné krajině a zvláště po moři, které vám dosud odevšad kynulo. Vůkol plno domů, dusivé velké nádraží, nikde rozhledu, nikde povětří. A vystoupíte z nádraží teprve se uvidíte v opravdovém velkém městě. „To má být Nizza,“ tážete se v sobě, „ono proslulé místo povětří a slunce?“ ... — Toť velké město, odpovídáte sobě s celým tím vírem a hlukem, kterému jste hleděli prchnouti!

Ale za krátko spadne vám kámen se srdce. Dojedete konce třídy, odkad se vám otvírá pohled na villy uprostřed zahrad, nebo na vrchy nebo širokou zátoku velebného moře. Hluk zůstal za vámi, povětří jest opět ono volné povětří Rivierey, které již samo vlévá do prsou jistý klid. Počínáte poznávat, že Nizza zasluhuje svojí pověst. A když po krátkém odpočinku vyjdete sobě na zámecký vrch a rozhlédnete se kolkolem, spatříte čarovný obraz, který vám na věky utkví v paměti.

Velkoměstský a duchem volného, hulajícího života dýšící ráz Nizzy vysvětluje se nejen tím, že v Nizze na zimu se usazují celé davy urozené a prostě lidské plutokracie, nýbrž i tím, že v těchto davech strádá nedostatkem zdraví jen jedna část lidí, kdežto druhá, hned na první pohled mnohokrát větší, tady v kypícím zdraví žije, hulá, namnoze i hýří. Kromě toho ani churavým není velkoměstská povaha města na obtíž. Kdo právě nechce, není nucen ani bydlet ve středu města ani do

něho docházeti: v širokém lemu zahrad a vill, na pobřeží moře a v celém nejbližším okolí Nizzy místa dost a dosti pro každého, kdo v ústraní a klidu chce trávit dny, k jakým jej odsoudila na čas nebo na vždy choroba — nebo snad i bouře, hubící štěstí lidské právě tak bezohledně jako stromy po skalách a květy v údolí. Velkoměstský ráz Nizzy má pak tu výhodnou stránku, že rozptyluje na čas chmury těch, jimž pobyt v místě méně živém stále a přílišně by připomínal jejich tiché utrpení.

Společnost Nizzy jest neobyčejně pestrá a zajímavá. Od lehkomyšlného větroplacha, jenž poctil Nizzu jen proto, aby v ní ubil nudný jinak čas, až po vážného starce, trávícího tu v míru zimu svého života; od dobrodružné existence, hledající tady hazardním životem a v Monte Carlu hazardní hrou pramen výživy nebo blesk smrti, až po usedlého otce rodiny, jenž při veškerém svém bohatství ani o frank denně více nevydá, než jak si byl doma rozpočetl; od dámy, jež samým pohledem velí nejnejhlubší úctu, až ke kurtisaně, která o nizzkém karnevalu při boji květinami obdrží za svůj nejkrásněji vyzdobený vůz první městskou cenu 20.000 franků a peníz ten bez prodlení věnuje městským chudým; od nejšťastnějších bytostí na světě až po ty, jimž sup neštěstí rve jejich útroby, od prostého měšťáka nějakého anglického Manchestru až po duchaplného francouzského spisovatele milionáře; od nejspanilejších postav žen až po ubohé zjevy zcela znetvořené a plné bědy, ale přející sobě trávit život aspoň v předsíni lidského veselí — všech těchto a jiných sterých druhů lidí najdeš tu typy markantní, takofka již samou tváří celou duševní historii svou tobě vyprávějící.

Býti na chvíli vševidoucím, prohlédnouti najednou srdce všech tady bytujících, poznati rázem všechny radosti a útrapy jejich života!... Jaký by se tu asi objevil kaleidoskop nitra lidského, jaký to kaleidoskop nás, kdož vrzeni jsme do toho rumu a šumu světa a spádnou bystřinou jeho jsouce nešení třískáme o sebe co kámen o kámen, a třískáme sebe navzájem co vlna vlnu — a na konec opět co vlna moře přece jen všichni stejně zacházíme, se vším tím, co vřelo v nás a co nás činilo šťastny či

neskonale nešťastny, aniž snad kdo na světě o tom měl nejmenš potuchy! —

Plným tepem života bijící, radostí sálající, rájem palmových zahrad obklíčená Nizza obetkána jest přece na dvou místech dumou plnou elegie. Na svém Château — zámeckém vrchu s překrásnými procházkami — a na Cimiès, bývalém to chrámu Diany, nyní klášteru a kostelíku Panny Marie.

A zvláště Château působí dojmem pravého Žalova.

Seznal jsem mnoho míst a pobyl na mnohých v nejrůznější duševní náladě. Ale dosud nikde jinde jsem nepřišel na kout, jenž by býval na mne působil tak hluboce a tak elegicky jako zámecký vrch Nizzy. A přece jest oděn nádherným hávem přírodním — v jeho stromoví a keřinách pučí a raší všechno, čím Riviera vůbec se zdobí, od vavřínu a palmy až po cypřiš a kvetoucí agave — a s jeho temene zdraví tě pohled, nad nímž bezděky srdce zajásá.

Ale do celého vrchu jakoby vdechnut byl smutek.

Nevíš ani, že na něm leží ukryt hřbitov — a přece sotva vstoupíš do rozsáhlých sadů hory, jest ti, jakobys kráčet po zapomenutých hrobech, jakobys octl se v nějaké zakleté končině, kde z keřů myrty, z tajemného listí oliv a z tisícerych stromů a křovin tobě ani jménem neznámých, každou chvíli tobě zjevití by se mohla zamklá postava, odhalující tvým zrakům celý mrtvý svět, jemuž zelený porost hory jest pouze tajemným překrovem.

Nemohu si nijak vysvětliti ten pochmurný ráz vrchu. Chápal bych jej, kdybych býval v temné náladě, jakou duch bezděky přenášívá na své okolí. Ale ani toho nebylo. A tak nepochybně náhlý kontrast klidu a ticha místa proti bezprostřednímu skoro sousedství kypícího života a hluku dává jemu při veškeré jeho bujné vegetaci ten zvláštní hluboký půvab elegie. Jinak bylo by mně to jeho nápadně působící ovzduší naprosto záhadno.

Ostatně nač vůbec pátrati po vysvětlení. Jeť veškeren svět ve své podstatě týž, co člověk sám: a dýší-li jednotlivá místa nevysvětlitelnou radostí, je-li právě Riviera jediným rájem —

proč by jiná zátiší neměla býti obestřena jiným ovzduším citovým, stejně lidským a při tom daleko častějším nad jest radost.

Podobně elegickým dojmem působil na mne i druhý vrch u Nizy, její Cimiès. Tam ale bylo spíše patrné proč: kostel, klášter a hřbitov temeno vrchu zaujímající nemohou buditi v prsou veselí. —

Svrchovaný půvab Rivieru tají se v jejím moři a jejím vzduchu.

Moře není jako Alpy nebo jako obloha. Alpy stojí bez hnutí, obloha, pokud oblaka nebo mraky po ní netáhnou, vyzaruje věčný klid — moře pracuje věčnou změnou, věčným životem.

Viděl jsem moře ráno stříbrné a večer zlacené v Benátkách, viděl jsem je celé jasné a tvrdě modré s Nabreziny, viděl jsem je naplněno purpurem pod večer v Nizze, viděl jsem je tam v hodině ve všech odstínech temných barev zelených, hnědých a modrých, viděl jsem je šedé a jakoby bylo proryto údolím a vystupujícím nad ně pohořím, viděl jsem je u Monaka odpočívající u veškerém majestátu, viděl jsem je smavé a hravé jako dítě, když šelestivý větřík zvlnil a zkadeřil je do běla, viděl jsem je bouřné, své vody třštící v miliony krápků a ve stříbrnou mlhu i velikými co valy vlnami i s ohromnými nárazy o hráze bijící, viděl jsem je v naprostém klidu při východu měsíce, kdy celá jeho obrovská plocha byla jediným ani jedinou vlnkou nerušeným zrcadlem, viděl jsem je rozječené a rozružené a celé hnědě špinavé, kdy zuřivý vítr prudce je bičoval, viděl jsem je průzračné až ke dnu s vodou křišťálově zelenou, ni jediným práškem nezasmušenou a s povětřím nad ním plným světla, viděl jsem je v závoji mlhy, kdy plachtové lodi ku břehu plovoucí vynořovaly se z něho jako báječní tvorové jeho hlubin nebo zanikaly v něm jako navždy světu ztraceny se vším tím, co v sobě chovaly, viděl jsem je, když na ně po bouři za svitu slunce vyrojilo se nepočtených rybářských člunů s bílými plachtami co roj motýlů, viděl jsem je proplaveno vlnícím se zlatem při nejnádhernějších západech slunce v Bordigheře — a teprve, když jsem je uviděl ve steré jeho podobě, teprve potom jsem počal je poznávati a jeho veškeru krásu tušiti. —

A vzduch Rivierey!... Vzduch Rivierey jest onen čirý křišťálový vzduch Italie, ve kterém oko několikráte více vidí, než na severu, ve kterém čára obrysu zůstává i v nejjemnějším zavlňení určitá a nesmazaná, ve kterém jest patrný každý odstín téže barvy, a každá tečka jiné, ve kterém všechno svítí jasem a živostí. Toť ono povětří Italie, jež propouští k zemi veškero světlo slunce a zaplavujíc jím krajiny i všechny jejich předměty odívá je koloritem naprosto jiným, nežli na vzdáleném severu. Toť ono povětří, v němž pro oko jemnou čárkou způsobuje se tolik, co na severu markantním rysem nebo teprve samou plastikou, toť ono povětří, jež malířům Benátek, Florence a Říma vykouzlilo zvláštní barvitost jejich obrazů, toť povětří, ve kterém drobné terracottové a mramorové ozdoby budov vystupují tak určitě, co na severu teprve massivné okrasy — povětří, jež zrovna tak bylo podmínkou onoho rozvoje výtvarného umění italského jako samo oko umělcovo.

Povětří Rivierey činí však ji nejen krásnou, nýbrž i neskonale lahodnou. Již na samém prahu severní Italie ovane tě zcela jiné, daleko volnější povětří, nežli v Alpách, kterými jsi jel, a než na severu vůbec. Ale jak rozdílný je vzduch severní Italie od severu evropského, tak rozdílný jest ještě vzduch Rivierey od vzduchu severní Italie. Jeho měkkost a lahoda jest naprosto neobyčejná.

Jsa nasyčen paprsky slunce a napojen rosou moře, vlévá prsům pravou rozkoš. Jím vchází do nich a do duše pocit volnosti, pocit klidu, pocit míru po všem tom, čím bouře nebo trpkost života byla duši zmítala. Ten vzduch jest až opojný — a člověk počíná v něm uznávati za přirozeno vše to, čím jih, čím tropické slunce působí na lidské kmeny. Bezstarostnost o život, námaha jen potud, aby se dosáhlo skrovné částky toho, co stačí k nezbytným potřebám těla, splývání s přírodou, necenění sobě života — to všechno jeví se tady blízko a přirozeno.

Ano v té lahodě povětří číhá až i jakési tajemné kouzlo, téměř svádějící k dobrovolnému přechodu ze života do smrti.

Jih, jenž kypí životem, má také svůj omamující půvab pro smrt, a mysl jen poněkud již od života se odchylojící potřebuje tu skoro jisté statečnosti, aby odolala kouzlu přímo ji svádějícímu k onomu blahu, ze kterého by nebylo více procitnutí. —

Ale nejen touhu po smrti, nýbrž také plnou měrou sílu k novému dalšímu životu přináší Riviera tomu, kdo života se drží neb aspoň v něm rád zůstává, třeba se naň štěstí nesmálo. Tady v rajské přírodě padají s člověka trudy života, tady se rozpomene člověk, že jest člověkem, do duše aspoň na chvíli vchází jemu klid a mír, mající větší cenu nežli všechno, v čem jinak hledáme své cíle. Bezděky nabývá tu duše přesvědčení, že jediná chvíle klidu a vnitřního štěstí stojí za celý svět toho lesku a té záře, za kterou se šklebí jen záští rozoranou tvář svou. —

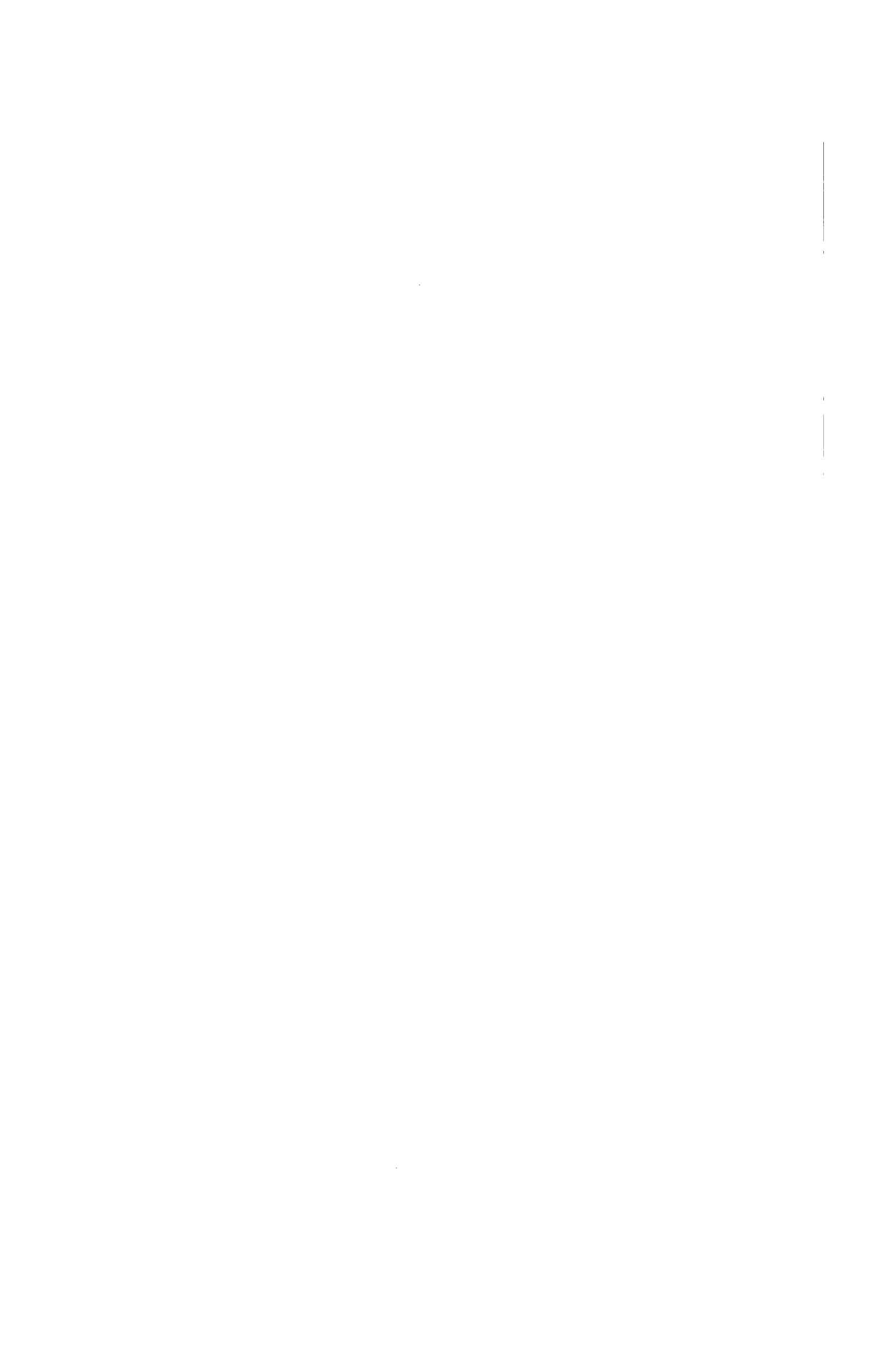
A celý ten krásou a lahodou opojený svět Rivieri není přece nic jiného, než samo zářivé, ale vratké štěstí lidské, jež trvá dnes a zítra náhle se hroutí v trosky. Při prvním pobytu mém připadala mi Riviera, že není ani možná, aby mohlo se jí tknouti jaké neštěstí. A když jsem rok na to zase dlel v Itálii, četl jsem ve Florenci a Benátkách, kterak celou Rivierou otřáslo silné zemětřesení, ve kterém budovy řítily se v trosky a veliký počet lidí přišel o život. A ještě o rok později při mé druhé návštěvě Rivieri viděl jsem ty ssutiny, viděl rozlomené kostely a zřícené věže. Jediného Monte Carla zemětřesení ani se netklo — to patrně chránil satan, nechtěje přijíti o svůj chrám.

Celá Riviera stojí na půdě ne-li sopečné, aspoň ob čas náhlým, prudkým zemětřesením navštěvované. A tak jest možná, že po věcech slunečných jednou vstane chmurný den, na kterém veškeren ten nádherný, snad nejkrásnější pruh země v náhlých křečových záchvatech za lomozu a hřmění podzemních sopek a vyvstalých nadzemních mračen rázem se zhroutl i propadne do výhni pod ním pracujících a moře obrovskou vlnou od Janova po Nizzu rozleje se tam, kde druhdy uprostřed rajské přírody stála nejrozkošnější místa pod sluncem. Asi tak, jako se to stává ob čas v Japonsku, kde mořská vlna několik mil do země se vzepne a rozleje a třicet nebo čtyřicet tisíc lidí na-

jednou zadáví. Na Rivieře bude mít práci snazší — jet od moře k Alpám sotva skok. —

Takový snad bude jednou konec té pohádky jihu, jakou Riviera, jsouc navštívena uprostřed naší zimy, na tebe působí. Navrátiv se z ní do únorového světa ledu a sněhu, vzpomínáš na ni i po návratu i po všechen ostatní život svůj, vzpomínáš, že to byl opravdový svět a nikoliv přelud, který jsi viděl — a víš od oné doby, že jest opravdu na světě kraj tak kouzelně krásný, jak jsi jej sobě dětskou fantasií představoval při zimních a severních domova svého pohádkách. —

**PŘI OTVÍRÁNÍ
JIHOSLOVANSKÝCH DIVADEL.**

Rdyž roku 1883 otevřely se brány našeho Národního divadla, rozlévala se jimi záře jeho paprsků daleko, daleko. Slovanští hosté, které jsme si pozvali k jeho slavnostnímu křtu, byli oslněni krásou zlatého domu našeho a vracejíce se ku svým prahům oteckým, odnášeli sobě v prsou vedle jiných dojmů i přání, aby i jejich dramatická musa zpod svého přístřeší zatímného vstoupiti mohla záhy v podobný nádherný stan jako musa česká.

O Rusy a Poláky v državě ruské bylo arci již dávno postaráno. Ale všem ostatním kmenům a národům slovanským bylo do té chvíle spokojovati se jen jakýmisi podkrovími na místě vlastních palácův — anebo býti úplně i bez těch. I hnulo se to po otevření našeho zlatého domu v každém z nich mocnou touhou, postaviti svému umění dramatickému podobný chrám, jaký národu českému zbudovalo jeho nadšení, obětavost a práce radostná.

Skutečně uvidělo poslední desetiletí věku devatenáctého povstávati budovy musy slovanské jednu za druhou: roku 1892 ve středu národa slovinského v bílé Lublani, roku 1893 v Krakově, dávném to sídle kvetoucího činoherního umění polského, roku 1895 v starobylém Záhřebě pro národ chorvatský, a roku 1900 ve Lvově.

A kdekoli se narodilo nové divadlo, zevšad volali mne za kmotra. Náhodou účasten jsem byl já jediný oněch radostí a hodů na všech těch místech. Všude bylo milých hostů celá družina, ale mimo mne vždycky jiní.

Slavnosti otevření oněch čtyř divadel slovanských byly arci na jihu i na severu nejen slavnostmi umění, nýbrž i slavnostmi národními. V Lublani kromě toho slaveno otevřením gledališče samo povstání slovinského umění dramatického k samostatnému životu vedle žvilu německého, tam doposud mocně svou převahu udržujícího.

Pro to, pro naprostou bratrskou lásku a oddanost Slovinců k nám Čechům a pro úsilí, s jakým v Lublani žvilu slovinskému bylo i jest do té doby zápasit o sám dech života, byla slavnost otevření lublaňského divadla pro Slovince nejtklivější, nejdojemnější.

Pozorujte dobře: slavnost otevření lublaňského divadla pro Slovince. Neboť totéž divadlo otevřelo se nazítří podruhé — pro Němce. Totéž divadlo bylo vystavěno zemí pro oba národy či kmeny téže země, pro národ slovinský, čítající 96 procent obyvatelstva země, a pro kmen německý, čítající 4 procenta obyvatelstva. A pro ten národ slovinský byly určeny jen dva večery do týdne a pro kmen německý večerů pět! . . .

Cíťte tu truchlost uprostřed slavností, cíťte onen bol, jenž svřal nám srdce i uprostřed jáсотu, rozumíte, proč tato slavnost otevření divadla slovanského byla mně ze všech čtyř ostatních nejtklivější, nejdojemnější?

Zajisté rozumíte.

Širotek věděl, že mu patří celý statek, ale nesměl sáhnouti na více, nežli jeho dvě sedminy. Duše slovinská a s ní naše plesala, že nový dům umění smí považovat aspoň za částečné spoluvlastnictví, a v oku chvěla se slza. V oku našem slza bolu, nevrlosti a vzdoru pro bratry — a slza vzpomínky na vlastní podobnou, ba horší ještě porobu naši, kdy muse české bylo spokojiti se v samotné Praze jen pouhým jediným odpolednem za celý týden . . .

Jménem Národního divadla českého vyjeli jsme s vrchním režiserem panem Frant. Kollárem do Lublaně z Prahy odpoledne dne 28. září. V Čechách veselil se nad námi ještě svátek sv. Václava, na Moravě všední den. Večer pozdravili jsme Vídeň kde dosud zněla a hrála Mezinárodní hudební a divadelní výstava, do které s celým naším divadlem před pěti měsíci jsme vtrhli, a nazítří ráno, čerství jako mníci, vyskočili jsme z vagonu v lublaňském nádraží. Překvapení. Uvítal nás tam člen našeho Družstva a horlivý přítel divadla pan Václav Petzold, který z vlastního podnětu již den před tím do Lublaně sobě zajel.

Pozvání došlo nás od Dramatičnega društva, které po příkladu českém v Lublani již r. 1867 se ustavilo k ochotnickým hrám divadelním a nyní s jistou změnou svojí ujalo se vedení nového divadla, zvolivši sobě za předsedu pana dra Ivana Tavčara, spisovatele, advokáta, kterýž tuto hodnost zastává ještě i dnes počátkem roku 1902, a za intendanta-ředitele pana dra Valentina Krispera, rovněž advokáta. Upravivše se po noční jízdě bývali bychom ihned učinili návštěvu zástupcům divadla, kdyby nebyvalo tak příliš časně. A tak jsme se vybrali shlédnout za jasného přívětivého jitra Lublaň, tu Lublaň v pravdě bílou, i půdou, na které stojí, i budovami, které ji tvoří.

Nejbělejší, nejnovější z nich bylo samo nové gledališče. Ve stříbrném světle jižního rána stálo tu na sadovém kongresním náměstí jako družička vystrojená k slavnosti. Nevelké, sličné, roztomilé. Spěchali jsme k němu a bylo nám, jakobychom radostí je políbiti měli.

V divadle pracovalo se o překot, aby večer skutečně mohlo dojít k otevření. Ten zábavný zjev se na mne usmíval dosud v každém divadle v den jeho otevření. Všady do poslední chvíle klepání, rovnání, poklizení, zimničné dokončování všelikých drobných prací, neb aspoň maskování malých nehotovostí. Komanda, důtklivá někdy i hlučná, rozčilené tváře rozkazujících a pracujících, sem tam křik, lítání.

Na jevišti poslední zkouška. Se všech stran klepot, hluk, umělci vyrušení — zkouška včera hladká jak v létě rybník za úplňku, dnes kostrbatá, chvflemi i rozrytá jak silnice na podzim.

Myslíl bys, že večer nemůže zůstat na scéně bez nějakého fiaska. Ale věc jest dávno dobře nazkoušena. Vadí-li ještě něco sem a tam při poslední zkoušce, jest to jen z obecného rozčilení a neklidu uprostřed dodělávaných prací. Někaké fiasko vidí pouze tvé malé oči nezkušené — nebo příliš velké režiserovy nebo ředitelovy. Oba jsou i při zdánlivém klidu rozechvěni. Ale skloní se večer a všechno jde jak na drátku — tak že inspicient a napověda připadají v té chvíli jako zcela zbytečně placení tvorové, kterým by se měla dáti okamžitá výpověď. —

Pohlednuvše na vnitřek divadla poznali jsme, že jest nejen hezoučké, nýbrž i stavěno velmi účelně a prakticky. Prostranné chodby, hojně východů. A v hledišti patrně, že chodíme již v oblasti divadelního jihu: hledí na nás poměrně mnoho loží. Lublaňské divadlo nepojme ani polovinu osob jako naše Národní, ale loží má ještě o několik více. To jest způsob jihu, kde každá rodina, zaujímající ve společnosti jisté místo, touží míti v divadle loží.

V divadle pozdravili nás budovatelé jeho, krajané architekt pan J. V. Hráský, pozdější professor na české polytechnice pražské, a inženýr pan Hrubý. Netajili jsme se jim milým překvapením nad úpravností a účelností uměleckého stánku. Vzrostlo ještě o hodně, když jsme slyšeli, že celá budova s hledištěm na sedm set osob — Lublaň čítala tehda 32.000 obyvatel — stála jen 250.000 zl. r. m.

„Pane vrchní režisere,“ vyklouzlo mně k milému soudruhu cesty, „kdybychom tak měli v Praze vedle Národního pro činohru takovéto hezké maloučké divadlo — a kdyby nám je někdo tak lacino postavil!“ —

— To by bylo! odpovídal svým způsobem Fr. Kollár, se zálibou se rozhlížeje po hledišti a volném té chvíli jevišti. V tomhle divadle se bude dobře hrát! —

A hrálo i poslouchalo se dobře. —

Vykonali jsme návštěvy u intendanta-ředitele, u předsedy Družstva, u stálého sněmovního zpravodaje o lublaňském divadle a nynějšího lublaňského župana pana Ivana Hribara, jenž mluví česky jak svou mateřskou slovinčinu, našli několik kra-

janů, a tak uplynul den, ani jsme se nenadáli a bylo nám ubírat se do gledališče podruhé, k samému jeho otevření.

Tonulo ve světle elektrickém. V ložích, přízemku i na balkoně společnost slovinská, zemský hejtman a něco uniforem. Všechno sobě prohlíží prostor, vyměňuje pozorování, září úsměvem, toiletami a krásou dam.

K vojenské hudbě v orchestru vstupuje kapelník a zavzní první zvuky Glinkovy ouvertury k opeře „Ruslan a Ludmila“. Jest dobře nastudována, výtečně sehraána, živě se applauduje. Zdvihne se opona, vystoupí herec a režiser pan Borštnik a přednáší proslov Ant. Funtka. Autor jest též novellista, lyrický a dramatický básník i pozdější překladatel libretta naší „Prodané nevěsty“, od kterého později divadlo lublaňské a po něm i naše Národní roku 1898 sehrálo básnický procítěné a účinné aktové drama „Pro dítě“. Proslov se nesl myšlenkou, že až dosud se podobalo, jakoby osudy slovinského národa měly státi se tragedií; ale v době nové nastává v nich obrat a zvláště dnešní slavnost padá jako jasný paprsek do života Slovincův a slibuje jim doby lepší.

Radost a nadšení obecnstva uvolňovaly sobě živým potleskem, jímž proslov přerušován při každém místě výraznějším. Když pak zazněla slova: „To gledališče je naprej naše!“ a „Na čast in slavo našega imena!“ — zajásalo hlediště, zabouřil potlesk; pohnutí všady, kamkoli jsi lidem do očí se podíval . . . i v tobě samém. —

S ukončením proslovu zdvihla se opona a živý obraz na jevišti dovedně sestavený vyjadřoval plasticity, co bylo před tím slovy proneseno: na levo zobrazena byla na zemi ležící zoufalá minulost národa, v pravo k nebesům se zdvihající šťastná jeho budoucnost; uprostřed věnčil genius sochu císaře Františka Josefa I., ty dvě doby od sebe dělící. Potlesk, bouře potlesku, volání, děkování se básníka Funtka a recitátora Borštnika, stále vzhůru a dolů jdoucí opona, posléze uklidnění. Po chvíli slavnostní představení činoherní, k němuž vzata velkými rysy koncipovaná tragedie „Veronika Deseničeva“ od Josipa Jurčiče, roku 1881 zemřelého tvůrce první slovenské tragedie vůbec.

Titulní úlohu hrála paní Borštníková, nadaná umělkyně, která po jistou dobu i v Praze pobyla a tady češtině se naučila tak, že by bývala s to účinkovati i v české činohře. Podala o tom v Praze důkaz přesvědčující. S uskutečnění úmyslu mladé slovenské dámy sešlo jen proto, že Národní divadlo vykazovalo ve svém personálu činoherním počet dam více než dostatečný.

Po tragedii sehrané s nepopíratelnou dovedností, vydávající až překvapující svědectví i režii i družině umělecké, tuto poprvé ve velkém rámci vystouplé, rozcházel se obecenstvo s myslí pohnutou, starší vzrušení, mládež nadšením horující. Nesla sobě odtud do života kus nového zápalu pro ty cíle svého národa, jimž gledališče vedle hlavního svého účelu uměleckého zároveň sloužiti bude do těch dob, dokud o sám byt všeho národa slovinského nebude jinak postaráno tak, aby ústav umělecký se mohl věnovati jen umění samotnému. Toho arci nebude zvláště dotud, dokud pod jedním krovem bude se tísniti muse slovinské s musou německou — dnes ještě zaujímající čtyři večery do týdne v zemském gledališči-Theatru.*)

Tak bylo jinde, tak bylo i u nás. A jako my se těšíme svému samostatnému zlatému domu nad Vltavou, tak těšiti se budou Slovinci po čase také svému výlučně slovenskému gledališči lublaňskému, ve kterém budou svým jazykem hráti o sedmi večerech do týdne. —

A také jinak dojdou cílů svých. Jeť mezi Slovinci v Kraňsku, jak bylo u nás před padesáti lety. V něčem dosud u nich hůře, ale ve mnohém i lépe nežli tenkrát u nás. Všechno tam v počátcích, všechno ve vzrůstu jako jař o Velkonocích. Byť i zvolná a za tisíce překážek jim tak jako nám do cesty valených, vše i tam uzraje, vše i tam ku svým cílům dospěje. Však ani my jsme hlavních met doposud nestihli — a Slovinci dojdou svých, tak jako my dojdeme našich.

Praví se, že německé kolonii lublaňské do dvou let hodlá

*) Tři večerů dosáhlo slovinské divadlo proti prvotním dvěma teprve vloni roku 1901.

vystavěti tamní spořitelna divadlo vlastní; v tom případě stali by se Slovinci v nynějším svém gledališči vlastním hospodářem ještě dříve než by jinak se bylo mohlo čekatí. —

Hostinami po slavnostním představení u intendanta pana dra. V. Krispera a nazítří u pana dra. J. Tavčara zakončil se náš pobyt v Lublani. Vtiskl se nám do duší tak hluboko, jak sama láska Slovincův k nám, jejich to bratřím starším. —

tři léta později v říjnu 1895 jel jsem k otevření chorvatského Národního zemského kazaliště v Záhřebě.

Hoj, jaký to rozdíl v celé scenerii!

V Lublani chutě a s mladistvou odhodlaností hlavu zdvihající národ, povstávající teprve proti jarmu německví, duševně, jazykově i sociálně zle jej tížícímu — v Záhřebě národ ve své národní a politické samostatnosti už hrdě stojící, národ se svou vlastní vládou, svými ministerstvy vyučování a práv, se svou autonomií. Slavnost tu i tam vroucí, nadšená, ale v Lublani rázu téměř rodinného, které se zúčastniti zástupcové vlády vídeňské téměř se bojí... V Záhřebě však při ní s národem celý okázalý oficiální svět — ano za hřmění děl, hlaholu zvonů a jáсотu davů přijíždí do něho sám král, aby byl přítomen otevření Národního zemského divadla, postaveného k podnětu a přispění jednotlivců, mezi nimi i nezapomenutelného bána Jelačice, od vlády nákladem zemským. Všady, kam pohlédneš, národní život plně kypící, chvílemi až překypující, všady na plném ústupu německvo, které v Záhřebě svírávalo domácí živel chorvatský tak jako druhdy v Praze živel český a jako v Lublani dosud svírá živel slovinský — všady znamení plné národní samostatnosti a téměř plné, na samostatnost hraničící autonomie.

Přijel jsem do Záhřeba ranním rychlíkem. Na chodníku nádražním čekal a vítal mne můj soudruh v povolání, intendant

divadla záhřebského dr. Štěpán šlechtic Milletich, v malebném národním kroji chorvatském, jenž od věku XV. nezměněn se zachoval. Byloť dnes celému Záhřebu velmi časně vrhnouti se do slavnostního úboru, ježto již o sedmé hodině ráno přijeti měl dvorním vlakem král. Objali jsme se s milým soudruhem, polsbili, a myslím, že mně z očí svítila asi stejná radost jako jemu. Rádi, oba rádi byli jsme, že po delší době opět jsme osobně se potkali. Já jsem mu přál z celého srdce, že bylo jemu dočkati se dnu tak zvláště slavného. Jemu pak hořely oči tím jeho upřímným, mladistvým přátelstvím, kterým jsme se sblížili k sobě od chvíle našeho prvního poznání v Praze. Chtěl mne míti při své slavnosti najisto u sebe a proto mne pozval osobně. — Ty naše oči a ruce sdělily sobě snad okamžikem všechno, čím bylo srdce plno — a spěchali jsme bez velikého meškání z nádraží k vozu, v němž na hovor mohlo býti času dosti.

Sluha vyskočil na kozlík, kočí lehounce pohnul opratěmi a pár jiskrných klusáků letem unášel otevřený lehký vůz alejí stožárů s chorvatskými národními prapory, ozdobenými náměstími a vyšňořenými třídami až nahoru na Staré město, k zahradě a ville dra. Milletiche. Tam se rozloučil se mnou můj hostitel, aby mohl býti v čas nazpět na nádraží k uvítání krále.

Prošel jsem si dopoledne Záhřeb. Navštívil jsem intendanta v jeho divadelní kanceláři a prohlédl sobě novou budovu, která měla se odpoledne dokončiti slavnostním zasazením závěrného kamene v přítomnosti králově. Mohl jsem k ní z plna srdce gratulovati svému druhu. Vydařilať se podnikatelům stavby, vídeňským architektům Fellnerovi a Helmerovi více než která jiná z jejich divadelní továrny vyšlá. Dalť si tuto záležitost nejen na celkovém vzhledu budovy a pohodlí hlediště, nýbrž snad poprvé i na pohodlí jeviště za kulisami. Toho do té doby jinde skrovně dbávali, spokojující se hlavně oslniti hledištěm.

Divadelní budova záhřebská jest velmi elegantní, hezká a účelně provedená, tak že — nedojde-li v ní časem k nějaké divadlům záhubné katastrofě — bude moci na staletí sloužiti svému účelu. Výhodou jí byla i první podmínka řádné stavby diva-

delní, totiž nadbytek volného stavebního místa, i druhá — dosti peněz. Stojí záhřebské Národní divadlo na širém universitním náměstí. Nadbytek místa přispěl i k tomu, že za divadlem, v náležité od něho vzdálenosti, mohlo současně zříditi se i úhledné, pohled na divadlo nijak nerušící skladiště dekorací, nábytku a rekvizit, čímž prospělo se velice pohodlnosti práce manipulační. Také uvnitř opatřena hlavní budova pohodlím všestranným a mile působící elegancí. Jak večer jsem poznal, těší se zároveň neocenitelné výhodě dobré akustiky. —

Odpoledne 14. října o 2. hodině se dělo slavnostní položení závěrečného kamene za přítomnosti krále, jeho průvodu, hostů, zvaných účastníkův a nepočteného davu obecenstva, ohromným polokruhem budovu divadelní obklopujícího. Ve foyeru divadelním shromáždili se ministři uherští a chorvatský, sekční chefové ministerstev chorvatských, jiní zástupcové vlády, katolický chorvatský arcibiskup, srbský pravoslavný patriarcha, náměstek purkmistrův, stavitelé divadla, mezi nimiž Čech inženýr pan Hrubý do služeb Fellnera a Hellmera přešlý, a i průmyslníci a řemeslníci při stavbě zúčastnění.

Za znění hudby a volání zástupův „Živio hrvatski kralj!“ přijel král František Josef I. k divadlu v průvodu arciknížete Leopolda Salvatora v Záhřebě residujícího, ministrpresidenta barona Bánffyho, bána hraběte Khuen-Hederváryho a starosty záhřebského Mošinského. Král odebral se do foyeru, kde pozdraven přítomnými. Sekční rada Chlup, původem Čech, předstoupil a přečetl pamětní listinu. Král ji podepsal, po něm ostatní první hodnostové, načež byli králi bánem představeni osobnosti při stavbě zúčastněné. Po té vložena listina do krabice plechové, ta do bronzové, a zapuštěna do otvoru ve středním pilíři balkonu nad podjezdem divadla.

Král se odebral na balkon. Jak na něj vstoupil, rozvinilo se veškeré množství na náměstí stojící dlouho trvajícím opětým voláním: „Živio hrvatski kralj!“ Když volání utuchlo, měl bán ke králi řeč děkovací. Král odpověděl, prohlásil divadlo za otevřeno, udeřil třikráte zlatým kladivem na závěrnou desku pilíře a dva mistři zedničtí uzavřeli otvor kamenem a maltou.

Král prohlédl sobě potom budovu divadelní. Na jevišti očekával jej s veškerým divadelním členstvem intendant dr. Štěpán šlechtic Milletich. Král s ním delší dobu rozmlouval a dal jí sobě představití ředitele činohry Mandroviće a režisery Milana a Fijana. Prošel budovou, opustil ji. — Před odchodem královým sdělil ministrpresident baron Bánffy intendantovi dru Milletichi příjemnou novinu, že král daroval divadlu stálé roční podpory deset tisíc zlatých. —

Večer dostavil se král ke slavnostnímu představení. Z domu královského přítomni byli dále arcikněžna Blanka s arciknížetem Leopoldem Salvátorem. Byv přijat intendantem drem Milletichem odebral se do dvorní lože. Uvítán byl hymnou a voláním „Živio!“ od obecnstva, v němž kroje magnátů, purpurové sutány církevních knížat, uniformy ministerské, jenerálské, úřednické i důstojnické, bohaté toalety dam a jejich ozdoby z drahokamů, kroje četných deputací z Bosny a Hercegoviny i kroje národní vůbec hojně pestřily černí oblekův moderních a národních. Byla to v pravdě skvělá společnost oficiální slavnosti slovanské.

Představení se počalo scenickým básnickým proslovem o třech obrazech „Slava umjetnosti“, z pera intendanta dra Št. Milletiche s hudbou skladatele a ředitele záhřebské opery Zajce. V úlohách solistův a ve skupinách prologu zaměstnán byl téměř veškeren umělecký personál divadla. Po proslovu následovalo třetí dějství Zajcovy opery „Zrinjski“, v níž vedle dramatické primadony chorvatské paní Leonie Brücklové, i z našeho Národního divadla výborně známé, zpívali krajané naši tenorista pan Figar-Hofer a baritonista pan Kroupa.

Po ukončeném představení opustil král za hlučných projevů obecnstva dvorní loži a dům, projížděl Záhřebem pohádkově osvětleným a přijal pochodňový průvod a serenádu uspořádanou spolky záhřebskými se Sokolem v čele a měšťanskou mládeží. —

Všechny tyto slavnosti děly se za nadšení kypícího citem vlasteneckým, který — skoro současně — svým překypováním způsobil na jiných místech scény, při podobných příležitostech dosti neobvyklé. K příjezdu královu vztyčili Srbové na své cerkvi

INTENDANT
NAR. ZEM. KAZALIŠTA
U ZAGREBU.

5. oktobra 1895

Uvažljivi gosp. Kolego!

14. o. nj. je otvorenje no-
vog hrvatskog Reschita.
Nadmišni mi je i Reno
Najem osobnom istovjetni
i Reno intendentu hr.
Reschita a Reno Sleven
osobito do tugo stelo
do bei Vi: brokštovani
gosp. Kolego, idečni una-
preditelj. Slevenke Reza:
lične umjetnosti, olovni
pionir čišći i vledni;
ni predpircelji hrvatskog
Reschita, ovom srećom
činu hrvatske Talije
osobno snježnjite uob-
buznjem se ponovo poz.

ves
vati (no ovn slon, perš
ves molm do Roz ovo
vijeme vadete mojim
brubim gostom i da
Roz mene sten uamete
u čvrtaj: nedei da me
ne čite čiti. čiti: Roji
ne uakrskale ni slon.
Mlom Reschata u Rji?
bljani molm so što
čvrtaj: vdegor. Rada
ves u legreba včvrti
smijem

Prozom nevdvunijez
Releilovonja
Vei čubovro vdeci

H. Milletich

a na domě srbské banky srbské prapory, lišící se od chorvatských pouze jiným sestavením barev červené, bílé a modré. To stačilo nejen k vyvolání starého sporu chorvatsko-srbského, nýbrž i k bouřlivým demonstracím za přítomnosti královny, jež nabývaly rázu povážlivého a teprve nejdůraznějším zakročením byly potlačeny a po snětí praporů se utišily.

Kromě toho u slavnostní brány strhl jeden student prapor uherský. Členové kolonie maďarské přepadli jej za to a ztýrali. Nazítří vyšlo k odvetě chorvatské studentstvo pod universitním praporem z university, postavilo se u pomníku Jelačičova na straně k Uhrám obrácené a zdvihnuvši uherskou trikoloru na hrotech svých šavlí spálilo ji. Následovalo zatčení třiceti universitních posluchačů, vyšetřování, relegace, bouře v časopisectvu a vše to jiné, co při podobných příležitostech se děje. —

Ale postup oficielních slavností otevření nového divadla — přijímání deputací králem a návštěva veřejných budov — demonstracemi nijak porušeny nebyly. Nazítří po slavnostním představení divadelním ukončila se řada slavností plesem, jež dala obec města Záhřeba na počest krále a za jeho přítomnosti. „Sjajni ples“ děl se v prostorách „Hrvatskog doma“ i zval k němu jménem obce načelnik grada gospod Mošinski.

Jestliže barvitost a tvar nejrůznějších krojů již v divadle poskytovaly neobyčejný pohled, oslňovaly přímo v plesu, kde k pestrosti jich přistoupil pohyb a život osob, kroje a uniformy nesoucích. Vlnilo se tu barvami a formami, na které jen pomyslití možná, zajímavější skoro tak jako ty četné a nejrůznější typy osob tu králi, tu navzájem sobě představovaných, tu se bavících, hemžících, za zvuků hudby procházejících. Horlivý hostitel můj, ač sám jinak přes tu chvíli společností byl zabrán, těše se její pochopitelné pozornosti, neustal seznamovati mne s osobnostmi z nejlepších kruhů literárních, uměleckých i oficielních od bána chorvatského výše a níže. —

Měl jsem při tom výhodu, o které milý intendant neměl ani potuchy: dověděl jsem se tolik příznivého o jeho dosavadním působení při záhřebském divadle, že bych pomalu býval mohl na něj žárliti, kdyby Záhřeb jen o nějaký stupeň ležel severněji

ku Praze. Uslyšel jsem, s jakým zápalem a porozuměním pro cíle divadla ujal se před rokem ne jako úředník vlády, nýbrž úplně na vlastní vrub vedení kazaliště tento mladý — r. 1868 narozený — energický literát a jak pečuje neunavně o zdokonalení a povznesení ústavu. Jak celá duše jeho prodchnuta jest uměleckými a národními cíli divadla — a jak nesnadnou i riskantní úlohu jemu bylo na se vzíti. Neboť Záhřeb nečítal do té doby více než kolem 60.000 obyvatel a přece dělal na činohru i operu požadavky jako město veliké.

Nebyly prý malé nesnáze — vnější i vnitřní — jaké bylo intendantovi překonávati ve starém domě. Při nákladu, jež na divadlo věnuje z vlastního jmění, čeká jej prý ostatně i v novém krásném domě mnoho starostí, poněvadž celková subvence 70.000 zl. r. m. od země, dvora a města Záhřeba na udržování opery, činohry a baletu při nevelké populaci Záhřeba s těžší postačí. Obecenstvo arci hledí k němu s neobmezenou důvěrou, seznavši z jeho dosavadního působení, že snahy jeho jsou nejkrásnější. —

Ty a jiné zprávy a chvály slyšel jsem od pánův i dam, od nejvyššího čefa vlády zemské i od jednotlivých odborníků v umění. Proto vedle veselí ze slavností, jejichž jedním středem byl milý přítel, měl jsem upřímnou radost i z toho, čeho jsem se tu dověděl o něm jakožto intendantovi divadla. Člověka jsem znal již dříve z jeho pobytu v Praze roku 1889 a 1890: ry-zost jeho povahy, láska jeho k našemu národu, jdoucí i k naučení se jazyku českému, a jeho osobní, žádnou mlhou nezastřená přátelská oddanost hrála vždycky tak, jako jeho vzdělání a jemná noblessa ducha.

Byl jsem šťasten, vida že se mnou ob čas sděluje své chvíle nejradostnější i méně radostné. Mlčeli jsme oba třeba rok, vzpomínajíce druh druhu. Ale když sběhlo se něco k jáсотu nebo hoří, druh ke druhu promluvil. A tak jsem přičetl Štěpána z Milletichů k těm duším, které kolem sebe mívám, kdy se tmí, nebo kdy slunce zvláště jasnými a teplými paprsky se usměje. —

Důvěry chorvatské obce duchové byl mladý, roku 1868 narozený, intendant-ředitel jist už tím, že byl literátem. Mimo jiné

menší práce napsal v posledních dvou letech před otevřením nového divadla socialní drama „Grof Paližna“, tragedii „Boleslaw“, sbírku svých kritik (r. 1889) „Iz raznih novica“ a jazykem německým roku 1893 ve Vídni vyšlou „Die aesthetische Form des abschliessenden Ausgleiches in den Shakespearschen Dramen“. A snad mně můj mladý druh a přítel nezazlí, prozradím-li na něj, že nyní, roku 1902, pracuje o pentalogii dramát „Hrvatski kraljevi“. Roku 1897 vydal překlad Byronova „Manfreda“. —

Navštěvovav university záhřebskou, pražskou a vídeňskou byl dr. Milletich na universitě vídeňské, roku 1892 promovován za doktora filosofie. Odbyl sobě roku 1892—3 vojenskou službu jako jednoroční dobrovolník v husarském pluku chorvatském, a převzal 1. června 1894 úřad intendanta. —

Jak bylo až po svou dobu — jak v mém rodišti říkávají — s kazalištěm záhřebským, zvěděl jsem ne na plese, nýbrž z jiného pramene. Byla jím krásně a důkladně psaná „Spomenknjiga hrvatskog zemaljskog kazališta pri otvoranju nove kazališne zgrade“, kterou mi podal její autor, dramaturg a režiser pan Nikola Andrić. Četl jsem v ní, když jsem se vrátil do Prahy — v Záhřebě nebylo kdy. — Spisovatel v ní vypravuje dějiny divadla. První oddíl jich klade od německých počátků německého Theatru až do r. 1840, kdy ve starém domě na Markovu trhu došlo k první hře v jazyku chorvatském. Dávalo se vlastenecké drama „Juran i Sofija ili Turci kod Siska“ od I. Kukuljeviće. Druhý oddíl dějin divadelních končí rokem 1860. „To je doba diletantizma i borbe (zápasu) s njemačkom premoči, dok dne 24. studenoga (listopadu) 1860 ne budu Nijemci odagnani s naše pozornice.“ To vypuzení němčiny s jeviště záhřebského stalo se takto.

Ve vlasteneckém obyvatelstvu záhřebském toužilo se již dlouho po svržení vlády němčiny vůbec a v divadle zvláště. Roku 1860 národnostní myšlenka přivalila se i do Záhřeba jako prudká zdravá bouře. Brambilla, ředitel divadla, nedbal však soukromého naléhání vlastencův a hrál stále německy. Tu studentstvo a jiný mladý lid dali sobě slovo, že nadále prostě nepustí hráti po německu.

Dne 24. listopadu vystoupili v divadle proti německé hře s takovým pískotem, rámusem a křikem, že německým hercům naprosto nebylo možná mluvit. Režiser Himmel pokoušel se několikrát uchlácoliti náhlou obstrukci. Výsledek byl pouze ten, že ani on se nedostal k slovu, za to ale na jeho „himmelblau“ frak něco starých vajec. Ředitel Brambilla slyšel zřetelně tlouci poslední hodinku německému jazyku na sceně záhřebské a ne-
vzpíral se jí. Vida nezbytí, poslal na jeviště chorvatského herce Lesiće ohlásit, že již od zítřka hráti se bude v Záhřebě jen chorvatsky. Bouře hluku rázem ustala, místo ní hřměl tleskot. Studentstvo s jásotnou novinou rozlétlo se po celém Záhřebě — a s posledním německým představením zmizela němčina na vždycky v divadelním propadu. —

Od roku 1861—1895 byla třetí doba, v níž divadlo dnem 17. srpna 1861 stalo se zemským a došlo v ní i ke vzniku chorvatské národní opery. Doba čtvrtá zahájena dnem 14. října 1895, dnem otevření nové skvělé budovy divadelní. —

Starý dům divadelní — otevřený roku 1835 — vystavěl Záhřebu kupec Kristof Stanković. Vyhrál ve státní loterii hlavní výhru 30.000 dukátů, sumu na tehdejší dobu znamenitou. Když ji vesele odvážel z Vídně domů, číhala na něj rota lupičův, aby jej zabila i oloupila. Stanković unikl jí jen tím, že pouhou náhodou zvolil sobě cestu zpáteční jiným směrem nežli cestu do Vídně. Zachovav život i dukáty vystavěl šťastný kupec svým spoluobčanům divadlo. — Pozdravil jsem tuto kolébkku musy chorvatské — prostý jednopatrový ale dosti rozsáhlý dům — na Markovu trhu, vzpomínaje našeho prozatímného v Praze a staré zlaté „boudy“ krakovské. — Průvodce můj připomněl mi, že také ještě v tomto starém kazališti dával se roku 1894 můj „Jan Výrava“ v překladu S. Španičově.

Mimo dějiny divadla kniha Andrićova přinesla seznam ředitelstev i členův divadla od r. 1840—1895 spolu s hojnými daty o jejich uměleckém působení, celý repertoír divadla za touže dobu, vyobrazení starého i nového domu divadelního, podobiznu dra. Št. šlechtice Milletiche a j.

Vynikající členy umělecké družiny záhřebské poznal jsem v divadle a mimo divadlo, pokud arci při všeobecném rozruchu oněch dnů byl osobní styk možný. Jakým výborným ensemblem vládne i činohra záhřebská, patrně bylo nejen při Milletichově slavnostním scenickém proslovu, nýbrž i nazítří, kdy se dávala hra ze života „Graničari ili Proštenje na Ilijevo“ s pjevanjem od Josipa Freudenreicha. — Paní Marii Růžičkovou-Strozziovou velebili jsme již před tím v Praze, pana A. Fijana poznali jsme u nás později. —

S myslí plnou dojmů třetího dne jsem se rozloučil s milým druhem a spěchal do Prahy, tou dobou skoro v samých svátcích žijící. Dospívalať ke konci Národopisná výstava československá, která celou svojí podstatou a průběhem vtiskla se do samého srdce lidu českého. A čím více se blížila svému ukončení, tím živěji všechno bušilo v ní, tím více všechno toužilo užití oněch zbývajících několik dní tak jako před tím celých týdnův a měsíců. Také k ukončení této výstavy došel mne milý a srdečný list mladého přítele záhřebského.

*

Návratem do Prahy ze slavností lublaňských a záhřebských nepominuly styky Národního divadla s bratrskými ústavy jihoslovenskými. Naopak. Jestliže již dříve vládla mezi nimi živá vzájemnost, rozkvetla nyní měrou nejradostnější.

Hledíce k Národnímu divadlu českému skoro jako ke své matěři, obracela se k ní divadla jihoslovenská v mnohých svých přáních a nám bylo radostí, kdykoli bylo lze jim vyhověti. Šlo-li o získání jednotlivých členův operních — v Lublani i činoherních — z řad uměleckého dorostu českého, bylo-li potřeba některého hudebního materiálu, krojů, přálo-li sobě které divadlo občas za hosta některého z předních umělců našich, bylo-li žádoucí nějaké dobré zdání nebo porada, Záhřeb i Lublaň věděly vždycky, že v Praze najdou ochotného sluchu i ruky bratrské. Dopisy a telegramy střídaly se s intervencemi osobními a někdy po celé měsíce neuplynulo ani jediného týdne bez nějakého tu prostého, tu složitějšího jednání.

„Jmenovitě divadlo lublaňské jest štěpem“ — mohl jsem napsati již roku 1894*) — „vyrostlým od kořene kmene českého. Jeho operní personál jest skoro výlučně český, ba i v jeho činohře jsou již české živly — a stavitelé divadla i jednotliví úředníci byli Čechové. Repertoire divadla lublaňského založen vůbec na repertoiru českém. Největší část českých činoher jest do něho přeložena, ano i cizí hry uvádějí se do slovinčiny z překladů českých. Též několik oper českých dávalo se již v Lublani — české i jiné jazykem českým proto, že nově angažované síly české do té doby nemohly si ještě osvojiti úlohy jazykem slovinským.“ —

Podobně divadlo záhřebské všímalo sobě rádo repertoiru českého, původního i jiného. Z českých her uvedlo na jeviště Jaroslava Vrchlického a Zdeňka Fibicha melodram „Námluvy Pelopovy“, Lad. Stroupežnického „Václav Hrobčický z Hrobčic“, Jiráskovu „Vojnarku“, Štolbovo „Vodní družstvo“, Gabr. Preissově „Gazdinu robu“, Smetanovu „Prodanou nevěstu“, „Dalibora“, „Hubičku“, Dvořákovu skladbu „Stabat mater“ a jiné. My jsme neměli většího přání, než abychom našli v mladé dramatické literatuře chorvatské a v mladší slovenské díla, jež by s úspěchem se mohla dávat na scéně české. Tak došlo k Vojnovičovu dramatu „Ekvinokce“, Funtkově aktovce „Pro dítě“ a mělo dojíti ještě i k jiným.

Činili jsme arci i tady i naproti bohatějším tou dobou literaturám ruské a polské jen to, k čemu nás vedlo srdce a umělecký interes, pěstovali jsme vzájemnost slovanskou i v pořadu her i pohostinskými hrami umělcův i všestrannými výpomocemi, pokud byly na nás žádány. Ani když šlo o pohostinské ensemble hry českých družin divadelních ve Splitu, nestalo se tak bez jistého příspěví našeho Národního divadla.

Mnoho toužená a nejednou málo prováděná vzájemnost slovanská, to kouzelné slovo a kapradí květ Slovanstva, rozvila v posledním desetiletí věku devatenáctého nejkrásněji právě stá-

*) „Jedenáctý rok Národního divadla.“ Praha 1894. Nákladem Družstva Národního divadla.

lými styky našeho Národního divadla se scenami jihoslovanskými a dramatickou literaturou i vůbec dramatickým uměním severoslovanským. Nevím také, zdali v letech 1890—1900 jevila se vůbec na některém jiném poli života duchového větší intenzitou nežli právě na poli dramatickém a divadelním. —

Z Lublaně dojížděl častěji do Prahy v záležitostech divadelních pan Matěj Hubad, ředitel koncertů „Glasbene Matice“ a po dvě léta intendant slovenského divadla.*)

Mezi solisty divadla záhřebského byli roku 1895 Čechové pan Václav Anton (v činohře), slečna Miroslava Housová (subreta), slečna Anka Matoušková (dramatická zpěvačka), pan Richard Hofer (tenor) a pan Emanuel Kroupa (bariton).

V Lublani byli z Čechův roku 1892 členy divadla slovinského kapelník pan Beníšek, slečna Leščinská (dramatická zpěvačka), slečna Říhová (mezzosopranistka), Beneš (tenor), Nolli (baryton) a Vašíček (bas). Letos, r. 1902, v Lublani jsou v opeře kapelník pan Tomáš, slečna M. Nedbalová (dramatická), slečna M. Gaertnerová-Romanova (mezzosopranistka), slečna Ela Nožmi (mladistvá dramatická), Tit Olszewski (tenor první), Fr. Krampera (tenor druhý), Jos. Nolli (baryton), Fr. Wildner (baryton) a Cecil Vašíček (bas). V činohře jsou angažovány české sly umělecké dámy Rücková, Teršová, Lounská-Hromádková, Danilová, Dragutinovičová, Lierová a pp. Ad. Dobrovolný, Fr. Lier, Rud. Dejl a Otakar Boleška. — Jest tedy kmen uměleckého personálu lublaňského český. Všechny tyto mladé umělkyně a umělci hrají a zpívají arci slovinsky. —

*) Kromě pánův dra. V. Krispera a M. Hubada byli v jednotlivých občasích intendanty lublaňského gledališče pánové spisovatel profesor Anton Funtek, učitel Ivan Belè, notář Ivan Plantan, advokát dr. Fran Tekavčič, ředitel rolnického sdružení Gustav Pirc a soudní adjunkt Fran Milčinski. — Místopředsedou Dramatičného društva a faktickým ředitelem jest pan dr. Karol Bleiweis šlechtic Trsteniški. Roku 1901 nebylo lze pohnouti nikoho k převzetí úřadu intendanta, vyžadujícího mnoho času a práce, i vede záležitosti intendantce dramaturg a tajemník divadla spisovatel pan Fran Govékar s přispěním pánův Frana Rozmana a dra. Josipa Starè. Místo intendanta jest čestné, zastávané pouze z osobní ochoty a národní obětavosti. —

Bylo by vůbec zajímavo, kdyby se napsalo všechno, v čem a jak se jevílo poslání uměleckého živlu českého v poslední třetině věku devatenáctého a začátku dvacátého na jiných jevištích slovanských — v Rusku, Chorvatsku, Kranjsku, částečně, ač nejmenší měrou, v Polsku, ano i v samém Bulharsku. Neméně zajímavý byl by soupis umělcův českých, kteří působili pod vlastními nebo přijatými jmény na divadlech německých. Největší a nejzajímavější jest účast českého živlu — i co do literatury dramatické i co do dramatických sil uměleckých rozhodně v Lublani.

Nechť tam živel náš pomáhá bratrskému národu slovinskému v jeho počátcích umění dramatického zdárně, veskrze čestně a potud, pokud svěží síla živlu domorodého tam nedospěje tak daleko, aby svou produkcí a svými uměleckými silami mohla sama konati své dílo osvětové tak důležité. Jakmile se tak stane, bude úkol práce české v Lublani vykonán a my radostně budeme pohlížeti, jak bratrský národ vlastní silou tíhne dále a výše tam, kam aby dospěl, vy všichni zajistě z celého srdce jemu přejete.

MOJE DRUHÁ POUŤ ITALSKÁ.

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

Oých cest do Itálie bylo co dní do týdne. Šest dnů všedních, s pracemi pro divadlo spojených, sedmá neděle. Tu jsem měl roku 1892, kdy jsem se odebral v březnu na jih jen k zotavení po pracích uplynulého roku a před pracemi, spojenými s účastenstvím Národního divadla v Mezinárodní hudební a divadelní výstavě ve Vídni. Ale všech těch sedm dní pospolu znamenalo mně sedm svátků. —

Když roku 1887 zpozdila se v Miláně premiéra Verdiova „Otella“, použil jsem několik vyběvajících dnů k zájezdu do Janova, do kterého jsem vždy rád spěchal, a do Turina, toho bývalého hlavního města Sardinska, které v celém svém vzezření nese rys povahy obyvatelstva Piemontu. Jest to povaha proti letoře veškery ostatní Itálie do práce a boje tvrdší. Celé jádro Turina stavěno jako pevnost. Pohlédneš-li na město a na horský zdravý lid jeho kraje, porozumíš, proč odtud vzešlo osvobození Itálie.

Bouře drtící a nové trvalé útvary vyvolávající v Evropě pravidlem táhnou od severu na jih. Říši římskou rozbil sever germanský, tureckou znenáhla rozbíjí sever slovanský. Týž slovansko-ruský sever zkrušil západní bouří, jež vyrazila z Francie Napoleonem. Sever pruský vítězí po dvě stě let nad Rakouskem a zvítězil nad Francií tak jako Rakousko vítězilo nad Itálií.

A v Itálii tvrdost, neohroženost a úpornost v práci i v boji sídlí pouze na severu a tam zvláště na úpatí hor alpských a v horách samých. Srdcem toho kraje jest Turin. —

V jeho divadlech — Turin jich čítá deset — uviděl jsem Bizetovu operu „Lovci perel“, kterou později i v našem Národním jsme dávali, a Monplaisirův balet „Brahma“, hezčí nad „Excelsior“, ale pro účely divadelní méně působivý. V Janově — ten má divadel jedenácte — poznal jsem Pucciniho operu „Víly“ a Manzottiho balet „Sieba“, v Miláně — který má divadel dvanácte — balet „Rolla“. Z těchto tří posledních prací nezakoupil jsem žádnou. Později, když se nedostávalo jiných baletů, přijat byl pro Národní divadlo „Brahma“.

Z Janova navštívil jsem krátkými výlety rozkošné blízké Pegli a nedaleké Nervi. Když potom v Miláně došlo poprvé k „Otellovi“ i ukončilo se tam všechno moje jednání v záležitostech Národního divadla, vydal jsem se na cestu do Pisy, Florence a Říma, ve kterém jsem prodlel čtrnácte dní. Nepatrná to doba na velebný Řím — a ještě nepatrnější chvíle tří dnů na luznou Florenc. Taková špetka času poslouží sotva k tomu, aby člověk pohlédl na místa velkých dějův, aby sobě vyvolal duchy těch heroův umění, nebo jiné energie, kteří v nich před staletími kráčeli — a konečně aby poznal, že nestačil by ani lidský věk k důkladnému proniknutí pouze těch pokladův umění, které Florenci a Římu dávají jejich velikost.

Sotva že tak ve chvílích snění nad výtvary uplynulého tisíciletí vidí mysl před sebou jak oblaka táhnouti stíny těch, kteří sluli Dante, Michelangelo, Rafael, Bramante, Cellini — a vzpomene i jiných jejich soudruhů. Vzpomněl jsem jich všech, vzpomněl i Torquata Tassa, Ariosta i Petrarky — a vzpomněl při nich i toho, kdo nám severanům Slovanům převedl díla všech heroů poesie italské na náš jazyk mateřský, a to silou a vzmachem stejně básnickým jak v originálech, vzpomněl jejich soudruha Jaroslava Vrchlického. —

Bloudil jsem rozkošnou Florencí, lačen uviděti ji tím více, čím více jsem ji poznával, bloudil Římem, kráčeje jeho věčností uprostřed rumů, kterými ji zavalila všednost dní, hledaje stopy

její v obrovských budovách caesarismu i v chodbách podzemních katakomb, patře na ni v nesmrtelných dílech umění té doby, kterou všemu lidstvu se rodil nový věk, a tuše ji stejně v majestátu města pod Pinciem svými budovami rozlitého, jako v elegii šedozelené kampaně, prostírající se ode zdí římských až k modravým vrchům a horám obzoru.

Dny florencké a římské žil jsem v těch dojmech, jež bezděky vstupují do prsou každého, kdo zavítá v ty končiny, o kterých slýchával, čítal, a ve kterých duchem žil od svého mládí. Byl jsem jimi podmaněn tak, že mocně uchvacovaly i mne, ne básníka, chvílemi až ke skutečnému vytržení a snění. —

Bloudě s průvodcem v římských katakombách, na jednom místě stanul jsem a zeptav se, smím-li, z hrobu jednoho bral jsem prach země, abych si jej odnesl do svého domova.

„Víte-li, z kterého hrobu památku bēfete?“ otázal se mne průvodce.

— Nemohu věděti; jsem tady poprvé.

„Toť hrob svaté Cecílie; snad vám ten prach bude nyní dvojnásob milý.“

Bezděky smekl jsem a požehnal se křížem. Bylo mně v té chvíli, jakoby z dále ke mně zaléhaly měkké hluboké tóny nebeských varhan, pějících hymnus křesťanství, jehož Řím i ve svých katakombách i v nádherných chrámech svých a jiných dílech papežství jest památkem úchvatným. —

Poznání děl Rafaelových, pokud je Řím opatruje, doplňovalo mně obraz umění zamilovaného mistra, jaký mi jej už před tím část po části poskytl Paříž, Vídeň, Berlín, Milán a Florenc, později ještě Petrohrad. Abych je měl všechna po ruce aspoň ve slabém odlesku, opatřil jsem sobě v Římě i odjinud fotografické kopie všech prací Rafaelových. A tak čas od času je probíraje, toulám se ještě i nyní snadno těmi místy, na kterých hledal jsem druhy díla, vyšlá přímo z ruky mistrovy. V jeho ville Farnesině dán mně byl podnět ke hře „Láska Rafaelova“.

Jako v loni v Nizze nádhernou bataille de fleurs a v Benátkách chudý karneval, podobně letos událo se mi uviděti karneval římský. Byl slaven průvodem velkým, dosti náklad-

ným, ale bez většího vtípu: z dřívějších dob jeho bujnosti pouhý pabesek. Mandle vypadla, zůstala holá křehká skořepina. —

Veliká divadla ve Florenci a Římě jsem téměř úplně zanedbával, oddávaje se i v tom vzhladě prázdni. Nebyloť v nich naprosto nic důležitého a mně přišlo velmi vhod, odpočinouti sobě od běžného života a soustředovati pozornost tím směrem, kterým Řím sám nejvíce zajímá. A tak přijímal mé návštěvy svatý Petr, tak klidně a velebně nad věčným městem trůnicí, poustka Torquata Tassa u sv. Onufria, stavby caesarské a papežské, památky starého Říma královského, sbírky Vatikánu a jiné, Janicul, Pincio, Trastevere a ty zříceniny římské, jež budou věčně mluvíti k lidské duši tím svým tajemně vášním šepotem.

I členy české kolonie umělecké v palazzo Venezia a jiné dobré známé, tou dobou v Římě bytující, navštěvoval jsem a s krajany turisty potkával se nejednou, kdy zvuků jazyka mateřského jsem nadáti se mohl nejméně. —

Jestliže v divadelním ovzduší velká moderní divadla římská nechovala pro mne nic poutavého — postačiloť mně navštívení z nich pouze jednou Teatro Apollo — stalo se mi svrchovaně interessantním, když jsem zvěděl o větších a maličkých lidových divadlech s jejich Pulcinelly a Stentarely, representujícími zbytky staré commedie del' arte.

V době karnevalu mají skoro všechna činoherní divadla římská svou národní veselou osobu, nejmenší sceny jména téměř neznámého právě tak jako větší Teatro Metastasio nebo Capranica, neb i zase loutkové divadlo v Teatro Nuovo, nebo menší lidové divadlo Teatro Goldoni, Politeama di Trastevere nebo jiná, schovávající se v zapadlých uličkách svatopetrské čtvrti, vzdálené hlavních proudů moderního ruchu a žijící dosud jako životem věků dávno zašlých.

Za čtyři soldí (dvacet haléřů) vydá ti v takovém zachouleném divadélku mladičká kasírka, ředitelova dceruška, výborné sedadlo platee, ubezpečí tě, že jejich Pulcinella jest nejlepší z celého města, třeba jiná divadla byla snad větší nežli jest jejich, a ukáže ti cestu k hledišti, ve kterém při blikotu petrolejových lamp hemží se to a šumí tím domorodým obecnstvem, které

Dr. J. J. Subić
na području psihologije, Hrvata,
"Zelena knjiga" i "Zelena knjiga"
"Zelena knjiga" i "Zelena knjiga"
"Zelena knjiga" i "Zelena knjiga"

1938
1939
1940
1941
1942
1943
1944
1945
1946
1947
1948
1949
1950
1951
1952
1953
1954
1955
1956
1957
1958
1959
1960
1961
1962
1963
1964
1965
1966
1967
1968
1969
1970
1971
1972
1973
1974
1975
1976
1977
1978
1979
1980
1981
1982
1983
1984
1985
1986
1987
1988
1989
1990
1991
1992
1993
1994
1995
1996
1997
1998
1999
2000
2001
2002
2003
2004
2005
2006
2007
2008
2009
2010
2011
2012
2013
2014
2015
2016
2017
2018
2019
2020
2021
2022
2023
2024
2025

1938
1939
1940
1941
1942
1943
1944
1945
1946
1947
1948
1949
1950
1951
1952
1953
1954
1955
1956
1957
1958
1959
1960
1961
1962
1963
1964
1965
1966
1967
1968
1969
1970
1971
1972
1973
1974
1975
1976
1977
1978
1979
1980
1981
1982
1983
1984
1985
1986
1987
1988
1989
1990
1991
1992
1993
1994
1995
1996
1997
1998
1999
2000
2001
2002
2003
2004
2005
2006
2007
2008
2009
2010
2011
2012
2013
2014
2015
2016
2017
2018
2019
2020
2021
2022
2023
2024
2025

1938
1939
1940
1941
1942
1943
1944
1945
1946
1947
1948
1949
1950
1951
1952
1953
1954
1955
1956
1957
1958
1959
1960
1961
1962
1963
1964
1965
1966
1967
1968
1969
1970
1971
1972
1973
1974
1975
1976
1977
1978
1979
1980
1981
1982
1983
1984
1985
1986
1987
1988
1989
1990
1991
1992
1993
1994
1995
1996
1997
1998
1999
2000
2001
2002
2003
2004
2005
2006
2007
2008
2009
2010
2011
2012
2013
2014
2015
2016
2017
2018
2019
2020
2021
2022
2023
2024
2025

1938
1939
1940
1941
1942
1943
1944
1945
1946
1947
1948
1949
1950
1951
1952
1953
1954
1955
1956
1957
1958
1959
1960
1961
1962
1963
1964
1965
1966
1967
1968
1969
1970
1971
1972
1973
1974
1975
1976
1977
1978
1979
1980
1981
1982
1983
1984
1985
1986
1987
1988
1989
1990
1991
1992
1993
1994
1995
1996
1997
1998
1999
2000
2001
2002
2003
2004
2005
2006
2007
2008
2009
2010
2011
2012
2013
2014
2015
2016
2017
2018
2019
2020
2021
2022
2023
2024
2025

Glavnom českom ravnatelju „Starodního
divadla“, a jemuž psychiji. Krvata, gospodin
F. J. Suberlu
na psychičku nepomena na otvoreny ro.
bug. kvetorsky sekretista
Zagreb 16. oktobra 1945 Dr. H. pl. Šulclich, intendant

po způsobu svých bohatějších a vyšších tříd považuje toto divadlo nejen za svůj „salon“, nýbrž za svůj domácí pokoj vůbec, ve kterém se jí a třebaš i děti opatrují senza complimenti a coram publico.

Hlediště se plní. Samí drobní lidé, ani jeden ze společnosti římské, zalidňující lože a křesla velkých divadel, ani jeden cizinec Inghlese nebo Tedesco, kromě tebe, přivábeného zvědavostí, jak vypadá divadelní umění italské v tomto osvětlení a v tomto ovzduší. Za to plní lože rodiny malých lidí, obchodníků, živnostníků, od jejich dvou viditelných nejvyšších hlav až do nejmenšího klazaňátka, které čímsi znepokojeno počne v loži broukat a plakat a neustane, dokud obšírná máf nesáhne na jeho upokojení k poslednímu účinnému prostředku. Ostatní obecenstvo nedbá ani dost málo takového intermezza a neurazí se ani, když máf ukojeného konečně občana spojené Italie rozestře na poprsí lože k vyschnutí nějakou tu plénku.

Neméně doma jsou občané a občanky na sedadlech přizemí, ať jsou členy rodiny již skutečně trvajících či teprve budoucích. V meziaktí vybalí z papíru hezká šička přinesený proviant, veliký to kus pane bianco nadívaného zelenavým broccolím, a malý kousek syrové šunky, a v blaženém pocitu dělí se o tuto večeři se svým vedle ní sedícím amantem. Ten obstarává tekutou část malých hodů, vyloviv zpod sedadla fiascho, z něhož dá nejprve napítí své milé, načež oba střídavě po večer vina nera si přihýbají přímo z fiascha, bavíce se jím tak jako hrou, svými pohledy a nade vše jiné tím, že jsou tu oba pospolu vedle sebe a vědí, že jeden druhého má rád a že budou snad ještě v tomto karnevalu svoji.

Naproti nepozornosti obecenstva italských divadel velikých sleduje toto publikum se živým intersem průběh hry, ať veselé či vážné — dávají se tu i největší dramata, jako Sardouova „Vlast“! Ale tak jak ono ulevuje i toto svým dojmům různými poznámkami tu tiššími, tu hlasitějšími, poddávajíc se při nich úplně svému temperamentu a svým názorům, ne vždycky s tvými nebo se situací hry se srovnávajícím. Ale i kdyby hra sama nevbouzela u diváků zájem přílišný, interes jejich zaplane rá-

zem a neomylně, jakmile na jeviště jedním nebo dvěma kotrmelec se přikulí Pulcinella — celého toho šerého a temně nebo křiklavě barevného ústředí jediná bílá skvrna s černou tečkou.

Z dětských úst zavzní radostný pokřik, staří přerušují své poznámky nebo celé vzájemné rozpravy, obličej se šíří k úsměvu, přecházejícímu za krátko ve smích nad vtipy, nápady, posuňky a skutky Pulcinellovými, děti vyhazují radost ke stropu korunouty s dolci, žertovné poznámky z obecnstva počínají padat a celé hlediště jakoby elektrickým proudem náhle bylo vzrušeno. Zůstává pak vzrušeno tak dlouho, dokud Pulcinella neukončí svou scenu a nesklidí hlučný potlesk zvláště svými lazzi, žertovnými to tiradami, které dopadají tím výbušněji, čím více se dotýkají denních záležitostí a příhod, s dějem hry třeba ani z daleka nesouvisících.

Pulcinella jest vůbec oprávněn — asi jako chor starých řeckých satirických her, jehož do jisté míry je zosobněním — objeviti se a zasáhnouti kdykoliv a do jakékoliv hry vážné nebo žertovné, jen když přinese na scenu žert a veselí. Rovněž tak může opět zmizeti, kdy se mu zlíbí — načež hra pokračuje svým dějem, kterým přes tu chvíli se proplétá ašškovství satirického fraškáře Pulcinelly s jeho černou larvou na čele a tvářích až k hořejšímu pysku, širokou bílou podkasanou košilí o volných širokých rukávech, bílými gatěmi a vysokým, špičatým, pomačkaným kloboukem.

Kdo jest Pulcinella?

Novověký Řím sám nevytvořil sobě ani vlastní scenu velikou, ani lidovou činohru, zejména žádný typ lidové komedie. Veliké sceny jeho jsou odleskem Milána, lidové pak komedie převzal sobě z Neapolska a Toskány, odkud také si vydlužil jejich dvě veselé typické figury. Pulcinella jest domorodá postava lidu neapolského se všemi těmi příznaky, které ji činí rázovitě vesnicko-neapolskou.

Pravidlem drsný, ale při tom vždy zapalující vtip a žert jest Pulcinellovi společný s některými jinými podobnými postavami italské národní komedie, úskočnost a lstivost jsou mu tak vlastní jako chvílemi opět důtklivě vystupující smysl pro právo,

ano i soucit. Ve svých žertech nestará se Pulcinella, kam a jak zajede; ať jest vtip nevinný nebo zlomyslný, suchý nebo mastný, jen když jest odměněn salvou smíchu. Jsa hned darebou, hned poctivcem, zůstává Pulcinella vždy satirikem a baví obecenstvo nejen produkcí svého mrštného jazyka, odrážejícího mezi svými tirádami i různé poznámky a vtipy, doléhající k Pulcinellovi z obecnstva, nýbrž i akrobatskými pohyby, neobyčejně živou a výraznou gestikulací a pokud dopouští jeho poloviční maska, i velmi živou mimikou.

Řeči své vede sice poněkud ve shodě s obsahem hry. Ale největší jich část jsou vložky, dané buď dnem, a tedy aspoň s pola připravené, nebo samým okamžikem hry, tedy pronášené úplně s patra. Zjevno z toho, že Pulcinella nemůže býti obyčejný chlapík průměrného zrna hereckého, nýbrž že nezbytně potřebuje i toho, co se ani v divadelních knihách, ani v apatykách nekoupí.

Divadelní zaměstnání samo sebou bystří vtip hercův. Soustřeďujíc se výkonností svojí v dialogu, v němž nápověď vyžaduje okamžité odpovědi, cvičí a ostří i mimo scenu hercovo myšlení k okamžitým a bystrým odpovědím a k podávání nových námětů. Jest v tom něco podobného jako u šermu, vedoucího stálým cvikem k bystrosti odseků, výpadů, bodův a záludů. Ve čtvrthodinném hovoru herců — arci jsou-li jen sami mezi sebou, bez živlu cizího — rojí se mnohdy jak ohňostrojem hojnost skutečných žertův a vtipů.

A při tom opět jest pozoruhodno, že vtipné obraty hovoru hereckého probleskují pravidlem jen v hovoru nepřipraveném a že mezi herci jen řídkou výminkou se vyskytují takoví výteční humoristé, kteří by byli s to, hřivnou svojí se zaskvěti, zůstaveni jsouce sami sobě, ať jako mluvčí nebo jako literáti.

Ale státi se dobrým Pulcinellou, k tomu nestačí jen obyčejná dresura ducha hereckého, nýbrž kromě všeho jiného nutna i řádná dávka soli attacké. Trebas hrubé, jen když je skutečná. Je-li zcela přirozená, či nějakým procesem již raffinována, o to jde v řadě druhé: bystrý duch, přirozený vtip a dovednost okamžitého žertu jsou při tom první podmínkou. Podmínkou

druhou, stejně nezbytnou, jest původ herce-Pulcinelly z ústředí lidu neapolského, neb aspoň naprosté vžití se jeho do tohoto ústředí.

Herec sebe vtipnější, který by myslil způsobem Lombardana nebo Benátčana, není možný jako Pulcinella. Rovněž nemožným byl by ten, kdo by nemluvil dialektem právě těch vrstev lidových, před kterými hraje. Proto — při rozdílnosti dialektu římského neapolského — v Římě vlastně již není Pulcinella týmž pravým Pulcinellou jako Pulcinella v Neapoli.

Postava Pulcinellova vůbec, bez zřetele k jeho původu místnímu, jest produktem lidového ducha italského. Ukazují celá historie lidové komedie italské k tomu, že lid italský rád a nejvíce se baví těmi osobami, které jsou svým myšlením, způsobem jednání a rázem žertovného vtipu typy jistých kmenových aneb aspoň krajinných ústředí Italie. Neboť právě tak jako vydal neapolský jih italský svého Pulcinellu, zplodil sobě Piemont z okolí města Asti svého Gianduju, Toskána svého Stentarella, Milán svého Meneghina.

Každá z těchto postav baví a obveseluje svým pro jisté ústředí rázovitým způsobem, ale proto také ani dvě z nich svým typem se nekryjí: každá jednotlivá zůstává buď naprosto typem svého kraje, anebo kromě jádra typu — jako na př. milánský Meneghino — toho typu jistou karikaturou. —

Jako Pulcinella vládne v Římě na několika scénách, podobně Stentarello má tam svůj stan v Teatro Capranica. Stentarello, vypůjčený z Toskány, z Florence, kdež jest doma, představuje svojí povahou veselí vzbuzujícího stejskala parodistu. Paroduje choutky a vášně lidské, osoby veřejného života, reky známých děl literárních všeho druhu a zůstává při tom pozorovatelem denních příhod, o kterých pronáší poznámky svým vždy obveselujícím způsobem. Mluví lidovým dialektem toskánským. Aby mohl užívatí ho způsobem do jisté míry směšným a vůbec býti Stentarellem typu tradičního, herec chtěj nechtěj zbaviti se musí — předních zubů. —

Bližší Pulcinellovi nad Stentarella jest piemontský Gianduja „drbaný sedlák“, který „má za ušima“, oděný v křiklavý měst-

ský kroj rokokový s černou parukou a copem a líčící sobě obličej tak, aby vypadal hodně hrubým.

Naproti těmto typům jest milánský Meneghino pravý clown, bavící hlavně roztržitostí, protismyslností svého jednání, názorů a domněnek, jakož i šlehy, které svým clownským způsobem rozdává v záležitostech dne, a drsně vtipnými odpovědmi do obecnstva, na něj ob čas pokřikujícího.

Tato lidová komická postava milánská jest nejstarší ze všech čtyř uvedených, pocházejíc již z věku šestnáctého, kdežto Gianduja a Stentarello byli vytvořeni teprve počátkem věku devatenáctého. O vzniku typu Pulcinelly zachovala se zpráva literární, že prvním jeho v pravdě rozeným představitelem byl jistý sedlák z okolí Accery jménem Puccio d'Aniello.

Byl s jinými vesničany na vinobraní, když došla k nim společnost kočujících herců. Uprostřed jiných žertů a zábav počali herci a vinaři škádliti se vzájemnými vtipy. Herci byli zprvu ve výhodě. Ale když počali si dobíratí Puccia d'Aniello, přišla kosa na kámen: dával jim sedlák odpovědi tak řízné, že herci stali se terčem obecného smíchu a neviděli posléze jiného zbytí, leč co možná nejrychleji odtáhnout.

Ale poznavše člověka takového daru, vrátili se k němu a nabídli mu, aby se dal k nim. Puccio d'Aniello tak učinil a způsobil svým přirozeným hrubozrnným vtipem všady takový účinek, že stal se hercem obecně žádaným a tak markantním, že po své smrti — koncem věku sedmnáctého — hned u různých divadel jinými herci Neapolska byl napodobován i ve způsobu svého vystupování i svojí maskou. Jméno jeho pozměněno v běžné mluvě v Polecenella a Pulcinella. —

Jak patrně, vytvořil sobě duch italský pro svoji komedii lidové postavy dramatické v posledních dvou stoletích ze středu svého života lidového právě tak, jako před dobami dřívějšími — ve století šestnáctém — typické postavy své commedie dell' arte z ústředí života městského. Tehdy Bergamo dalo Itálii svého mladého, veselého, vtipného, dvorného, zamilovaného a lenivého Arlechina, Bologna svého starého, učeného, obmezeného a zvláště při záchvatech lásky napalovaného doktora, Španělové v Itálii

posádkami ležící velkohubého chvastala Capitana Zabijmoura (Matamora) čili Lamželeza čili Prorazhoru, Benátky svého starého, bohatého, lakomého kupce Pantalona, jiná města a jiná socialní ústředí Pierota, Colombinu, Franca-trippu, Trivelina, Brighellu, Scaramuciu, Scapina, Francischinu, Leandra, Cassandru, Tartagliu a jiné.

Pozorujícím tu tvořivou dramatickou vlastnost ducha italského bylo by možno diviti se, proč Italové si nepostavili pro své veselohry ještě jiné v Italii typické postavy, poněkud zkarikované, na př. italského šlechtice nebo cizince, Italii již po sto let zaplavujícího. Takový sešlý, italský nobile, nebo Inghlese, či Tedesco mohli by se státi svrchovaně skvostnými stálými figurami lidové scény italské. Ale Ital měl a má posud při veškeré své moderní demokratičnosti veliký respekt před tím, co zastupuje, třeba jen domněle, jakousi moc nebo bohatství. A tak ani šlechtě ani kněžstvu, ani cizinci netřeba ještě tak brzo se báti, že si z nich utvoří italská lidová veselohra nějaké typy příbuzné španělským Zabijmourům nebo piemontskému Giandujovi.

Postavy stálých typů, před stoletími vzniklé, tvořily druhy pevný status osob italské *commedie dell' arte*, komedie „umělecké“, při níž herci nemluvili úlohy spisovatelem napsané, nýbrž prováděli hru tak, že řídíce se pouze osnovou, „canevou“ hry, hlavními rysy postup děje stručně vypisující, vyplňovali canevu svým vlastním, od nich samých tvořeným dialogem. Do jisté míry používali při tom i patron — naučených to úryvků dialogu, které bylo možná vkládati do různých her, když nadešly momenty, ke kterým jich bylo lze použiti. Tak na př. při výsměchu zamilovaných dědků, při výbuchu žárlivosti, při vyznávání lásky a jinde. Byly to podobné vložky jako opakující se výprasky sluhů, schovavačky milencův atd.

Ale hlavní část dialogu pronášela se vždycky zcela s patra, ježto hercům bylo odpovídati na okamžité, dříve nijak nesmluvené obraty a náměty a vésti sobě při tom bystře a vtipně, bez všelikého otálení a rozpaků. Patřil tedy ke *commedii dell' arte*

u herce i vtip i dosti vysoký stupeň produktivnosti umělecké, poněvadž na umělci bylo nahraditi ve hře spisovatele.

Z českých herců současných býval by měl pan F. F. Šamberk nejvíce nadání k podobným hrám. Dokázal to nejednou, když buď rozmar jeho překypěl, nebo mrzutá „podpora hry“, text, na chvíli někam do suffit se ztratila. Tu zableskly jeho vtip, bystrost myšlení a resultující z něho obratnost v nastavení řeči tak znamenitě, že jsem v duchu si leckdy představoval, jak výborným hercem by býval pan Šamberk v commedii dell' arte. Arci jeho soudruhům, držícím se přesně a dle umělecké povinnosti znění psaného textu způsobovalo takové vyhození z kopějka nesnáze ne vždycky příjemnou a já jsem se chránil, sdělit s umělcem výsledek svého pozorování. Bývaloť by to mohlo vésti k důsledkům ne vždycky úplně tak veselým, jako jeho nejednou výborné mluvení s patra! —

Umělecká úroveň commedie dell' arte závisela arci úplně dílem na duchové úrovni herců, dílem na duchové úrovni obecnstva, s kterými buď vysoko se povznášela nebo upadala.

Byly doby, kdy commedia dell' arte byla velice slavná. Z těch jejích časů nejskvělejších vzala sobě literární veselohra francouzská podnětů tolik, že commedie dell' arte stalase nejen předchůdkyní, nýbrž i spolupracovnicí Molièrovou. S druhé strany hrubým napodobením jí, zvláště jejích postav komických, vznikl německý hansvuřt a z toho český Kašpárek. Němečtí literární historikové rádi dokazují, že hansvuřt jest původu německého. Domněnka jejich ukazuje se býti nepodstatnou nejen údaji historie, nýbrž i tou malou podrobností, že při každé hansvuřtovské roli na různých místech stojí napsáno: „A nyní provádí hansvuřt své lazzo“ (nebo lazzi). Lazzo jest italský význam technický pro žertovné tirady harlekýno-pulcinellovské a svědčí tedy již sám sebou, že i ten duch řeči i postava, která je vedla, mají svůj nepochybný původ v Italii.

I v naší literatuře české zachovala se rukopisně jedna hra kašpárkovská: jest to Roussova sláтанá hra rytířsko-kašpárkovská „Kašpárek na vandru“, již možno nalézt v archivu Zemského výboru království Českého. Také v té naznačena jsou místa, na

nichž Kašpárek měl pronášeti své hrubozrné, do denních příhod zabíhající tirady slovy: „Kašpárek má své lazzo.“

Čtouce tuto komedii, v níž každá větší vážná scna rytířská jest parodována následující scénou Kašpárkovskou, usmíváme se naivnosti hry, dne 6. listopadu 1803, tedy před 99 lety v Praze poprvé davané. A hle — v malých lidových divadlech italských do dnes kvetou hry úplně téhož zrna, nalézají do dnes své publikum, lazzi Pulcinellovy s nadšením přijímající — a vděčné, že jimi na chvíli zažehnán trud denního méně veselého života.

I v Itálii samé sestoupila commedie dell' arte ve druhé polovině osmnáctého věku na úroveň nižší. Následkem toho i tam nastupovala na její místo znenáhla opět commedia sostenuta — „veselohra podporovaná“, rozuměj: psaným textem podporovaná — totiž veselohra ve všech částech od spisovatelů psaná, zrůdnění commedie dell' arte čelící. Ale staré postavy i s jmény přecházely, zvláště Gozzim a částečně Goldonim i do psaných her a zachovaly se jimi do dnes. Duch pak italský sám, jak viděti z jeho Pulcinellův a Giandujů, tvořil si dále nové figurky, stále ještě živoucí a na divadlech vesele panující.

Škoda, že v našem duchu českém není tolik dramatické živosti, aby si byl vytvořil nějakou vlastní podobnou postavu dramatickou, jichž Italové vykazují celou řadu. My jsme se zmohli jen na epickou postavu Hloupého Honzy a kromě té poněkud na postavu, rovněž epickou, pana France. Toužiti po návratu dob commedie dell' arte, nebo vyvolati do jiných krajů italské Pulcinelly, nenapadne zajisté nikomu. Ale pro lidové divadlo české, jakého dosud nemáme, byla by skvostná a důležitá taková postava Hloupého Honzy, vážného i satirického mluvčího lidových her. Jsouc typem českého člověka vesnického, byla by reprezentantem suchého českého vtípu — a při tom prostonárodním hlasatelem hesel, jež v lidu i jiných vrstvách třeba jest stále šířiti k povznášení mysli a duchů všeho národa.

Ostatně nestačil-li na vytvoření takové postavy pro jeviště duch lidu samého, mohlo by snad užiti se cesty opačné: že by ji totiž vytvořila literatura. Několik her vesele vážných, ve kte-

rých by vystupoval Hloupý Honza v naznačené právě duchové masce, stálo by za vypjetí vtipu i nejlepších dramatikův.

Arci takový český Honza nesměl by se halit ani v roucho vysoké poesie a tajemnosti, které by lid nerozuměl — ani s druhé strany sklesnouti na hansvuřta-Kašpárka: směl by býti výlučně postavou jadrnou, živoucí, vážnými skutky a řečmi svými jasně srozumitelnou — a při tom suverenně vládnoucí chalupnický suchým, jiskrami prašticím humorem. Zdali nám jej tak jednou někdo postaví na prkna v řadě národních her, a nejen pohádek, nýbrž i her z běžného života, her vážného jádra a při tom motivů veselých?

Kdyby se to podařilo některému duchu zvláště k tomu nadanému, mohl by takový čin státi se literárně historickou událostí. A mohlo by se docílit i toho, že by takovéto hry časem přešly u všeobecný a naprostý majetek všeho lidu, že by v něm po staletí žily tak, jako v něm do dnes žijí středověké, původem svým umělé romány o Genověfě, Bruncvíkovi a jiných postavách. Došlo by k tomu právě týmž postupem jako při oněch románech středověkých, ze kterých vznikly i pohádky.

Potom bychom měli svého českého Pulcinellu a Gianduju — a kdyby se ho vedle putujících společností divadelních zmocnilo i divadlo loutkové, nebylo by pranic na škodu. Vřak i loutková italská divadla mají Pulcinelly a Meneghiny — a na francouzském jihu v Lyoně vytvořil sobě románský duch speciálně pro loutkové divadlo typickou figurku lyonskou, Guignola, která sama sebou vábí k sobě lid již po sto let více, než by mohla dokázati jakákoli nejznamenitější básníkem vytvořená postava umělého dramatu, nebo některý nejslavnější herec. —

Lidová divadla s tou neb onou postavou lidového humoru, upomínající živě na starou, té doby jinak již dávno zašlou *commedia dell' arte*, možno nalézt i v každém větším městě italském právě tak jako divadla s velikými loutkami. Tyto v Itálii nejen mluví, nýbrž i zpívají a k úžasu cizího diváka i tančívají dle všech nejpřísnějších regulí a *fines* baletních. —

Rozloučiv se s Římem po čtrnáctidenním pobytu vracel jsem se domů přes Benátky. Pobyl jsem v nich dva dny, abych

osvěžil dojmy staré a doplnil je novými. Potom ze slunce italského octl jsem se opět ve sněhu a mlhách alpských a jimi bral se dále k domovu. Opustiv jej večer 25. ledna 1887 vracel jsem se do něho 26. února. V Národním divadle dávali toho večera Jeřábkovu „Závist“. —

JINÉ TOULKY PO JIHU.

Florenc a Řím jsem uviděl podruhé po dvou letech, na jaře 1889. Tenkrát zalétly z Itálie na sever zprávy o novém komponistovi italském Albertu Franchettim a jeho — po způsobu starých mysterií — nejen na zemi, nýbrž i v nebesích a v pekle hrající opeře „Asrael“. Mluvilo se o práci sujetem originální, dobré, ale nemožné bez nákladné výpravy.

Byl jsem tedy dožádán správním výborem Družstva Národního divadla, abych jel se podívat na nové dílo a posoudil, bylo-li by možno, nadíti se do něho úspěchu také v Praze. Těšívají se totiž různé divadelní práce dle různých míst ledakdy i různým zálibám. Je-li s některou spojen větší náklad a třeba-li delší doby k jejímu nastudování, bývá k vůli bezpečnějšímu posouzení možného úspěchu radno, seznati dílo nejen z knihy textové nebo klavírního výtahu, nýbrž přímo s jeviště. Neboť bezprostřední účín dramatických děl s jeviště na diváka nebývá vždy stejný s účinem z pouhého jich přečtení nebo přehrání.

Připraviv sobě cestu dopisy, jimiž se zjistilo, kde bych mohl s A. Franchettim setkati se a kde opera se bude dávat, vybral jsem se na cestu 11. března. Opera měla již před tím svou premiiu v Miláně, a dávala se v něm i dále. Druhá premiera byla

určena do Florence, kde Franchetti sídlil. Bylo tedy i tentokrát nutno jeti nejprve na Milán, ten počátek a konec všech divadelních věcí italských. I proto, že se tam „Asrael“ dával, i proto, že také „Asraela“ zastupoval milánský dům Ricordiho, i konečně vůbec pro to, že bez Milána ani jediná italská opera žádnému divadlu se střechy do rukou nepadne. Rozumí se, že jen takovým divadlům, která sobě mohou dopřáti luxu přímého jednání. Neboť jinak vídeňští a berlínští agenti zaopatřují ochotně a leckdy i dosti draze každému divadlu každou operu.

Cestou zastavil jsem se v Tyrolsku, v Bolzanu u rodiny Pražana pana Josefa Klecandy, jenž tam k vůli své chorobě na několik let se uchýlil. Byl to můj domácí pán z rohového domu na Václavském náměstí do Mezibranské ulice a zval mne před tím nejednou k návštěvě do Tyrol. Před třemi roky zemřeli oba manželé v Praze ve třech dnech po sobě. — Za příjemného pobytu v Bolzanu — z něhož jsme si také vyjeli do Merana — uplynuly tři dny, tak že jsem z Tyrol teprve dne 15. března pokračoval v cestě do Milána, kde Franchettiho „Asrael“ byl určen na 17. března. Ale tam dověděl jsem se nemilé noviny, že pro onemocnění mezzosopranistky představení „Asraela“ jest po-
odloženo.

Místo „Asraela“ uviděl jsem toho večera ve Scale „Lohengrina“, se silami velmi slabými, a v celkovém provedení naprosto neuspokojivém. A po „Lohengrinu“ dával se obvyklým v Itálii způsobem ještě veliký balet! Hned jeho prvních dvou obrazů měl jsem dosti a odešel proto z divadla o jedné hodině v noci domů do blízkého Albergo Rebecchino, ve kterém tentokrát jsem bytoval.

Konaje naztří návštěvy, zastal jsem slečnu Emmu Turollu sice tak roztomilou jako vždy jindy, ale trpící silnou, již několik měsíců trvající neurosou. Kromě slečny Turolly a jiných známých italských vyhledal jsem při tomto svém pobytu v Miláně i krajana kněze Karla Mensingra, dobrovolného vyhnance z vlasti, trávícího svá poslední léta v zátiší odlehlého bytu činností pro Ambrosijskou knihovnu milánskou a překládáním z literatury české. Neznal jsem jej před tím osobně a šel jsem

k němu jen jako krajan ke krajanu. Přijal mne velmi přívětivě, pohostil vínem a cukrovím a vyptával se na všechny poměry ve vlasti, které jej zajímaly, zejména na literární, a zvláště na Julia Zeyera. Italský překlad Zeyerova románu „Ondřej Černyšev“ vyšel z péra Mensingrova.

Hned také doléhal, abych mu zaopatřil nějakou zásylku kněh pro bibliotéku Ambrosijskou, při níž založil české oddělení. Slíbil jsem a vrátiv se do Prahy zaslal jemu bedničku kněh. Bohužel neudal mi, že zásylka, má-li býti prosta značných poplatkův italských, má se adresovati přímo Ambrosijské knihovně, nikoli jemu osobně. A tak vznikly panu Mensingrovi z jeho horlivosti ještě nesnáze, které, zvěděv o nich, pokud na mně bylo, později vyrovnati jsem hleděl. —

K reprise „Asraela“ v Miláně zatím vůbec nedošlo. Nebylo naděje, aby mezzosopranistka v několika dnech se uzdravila, a celá milánská výprava opery byla určena již do Florence, kde dlo se připravovalo ke druhé premieře. Bylo mi tedy počkati až na Florenc. Za to zvěděl jsem od slečny Teresy Stolzové jednotlivé podrobnosti o skladateli „Asraela“.

Komponista byl nejen Alberto Franchetti, nýbrž také italský baron Franchetti, syn bankéře Franchettiho jméním a svazkem manželským blízce příbuzného s Rotšildy. Bohatý původ byl skladateli na počátku dosti vážnou závadou v říši umění. Nevěřilo se totiž, že by syn několikateronásobného milionáře byl s to, vytvořiti umělecké dílo dobré. I s jinými předsudky bylo mu zápasiti. Ale skutek ukázal, že i příbuzný Rotšildův může sám složiti pozoruhodnou operu — a to i s nebem plným nejen křesťanských, nýbrž přímo katolických svatých, tolikéž s příslušným peklem, katolickou sorou jeptiškou a všemi jinými možnými atributy církve římsko-katolické.

S Franchettim samým seznámil jsem se v domě Ricordiho. Přijev na několik hodin do Milána, navštívil svého nakladatele právě, kdy jsem tam meškal v záležitosti opery. Svou postavou, tvář i každým hnutím tvořil Franchetti pravý kontrast velmistra Verdiho. Tvář podlouhlá, řídkým plnovousem vroubená, žlutavé

ALBERTO FRANCHETTI.

pleti, širokých splhlých rysů, pohledy i pohyby nervosně těkavé, šije stále ku předu nahnutá.

Zvěděl jsem od skladatele, že k premieře jeho díla dojde ve Florenci asi za čtrnácte dní, a doslechl od něho také, že v Miláně nedostalo se „Asraelu“ takové přípravy, s jakou by autor býval úplně spokojen. Teprve ve Florenci vystaví se prý opera dokonale v intencích skladatelových. Komponista mohl ve Florenci důvěřovat ochotě a výkonům jednotlivých uměleckých sil tím spíše, an impresariem stagiony florencké stal se k vůli jeho opeře jeho vlastní otec.

Starý pan baron Franchetti šel při tom věci na kloub nejen s veškerou svojí energií, kterou v peněžnictví dobyl sobě takového slušného výsledku, nýbrž i s důkladností u italských impres docela mimořádnou. Florenc čítá jedenácte divadel a dvě areny. Aby po celou stagionu nová opera jeho nadaného syna nebyla tísňena přílišnou jinou uměleckou soutěží, najal milionář-impresario nejen Teatro Pagliano, ve kterém měl slaviti „Asrael“ svoji florenckou premieru, nýbrž také ještě divadlo druhé, Teatro Re Umberto. Snad by býval si opatřil ještě i třetí veliké divadlo florencké, Teatro Pergola. Ale to bylo již pevně zadáno, takže dobře fundovanému impresariu bylo se spokojiti s divadly dvěma. Sestaviv pro obě sceny operní a baletní společnosti a pojistiv sobě tímto způsobem volnější dráhu, dal spustiti hry na svůj účet v obou divadlech. —

Poněvadž proti nadání bylo mně nutno čekati na florenckou premieru skoro čtrnácte dní, nemohl jsem jich lépe použiti nežli k pobytu na Rivieře. Odjel jsem tedy 19. března do Janova a Pegli a odtud do Nizy, kdež jsem prodlel od 21. do 27. března konaje výlety po okolí města a do sousedních Cannes a Monte Carla.

Pobyt v Pegli byl mně svrchovaně interessantní nejen čarovnou zahradou tohoto malého místa, nýbrž i bouří, kterou se rozhučelo moře po celou noc, dorážejíc na břehy své tak, jakoby chtělo je odervat až po samu patu Alp a spláchnouti celý ten unášející klenot počínající tu západní Riviery. Ještě v Nizze zněly poslední dozvuky bouře silným příbojem vln na plochý výsep

břehu, ale za nedlouho utišíly se i ty a celé moře se ukázalo v slávě, v jaké jsem jindy zřídka je poznal.

Viděl-li jsem v loni Rivieru v jaru počínajícím, poznal jsem ji tentokráte v celé nádheře jara, záplavami všech barev květů celý ten ráj pokrývajícího. I divadlo přineslo mi v Nizze zajímavý večer tím, že jsem měl příležitost uslyšeti v něm 23. března poprvé úplné Meyerbeerovy „Hugenoty“ s pátým dějstvím a nezkrácenými dějstvími prvními. —

Když došly z Florence a Milána telegramy, oznamující den hlavní zkoušky k „Asraelu“ a den představení, vybral jsem se 28. března na cestu do města nad Arnem. Ještě den před odjezdem hodilo se mi v Nizze opětně býti přítomen skvostnému divadlu, jaké tam poskytuje bataille de fleurs — to korso a boj květin, pestré a plno vkusu, jak s těžší kde jinde možná je viděti.

Projeti zhola Janovem nebylo ani možno. A tak jsem se v něm zastavil na dva dny a teprve o půlnoci mezi 29. a 30. březnem odjel odtud do Florence, jejíž ráno zasypalo město i celé úchvatné okolí stříbrem nejjasnějšího svitu italského. Kromě návštěvy u skladatele Franchettiho byl jsem celý den na nohou, abych poznal, oč při prvním krátkém pobytu nebylo mně možná skorem ani zavaditi. Z budovy do budovy, ze sbírky do sbírky chodil jsem celý den, po sedmé večer dosedl teprve k obědu a již před osmou byl zase v divadle, kde se měla díti předposlední zkouška. Neznaje díla, chtěl jsem mimo představení je pozorovat o dvou zkouškách posledních, abych si mohl učinit úsudek pokud možná úplně spolehlivý.

Zemdlen celodenním chozením, pozorováním; čtením, horkem dne a nevyspáním dopadl jsem v hledišti Teatro Pagliano křesla, povděčen odpočinku a kynoucí mně zábavě. Naše osmá, italská dvacátá, odtloukla, ale po zkoušce ještě ani památky. Jen do hlediště trousilo se něco lidí a v orchestru hemžili se asi čtyři signori professori. Nebylo na nich nijak znáti, že by měli na spěch. A tloukla čtvrt a tlouklo půl dvacáté prvé, signorů professorů sice něco přibývalo, za oponou počínal hluk, na chvíli zdvihl se tam i křik, ale zkouška stále jakoby měla počítí teprve

někdy o třiadvacáté. Ani maestro di capella se neobjevoval, jen hluk za oponou byl stále větší. —

Já jsem sice neměl nijak na kvap. Bylo mi jedno, kde mám seděti v pohodlí a teple. Ale jedna věc mne počala znepokojovati. Když totiž tloukly už tři čtvrti na jedenadvacátou a po zkoušce dosud ani stopy, začala věc nejen mne nudit, nýbrž i nabývat osudných příznaků: únavou posledních šestatřiceti hodin začaly se mi zavírat oči a otvírati ústa! Hrozná věc: naposledy aby mne chytlo spaní — a hrůzo největší, abych se tím vystavil posměšku v hledišti přítomných osob, při jejichž vpuštění dojista nevládla rigorosnost Verdiovská! . . .

Na štěstí po deváté zkouška přece počala. Četný orchestr opery se ozval celou zvučností a precisností, peklo rozevířelo svůj červený jícen, sbory mužské asi o šedesáti členech pevně vstoupily, Tamagno-Asrael zazpíval svým velikým a zvučným hlasem svůj vstup tak, že strhl zkouškové divadlo k potlesku, lucifer se přihrnul, Asrael vešel s ním v jakousi smlouvu o svou ubohou duši. Z rámusu více než pekelného, a s pekelnějším ještě křikem strojmistra, kterému dekorace náhle uvázly tak, že bylo nutno zkoušku na chvíli přerušiti, změnilo se peklo v nebesa s řebfíkem či spíše schodištěm Jakubovým, naplnilo se všemi svatými, o kterých praotci Jakubovi za jeho pouti po světě ani v nejkrásnějších snách se nezdálo, sor Nefta se objevila ve výši v celé spanilosti své, rozdělené a spojené sbory ženské a mužské pěly své opravdu krásné hymny, neviditelní andělé v nebesích ještě vyšších pěli okouzlujícím kvartetem, Maria Panna dala soře Neftě paprskem znamení, že může sestoupiti na zem a pokusiti se o záchranu Asraela, a za vlnících se mohutných hymnů hlasů lidských i orchestrových padala opona a končilo se první krásné a při tom efektní jednání.

Byl jsem uspokojen — a to nejen tím, co jsem slyšel a viděl, nýbrž i sám sebou. Neboť jakmile červené peklo na mne zařvalo svou roztaženou tlamou, rázem zmizelo pokušení dřímoty. Bylo nepochybně samo zajato kouzlem toho, co se mu na jevišti zjevilo, a proto odstoupivši ode mne, po celou dobu pekelné vřavy a hlaholů nebeských pozorovalo kdesi v ústraní

všechno tak bedlivě jako já sám. Již jsem byl pyšný, že jak pravý Ital dočkám konce zkoušky tak asi ke druhé s půlnoci, a budu se tím doma honositi.

Ale pýcha odjakživa nepřechází bez trestu, nýbrž předchází vždycky jen hrozný pád!

Pět minut vydržel jsem bez mžikání víček a záchvatů zívání. Ale za krátko víčka znova počala zapadat a jen mocí jsem udržoval ústa na závoře . . . Minula první čtvrt hodina, minula druhá, a když docházela třetí, počínalo konečně druhé jednání. S ním dostavilo se osvěžení: líboval jsem si, že jsem opět čerstvý, pohodlně jsem si usedl na teplém sametovém křesle, zadíval se na princeznu, chtějící také Asraelu svým hrozným pohledem odejmouti všechnu jeho sílu — — a náhle jest mi, jakobych se všech stran kolem sebe slyšel sypat z pytle ořechy, padat kamení a zníti hlasitý smích . . .

Byl to potlesk. Otevru oči — opona dole, celá první část druhého jednání u konce.

Usnul jsem tak důkladně, že jsem ji nadobro zaspal!

Trhnu sebou zděšeně, ohlížeje se, kdo se mi směje . . . Na štěstí v sále málo osvětleném nikdo nic nezpозoroval — a já, nechťe se vydati nebezpečností dotazů, jak se mi líbí i druhé jednání, chvatně jsem sebral se a vyklouznuv z hlediště i divadla, pílil do hotelu, vrhl se na lože a spal až do italské i naší desáté ranní. —

Za to při hlavní zkoušce a premieře byl jsem v míře obvyklé, sledoval dvakráte operu pozorně až do konce a poznal, že v Praze může se líbiti. Líbila se potom vskutku, a to ještě mnohem více, nežli bylo vlastně možná očekávati: přiřadila se k největším operním úspěchům Národního divadla. —

Premiera florencká byla hlučná i lesklá. Nicméně postrádala mnoho ze skvělosti a vzácnosti „Otellovy“ premiery milánské. Setkal jsem se ve Florencii podruhé s komponistou Mascagnim, s kterým jsem v Miláně roku 1887 se poznal, a jednal mezi představením s tenoristou Tamagnem o pohostinské hry v Praze. Ale Tamagno žádal obvyklou u něho za večer maličkost 5000 franků a tak jsme u veselé náladě se rozešli. —

Po premiéře, o hodině s půlnoci a na ztří k šesté večer, byl jsem pozván ke skladateli baronu Franchettimu. Po premiéře byli přítomni i komponistovi rodiče, druhého dne jsme byli pouze o třech. Měl jsem příležitost, poznati skladatelovu choť, mladou to dámu, zajímavou v nejednom vzhledě. Především byla při jemné pleti, úchvatně krásných očích a postavě v pravdě ztepilá tak spanilá, že se vůbec považovala za první krásu Italie. Nezastíňovala ji ani krása královny Marguerity. Krása mladistvé ženy byla stupňována půvabem polo dívky, polo mladé paní. Další interessantnost její spočívala pro mne v tom, že kromě italštiny neznala mladá dáma jediné jiné řeči. Pouze z frančiny uměla nemnoho slov. Živou letorou vanula jakási milá naivnost, stejně náchylná k žertu a smíchu jako k vážnému poslechu. Když Asti spumante — jemuž rovného nikdy před tím ani později jsem nikde neokusil — zakončovalo tuto hostinu ve třech, v očích mladé čarovně krásné ženy jakoby ještě bylo rozsvítilo se na sta hvězd.

Vedle hlavy jejího muže byla krása její až oslňující: připadala mi přímo jak nymfa, zachycená a na chvíli odvedená do lidského přibytku. —

Považoval jsem barona Franchettiho za člověka nejšťastnějšího. A byl jím skutečně: býti nadaným skladatelem, manželem bytosti tak úžasné krásné a při tom synem milionářovým, kterému jest možno podati se jen své lásce a svým uměleckým náklonnostem — jak by člověk při tom nebyl šťasten! Baron Franchetti, pokud jsem mohl pozorovati, jím byl.

Tehda.

O několik let později četl jsem v italských novinách, že skladatel baron Franchetti podstoupil s kýmsi souboj. O příčině nebylo mnoho slov; pravilo se jen stručně, že jí byla skladatelova choť. —

A o dvě nebo tři léta později dostal jsem od Franchettiho zprávu, že mešká v Mnichově, a v německých žurnálech četl jsem, že skladatel baron Franchetti přijel na pobyt asi dvouměsíční do Mnichova — aby tam dle německých zákonů mohl se svou chotí dáti se rozvésti. —

Vzrušně krásná vřla florencká prožila svůj román. Zdali, komu a na kolik let či vteřin přinesla opět štěstí, nevěděl jsem. Ne-
uviděl jsem více ani ji, ani barona Franchettiho. —

Když byl „Asrael“ uveden s neobyčejným úspěchem na
jeviště Národního divadla, pozvali jsme skladatele, aby přijel do
Prahy, podívat se na svoje dílo v řeči české. Přijel a měl z něho
opravdovou radost. Uspořádali jsme mu na počest malou ho-
stinu v hotelu „U černého koně“.

Bylo to, když byl ještě člověkem velice šťastným. —

*

Jsa ve Florenci zajel jsem sobě na několik dní do Říma.
Jen tak se jím potoulat. Podívat se na Janikul a místa sousední,
na sv. Petra, na forum romanum, na Colosseum, lázně Caracal-
lovy, hodit do fontany Trevi soldo, abych do Říma ještě jednou
se vrátil, bloudit v Trastevere a na poustce Torquata Tassa —
kde mne zabořilo, že jí zatím prorazili novou silnicí, — vynutit
sobě otevření zavřené pro všechny návštěvy villy Farnesiny,
opatřit sobě nějakou památku — a táhnout zase dál. Cestou
ptáků, z jara k nám z Itálie se beroucích.

Řím nebyl ke mně náležitě milostiv ani v loni ani letos.
V loni jsem byl v něm stížen následky silného nachlazení, které
jsem sobě ulovil po cestě, kdy nastala ve střední Itálii náhlá
zima, letos anginou. Byla dosti nemilá, protože jí provázela
horečka. Ale nechtěje ulehnutí, přechodil jsem ji a než jsem
se vrátil do Prahy, byl jsem opět zdrav — ačkoli jsem čekal
z horečky těžkou nemoc a byl připraven, že Řím snad vůbec
živ neopustím. —

Sv. Petr, ukrývá se a opět vystupuje kynul mi na rozlou-
čenou, když jel rychlík campagní, plaše koně volně se pasoucí
a prodíraje se po chvílích větvemi eucalyptů. Bylo mi, jakoby
ta staletá šedá hlava za mnou se dívala očima, v nichž bylo
psáno: „Ještě tebe uvidím.“ A já jsem s něho očí nespouštěl,
dokud jej bylo viděti, a bylo mi, jakoby mu chtěl říci: „U tebe
bych zůstal rád.“ —

Dne 7. dubna navštívil jsem již ve Veroně rodný dům Juliin a nepravý její hrob, zbytky starého římského divadla a novou, po starém způsobu vystavěnou arenu, hroby Scaligerův a ty krásné budovy i náměstí, jež Veronu tak zdobí, a dne 8. dubna loučil se po třetí s mými Benátkami a jimi s Itálií.

*

V protokolech správního výboru Družstva Národního divadla zapsáno jest ze dne 5. února 1891, že se usnesl výbor, aby ředitel jel do Itálie k vůli novým operám Verdiho („Falstaff“) a Franchettiho („Krištof Kolumbus“) a k vůli seznání baletu „Day Sin“ v Miláně. Spolu zmocněn učiniti další cesty, uzná-li je v prospěchu Národního divadla za nutny. —

Uplynula tedy opět dvě léta, nežli jsem opět dýchati mohl lehký vzduch za Alpami, než jsem opět uviděl ploty myrt, keře rozmarin, palmy a kvetoucí agave. Vyjev z Prahy večer 12. února, stihl jsem do Milána 14. února ráno. Tam zařídil jsem všechno, co bylo nutno k vůli divadlu, dosáhl od mistra Verdiho zabezpečení, že jeho „Falstaffa“*) najisto obdržíme, a ujistil jsem se také u Franchettiho a Ricordiho, že opera „Krištof Kolumbus“, komponovaná k janovským slavnostem na paměť pětistoletých narozenin syna Riviery jest Národnímu divadlu k dispozici.

Ve Scale slyšel jsem Mascagniho operu „Cavalleria rusticana“ („Sedlák kavalír“) zatím již také v Národním divadle dávanou. O Pratesiově baletu „Day Sin“, rovněž ve Scale dávaném, nenabyl jsem přesvědčení, že by byl pokladně divadelní vydatnou letní stravou. Neodporučil jsem jej tedy ku přijetí. Teprve po několika letech, když nebylo naprosto jiného velkého baletu a o „Day Sin“ se ucházelo německé divadlo pražské, byl „Day Sin“ přijat, ale přitažlivost neosvědčil.

Kromě známého mně již, v Itálii tehdy velmi slaveného skladatele „Cavallerie rusticany“, Mascagniho poznal jsem i jeho nakladatele signora Edvarda Sonzogno, muže to neobyčejné

*) Viz „Moje vzpomínky“ v Praze 1902.

energie a velikých úspěchů. Byl žurnalistou, vynikajícím bystrostí myšlení, rychlým soudem a dovednou prací. To mu arci nevynášelo nic více než jiným soudruhům, dokávd pracoval pro své zaměstnavatele. Obrátiv se k pracím na vlastní vrub dospěl tak daleko, že se stal vlastníkem a vydavatelem politicky závažného a velice rozšířeného žurnálu „Il Secolo“, jehož pouhé inserty již tehdy vynášely přes milion lir, nakladatelem kněh a hudebnin, samostatným impresariem milánského divadla Dal Verme a posléze vlastníkem velkého divadla operního, jež svým nákladem vystavěl. —

Ráno dne 17. února odejel jsem do Janova a odtud nazítří do tiché Bordighery, kde v Albergu Bella vista signora Angela Marabiniho jsem zůstal do 28. února. Býval bych tentokráte vrátil se domů, neprodlužuje svůj pobyt mimo Prahu, kdybych byl v Miláně neb jinde v Itálii mohl nalézt balet na příští léto. Byloť mé přítomnosti v Praze třeba dílem pro to, že Národnímu divadlu při rostoucích výdajích počalo se vésti méně dobře nežli doposud, dílem pro to, že k nastávající době jubilejní výstavy, od níž se čekala v letě veliká návštěva divadla, bylo nutno v čas konati mnohé přípravy.

Ale nenašed v Itálii baletu uznal jsem za vhodno poohlédnouti se v Paříži po nějaké výpravné hře. Dorozuměl jsem se tedy telegraficky se správním výborem Družstva Národního divadla, schoval si na památku — druhou část okružního lístku z Prahy do Bordighery a nazpět vzatého, a vybral se ráno 28. února místo do Prahy na další cestu do Paříže.

Malou zastávku jsem si ustanovil na Lyon. Četl jsem totiž před časem, že Lyon polohou svojí upomíná velmi na Prahu. Vábilo mne tedy poznati, co na tom pravdy. Nemnoho. Již tím, že Lyonem tekou dvě řeky, dán jest jistý rozdíl. Jediná příbližná podoba v poloze jest ta, že na jednom břehu řeky Saôny zdvihá se podélný chlum s chrámem Notre Dame de Fourvières. Ale celý vrch zastavěn jest až k temeni tak, že úplně mizí proti krásě levého břehu Vltavy v Praze s Hradčany a Petřínem.

V Paříži, kam již ráno 2. března jsem stihl, informoval jsem se o všech ferích a výpravných hrách z posledních let a nabyl

zároveň přesvědčení, že není možno žádnou z nich přijmouti pro Národní divadlo. Na balet, který mně byl doporučen, šel jsem se podívat. Dával se v Edenu a byl — jak ostatně sliboval již jeho název („Pokušení sv. Antonína“) tak ošumělý a sprostý, že nebylo lze k němu sáhnouti. Ztráviv dny 2. a 3. března informacemi u jednotlivých nakladatelův a divadelního agenta pana Schelchera, a chvátaje domů, opustil jsem Paříž dne 3. března večer. Ubíral jsem se přes Vídeň bez zastávky do Prahy, kterou již 5. března ráno opět jsem pozdravil. —

PŘI OTVÍRÁNÍ DIVADEL POLSKÝCH
A JINÉ CESTY DO POLSKA.

a slovanském jihu, v Lublani a Záhřebě, zbudovaly nová divadla země, na slovanském severovýchodu městské obce. Obě dvě hlavní města Haliče, Lvov a Krakov, za přispění jednotlivcův a země, pořídila svému dramatickému umění nové „gmachy“, vyhovující stejnou měrou novodobým požadavkům leposti, bezpečnosti a pohodlí. Krakov roku 1893, Lvov roku 1900. Krakov ponechal sobě i nadále jen činohru, přijímaje pouze pohostinské hry opery lvovské, łódžské, po případě i jiné, kdežto Lvov kromě činohry pěstuje také operu.

Náhoda tomu chtěla, že pospolitosti hlavního cíle obou ústavů dostalo se i viditelného vyznačení: první léta od otevření obou nových budov postaven v jich čelo týž pro společný úkol jich upřímně a horečně zaujatý muž. Byl zvolen prvním direktorem teatru krakovského pan Tadeusz Pawlikowski, který r. 1899 od správy jeho ustoupiv, stal se prvním artystycznym kierownikiem městského teatru lvovského. —

Když blížilo se otevření divadla krakovského, pozvala obec městská k chystaným na den 21. října 1893 uroczystościom z jinოსlovanských národů Čechy, a sice jen Čechy. Den před slavnostmi ráno po sedmé hodině setkali jsme se v nádraží pražském k jízdě do polského Milána Edvard Jelínek — odlétlá zatím již ona milá duše nejen horování slovanského a zvláště

polského, nýbrž i neúměrné práce na poli Slovanství — málo-mluvný pozorovatel pan J. Kuffner, dlouhovousý, nějaké důtklivé slovo vždy pohotovu mající pan I. Hořica a já — nezbytný otvírač kde kterého divadla slovanského. Jinými vlaky dojeli pánové Fr. Křížík, jemuž byla svěřena instalace elektrického osvětlení v novém divadle, a redaktor „Politiky“ Alois šlechtic Czesaný.

Krakov nás přijal kouzlem svých starých budov, hejnalem — troubením církevních písní s ochozu vysoké věže červeného čarovného kostela Marianského — a tím v nás vzbuzeným pocitem volnosti, jakým na nás, ověšené se všech boků živlem německým, působí každá obec a země, ve které živel slovanský jest vlastním hospodářem.

Budovy a ráz Krakova se nám představily v den slavností při naší ranní procházce, kterou jsme připojili k odevzdání našich lístkův u prezidenta města pana Friedleina, ředitele pana Tadeusze Pawlikowského, básníka Adama Asnyka, celou tvář fysickou i duševní tak podobného našemu Jaroslavu Vrchlickému, u dramatického spisovatele Bałuckého, presidenta Akademie hraběte Tarnowského a jiných. Setkání osobní ponechali jsme sobě, až by minula aspoň první vlna uroczystości. V kanceláři divadelní stihl jsem samotného dlouholetého sekretáře divadelního pana M. Sachorowského.

Hejnal s věže Marianské měli jsme každou hodinu v noci a ve dne hned z první ruky, bydlíce v hotelu Drezdeňském, z něhož ke chrámu a krakovským Sukienicím sotva pět kroků. —

Blížilo se poledne, řady povozů hrčely k novému divadlu v městských sadech před branou Florjanskou. Také my vsedli jsme ke krátké jízdě do vozů a provázení jsouce otočným úředníkem, jež president města nám přidělil za čestného kavalíra, v minutě jsme se octli u sličné budovy, roztomilého to výtvaru krakovského architekta Jana Zawiejského. Usmívala se na nás tak volna, ničím netísňena, mimo shluk města, ale poblíže jeho středu.

Vstoupili jsme do vestibulu. Společnost krakovská namnoze tu již byla přítomna. Plno fraků a bílých kravat, něco národních

krojů, elegantní damské toalety, uniformy. Před námi mramorové schodiště. S jeho čela pozdravuje nás bronzové poprsí. Tážeme se, koho představuje. Odpovídají nám, že vlastence polského Karola Kruzera, obyvatele ruského města Kamieńca na Podolí, jenž na stavbu divadla přispěl penízem 88.533 zl. 57 kr. r. m. Chceme pokročit. Ale tu již vítá nás president města, po něm říditel divadla Tadeusz Pawlikowski. Zadíívám se mu do tváře. Zamklý to muž líce, ze kterého sama duše svítí okem zrovna mysticky hledícím tak, že se mně zdá, jako bych skoro jen duši jeho před sebou viděl.

U schodiště nás představují staříčkému mistru tváře markantní, zrovna pohádkové, Janu Matejkovi, jenž z nedalekého domu svého došel před námi ke slavnosti, a presidentovi Akademie hr. Tarnovskému. Milý Jelínek zná všechny přítomné, aspoň všechny vynikající členy světa literárního, uměleckého, vědeckého i různé hodnosti jiné a představoval by nás do nekonečna, kdyby jej samého nebyl zajal celý chlum jeho dobrých známých, shluklých se na něj co včely na lípu v červenci.

Kráčíme schodištěm — kdosi hlasitě po česku nás vítá. Malý, živý professor Bronisław Grabowski! Přijel z Częstochowy, ale tajně, na zapřenou. Nebýval by on ve službě vládní stojící professor dosáhl povolení od ruské vlády, zúčastniti se nějaké národní slavnosti polské za hranicí. Vzal si tedy pas kamsi jinam, snad do Vídně nebo do Prahy, ale zajel do Krakova. Provází nás do malého, ale hezkého foyeru, kde se postavíme u okna s vyhlídkou na celé schodiště a vestibul.

Kohosi tam právě u vchodu vítají. Jest to náměstek haličský hrabě Stanisław Badeni. Dojel ze Lvova. Sousedé naši s úsměvem sobě naň ukazují: dostavil se ke slavnosti v obleku, v jakém nepochybně ve Lvově se prochází za nečasu a plískanice. Po uniformě nebo fraku pod zmačkaným svrchníkem ani stopy, bílou kravatu zastupuje černý šátek kolem hrdla otočený. Jest vítán srdečně, živě pozdravuje na všechny strany a se všemi se baví. — Potom nám ukazují ty a ti literáty, malíře a sochaře. Právě vstoupil bývalý říditel krakovského divadla — říditel znamenitý, jeden z prvních, které polská scena

kdy měla, a publicista na slovo vzatý — Stanislav Koźmian, postava nešená energií a noblessou. Jednotlivci známí a neznámí k nám přicházejí, vyměňujeme zdvořilosti a chválíme po zásluze ladný gmach. Kolem nás, nad námi a dole hovor a šum.

Ale tu již prosykně vyzvání k tichu. Hovor zavlní prudčeji, pak utichá. Oči všech jsou obráceny na „klatkę schodową“, kam postoupili prezident Friedlein s architektem Zawiejskim. Čelní hosté domácí a z jiných měst polských zaujali místa na křídlech schodiště.

Architekt počíná mluvit. Oslovuje přítomné „przezacni zgro-madzeni“ a „przezacni panowie“. Odevzdávaje klíče budovy prezidentu města, praví, že dal urobiťi takové samé jak ty, kterými otevřeny obnovené Kazimírovské Sukiennice, „ozdoba miasta i droga pamiątka naszej przeszłości“. Měl na mysli, „aby všechny budovy, postavené przez gminę (obecní zastupitelstvo) krakovskou ke slávě Ojczyzny, otvřati se mohly jedním a tímže klíčem“.

Prezident města vzpomenuv panovníka uvedl, že divadlo krakovské počalo teprve koncem osmnáctého věku, kdy jemu zřídil stánek ve svém paláci Spiskim starosta břegovský Jacek Kluszewski. Když sál nestačil, koupil dva domy při placu Sczepańskim a je přestavěv, otevřel tam divadlo r. 1800. Kromě toho spravil sobě Jan Mieroszewski r. 1830 jiné malé divadlo v ulici sv. Jana. Vláda republiky krakovské r. 1840 rozšířila první divadlo na náměstí Sczepańském; tam zůstala dramatická musa polská v úzkých poměrech zevních, ale u veliké slávě umělecké. Podav pak nástin dějův nové stavby, vyzval ředník direkci divadelní, aby se snažila o to, by nové divadlo poskytovalo rozumu pokrm duchovní a srdcím šlechetné popudy, začez „kierunek taki zyska wdzięczne uznanie miasta i narodu, a wtenczas i dziełu samemu nie braknie (nebude chyběti) bło-gosławienia Bożego“. —

Maršálek zemský kníže Sanguszko vycházeje od vzpomínek své mladosti, promluvil velmi teple a zajímavě o proměně starého Krakova v nový; té proměny korunovací jest budova nového divadla. „A tu,“ dodal, zřídil nie naród sobie jak w Pradze,

lecz Kraków — nasza duchowa stolica — przy pomocy kraju (země) składa w ofierze ten dar iście królewski, narodowi, sztuce (umění) i sobie.“ Po té důmyslně se dotkl účelu divadla, jakožto činitele civilisace, ne činitele moralisujícího, jakým jsou kostel, škola a rodina. —

Když průmyslníci a dělníci při stavbě zaměstnaní odevzdali architektovi adresu a prsten, podepisována za zvuků Chopinovy polonezy pamětní listina, počínající slovy „V Imię Boże!“ a končící voláním k Bohu, „aby zachoval novou budovu i ty, kteří v ní pracovali budou a ráčil podepřít snahy nás všech k povznesení umění a zabezpečení bytu celé Ojczyzny.“ —

Po té jsme všichni odebrali se do krásného, nevelikého, pro činohru stavěného hlediště. Zdvihla se opona. Na jevišti stál uprostřed všech umělců dramatických první ředitel nového divadla Tadeusz Pawlikowski. Stručnou výraznou řečí poukázal k tomu, že sice divadelní budova jest hotova, že ale třeba nyní vybudovati divadlo samo. „Prahnu postaviti budoucnost sceny na základě toho, co dobrého vidím v její minulosti, na podvalu jasné epochy našeho divadla, kdy stál v čele ústavu Stanisław Koźmian, jehož jméno zůstane navždy sloučeno s ději polské scény.“ Vzdav takto čestný hold svému slavnému předchůdci, pozdravil nový ředitel družinu svých dramatických umělců v osobě režiséra Kotarbińskiego a vyslovil přání po všestranné pomoci dílu nastávajícímu. Ukončil výrazem tužby, „aby do toho nového spanilejšího domu vrátily se dobré dny domu starého“. —

Řeč tato, stejně jako předchozí ve schodišti pronesené, provázena byla hojnou pochvalou všech přítomných hostí.

Družina herecká ustoupila s jeviště a její místo zaujal sbor Towarzystwa muzycznego, jenž zazpíval Mendelssohnovo „Vysvěcení“. —

Dva momenty vystupovaly při této i pozdější Lvovské slavnosti otevření polských divadel: záliba Poláků u větším počtu řečí a časté jejich vzpomínky při nich na Boha. Zejména ve Lvově oba momenty zvláště silně na sebe upozorňovaly.

Za to v Krakově bývalého německého útlaku ani slovem nevzpomněli. V Krakově v letech padesátých minulého věku se

strany vlády soustavně a přikře pracovalo se ke zhubení polského divadla nadsazováním a favorisováním divadla německého, naproti polskému, jemuž se bylo spokojiti dvěma večery do týdne. A roku 1805 znamenalo jakousi milost Polákům, když jim dána byla privilej, dle níž v týdnu směli hráti jednou polsky proti čtyřem až šesti představením německým! Teprve kolem r. 1863 přestaly v Krakově stálé hry německé.

Že při otvírání nového divadla nikomu nepřišlo na mysl o tomto bývalém útlaku germanisace zmíniti se, bylo nejlepším znamením toho, kterak dnes tam není již skorem ani památky po zažehnaném nebezpečství. —

Večer inauguracyjne przedstawienie. Počalo sehráním Chopinovy polonezy, po níž herec a režiser pan Kotarbiński přednesl Asnykův básnický proslov. Dáváno čtvrté jednání „Zemsty“ komedie Aleksandra hraběte Fredry, druhý obraz Słowackého „Balladyny“ a druhý akt Mickiewiczovy hry „Konfederaci Barscy“. Čelné úlohy hrály první umělci: v „Balladyně“ Hoffmannová, Kotarbiński, Morska-Popławska, Trapszówna, Wolska; ve Fredrově hře Zboiński Marcel, Stępowski, Wojnowska, Solski, Kamiński; v „Konfederatech“ Zawadzki, Slivicki, Sobiesław, Rygier a Węgrzyn. Režie a výprava znamenitá. —

Mne zajímala nejvíce hra Fredrova: viděl jsem teprve po druhé hráti polskou veselohru polskými umělci — poprvé v Praze v Národním r. 1891 činoherním ensemblem téhož divadla krakovského za doby ředitelství Koźmianova. Dotvrdila se mi tu opětně zkušenost o tom, co znamená pro hru její podání originelní — podání od umělců téhož národa, z něhož jest autor, a v uměleckých tradicích téhož národa. Fredro hraný Poláky interesuje od začátku do konce, jest svrchovaně roztomilý, rozkošný, podaný od herců mimopolských pozbývá svého výrazu i teplosti a zvláště té jemné delikátnosti, kterou jeho hry jsou jako nadechnuty.

Tak i naše činohra stala se v Národním divadle českou, výrazně českou, jen v českých hrách, vyšlých z ústředí lidového a z péra českých spisovatelů. V těch vyrostl náš ensemble činoherní výkony jednotlivců a souhrnným podáním ve družinu

Hochanemu i czciwornemu Fr. Ad. Šubertowi
dni 2/ XI 901r. M. Pawl'kow

vysokého významu uměleckého, k jakému pochopitelným způsobem ve hrách jinonárodních nebo z ústředí dobou vzdálených vypnouti se nebylo a nikdy není stejně snadno. —

V meziaktí večera předčítány s jeviště telegramy, mezi nimi hojně českých.

K tomuto slavnostnímu představení neprodal se jediný lístek. Celé skvělé obecenstvo divadla bylo v divadle hostem. Úkol domácích paní při této divadelní soirée převzala hraběnka Branicka.

Po představení raut v hotelu Saském dávaný městem; živost, dvornost a laskavost polská ozdobily jej svými květy nejlibnějšími. —

Zítřek mohli jsme teprve náležitě věnovati Krakovu, četným návštěvám. Poklonili jsme se staré divadelní „boudě“ krakovské, té kolébce dramatického umění polského v Haliči, uviděli Wawel, prohlédli sobě chrám Matky Boží a Sukiennice, universitu i bibliotéku Jagiellonskou, kdež historiograf polského divadla pan Karol Estreicher nám podal své trojsvazkové dílo „Teatra w Polsce“.*)

A kromě toho ten den jsem konal s ředitelem Pawlikowským jménem správy našeho Národního divadla jednání, které jsem si ponechal právě k této své jízdě krakovské.

Styky českopolské nabyly na poli divadelním intensity, když Národní divadlo získalo ze Lvova znamenitou primadonnu paní Terezu Arklovou a tenoristu pana Vladislava Florjanského, jenž z tenora lyrického vspěl v Národním divadle na tenora hrdinného. Od těchto a jiných polských umělců, kteří Prahu navštívili, jakož i ze styku s naším Edvardem Jelínkem a i jinak obeznámil jsem se s poměry scen krakovské a lvovské. Z bezprostředního a denního pozorování uměleckého ensemblu Národního divadla a jeho výkonů, jakož i z porovnávání jeho s prvními scenami ciziny, seznal jsem jeho zdatnost a nabyl přesvědčení, že může bez bázně ukázati se i mimo zdi pražské.

Nedostatek opery v divadle krakovském a přijetí, jakého české Národní divadlo mohlo se nadíti v Krakově i Lvově, vedly rovněž k tomu, že již roku 1889 navrhl jsem ve správním vý-

*) Krakow 1879.

boru Družstva Národního divadla, abychom se svojí operou tam se vybrali. Koncem dubna řečeného roku sestaven byl již i rozpočet na jednoměsíční výpravu do obou těch měst. Ale nežli byla věc projednána, ředitelství krakovského divadla přijalo na letní období po starém zvyku operettu Lvovskou. Již proto nemohl se uskutečnit tehdejší záměr. Při bližším seznání místních poměrů bývaly by se mu vyskytly, jak později se ukázalo, obtíže další.

Ale úspěch našeho Národního divadla na Mezinárodní hudební a divadelní výstavě ve Vídni r. 1892 způsobil, že touha, poznati českou operu vznikla nejen v Krakově a Lvově, nýbrž i ve Varšavě. Použil jsem tedy své cesty do Krakova zároveň k tomu, abych seznal, je-li možno aspoň tentokráte skutkem učiniti dávný úmysl a zajeti roku 1894 do Haliče, třebas i do Varšavy.

Řediteli Pawlikovskému přišla zamýšlená výprava velice vhod. Však divadlo krakovské brávalo sobě obyčejně na léto operu buď Lvovskou nebo z Lodži, neb i nějakou společnost italskou. Proto vítal ředitel Pawlikowski možnost pohostinských her národní opery české, která rok před tím ve Vídni dobyla jména i operní tvorbě české i její umělecké reprodukci.

Jisté nesnáze vystrčily však rohy tím, že krásné činoherní divadlo krakovské nemělo pro nás dostatečného orchestru a přiměřeně velikého hlediště. Pozoroval jsem, že při malém počtu 850 osob, které pojme, snad ani zvýšené ceny nestačily by na úhradu nákladu, spojeného s pohostinskou hrou celého ensemblu operního. Kromě toho pro nedostatek místa v orchestru bychom nebyli mohli v Krakově vystoupiti s celým svým výtečným sborem hudebním.

Nicméně informoval jsem se o všem a ponechal definitivní rozhodnutí až po seznání divadla Lvovského a po zralé celé věci úvaze. Hodlal jsem do Lvova již večer 22. října, ale krakovští mně to nedovolili. Došlo mne totiž oznámení, že ředitel T. Pawlikowski spolu se všemi pány své činohry hodlá uspořádati večer v hotelu Drezdeńskiem na moji počest hostinu a v zápětí dostavilo se milé pozvání.

Nezbylo tedy leč přidati pobytu v Krakově ještě večer a noc

a teprve druhý den ráno vypraviti se dále na východ. Při hostině, která počala po ukončeném představení, ředitel Pawlikowski promluvil o významu českého Národního divadla. Režiser Kotarbiński skládaje hold české literatuře připil Edvardu Jelínkovi, architekt Zawiejski českému umění výtvarnému a J. V. Myslbekovi. Připil jsem dramatickému umění polskému a jeho krakovským representantům řediteli Pawlikowskému i umělcům sceny krakovské. Jelínek ukázal k důležitosti vzájemných stykův umění českého a polského, načež architektem Zawiejским byly ukončeny přípitky poctou české práci. —

V zábavě prodeleli jsme přes druhou hodinu s půlnoci. Architekta Zawiejského seznali jsme v ní jako výtečného improvisatora krakowiaků. Epigramaticky komentoval krakowiakem ten který moment společného hovoru a celá společnost opakovala sborem po zvyku polském jeho předzpěv. —

Ráno již po šesté odjížděl jsem na nádraží a dorazil odpoledne kolem třetí do Lvova. —

*

I tam dostalo se mi velmi přívětivého uvítání. Ředitelé tehdejšího starého Divadla hraběte Skarbka, redaktor „Dziennika Polskiego“ Mieczysław Schmitt a jeho tichý společník a spolureditel dr. Henryk Szydłowski byli rovněž ochotni přijmouti pohostinské hry našeho Národního nejméně na sedm představení a vycházeli mi ve všem velmi laskavě v ústrety. Večer prohlédl jsem sobě divadlo, byl přítomen představení Bałuckého veselohry „Flirt“ a seznal při té příležitosti, že i lvovská činohra vykazuje výborné výkony jednotlivců i souhru. Po představení poctili mne ředitelé divadla pánové M. Schmitt a dr. Szydłowski pozváním k hostině, kterou uspořádali za účastenství předních členů činohry i opery a jiných pánů v hôtelu Imperial.

Pokud se týkalo naší zamýšlené výpravy do Haliče, bylo mi patrné, že do Lvova ještě spíše by možná bylo podniknouti i se zevním úspěchem divadelní výpravu než do Krakova. Ukázalo se mi totiž lvovské divadlo skoro o polovinu větší nežli krakovské.

Na druhý den vykonal jsem návštěvy u zástupcův rusínského zpěváckého spolku „Bojan“ a polské „Lutni“, které roku 1891 v našem Národním divadle uspořádaly koncerty, i některé návštěvy jiné, zvláště u presidenta města pana Marchwického, a nastoupil v noci zpáteční cestu. —

Po mém návratu do Prahy pilně jsme uvažovali a počítali. Ale náklad na výpravu opery do Krakova a Lvova objevoval se i při různých škrtech větší, nežli by v nejlepším případě bývaly dělaly příjmy. K veliké lítosti naší nemohlo tedy na výpravu dojíti; nebylo možno ani později, kdy se strany polské znova byla uváděna v úvahu. Ani do Varšavy nebylo lze nám se odebrati a to ze stejného důvodu. Jednali jsme o tom koncem let devadesátých s presidentem císařských divadel varšavských generálem Ivanovem. I tu oběma stranám milý úmysl rozbil se o úskalí nezbytných velikých výdajů takové cesty bezmála dvou set osob. —

edle radostných vzpomínek na dny cesty krakovské a lvovské kráčí v mysli řada vážných stínů — veliká řada těch, kteří odešli v uplynulé krátké době osmi let. Bohatou žeň měla bíle oděná kmotra smrt mezi těmi, jejichž milou známostí v Krakově a Lvově jsem mohl se honositi. Zemřel od té doby mistr Jan Matejko; zemřela první ozdoba scény krakovské paní Hoffmannová; zemřel básník mistr Adam Asnyk; zastřelil se veselý dramatický autor Bałucki; zemřel dramatický spisovatel Sewer Maciejowski; zastřelil se bývalý ředitel lvovského divadla dr. Szydłowski; zemřeli umělci scény krakovské Zboiński, Feliksiewicz, Chądzyński, Lubicz i Wyrwiczówna; zemřel Bronisław Grabowski; zemřel z našich Edvard Jelínek — ti všichni v době sotva devíti let . . . a kdo ví, kolik jiných milých lidí odešlo, s kterými jsem tehdy banketoval, rozmlouval a se bavil! . . .

Hledím na tu řadu vážně kynoucích stínů a skoro jest mi divno, že jsem já tu ještě zůstal. —

Dne 18. června 1897 dojel jsem opět do Krakova. Opět k slavnostem. Tentokráte pohřebním. Zhasla jedna z prvních hvězd činohry polské, Antonina Hoffmannová. Došla mne telegrafická zpráva o jejím úmrtí. Tu bylo třeba vzdáti úctu zesnulé a osvědčit i ve smrti vzájemnost v umění slovanském. —

Poklonil jsem se nebožce, zemřelé po dlouhé chorobě dne 16. června. V domě ulice Karmelické odpočívala v otevřené rakvi: k její nohám jménem Národního divadla složil jsem palmový věnec z Prahy dovezený.

Učinil jsem návštěvu jejím nejbližším příbuzným, návštěvu Stanisławu Koźmianovi, návštěvu Tadeuszovi Pawlikowskému a návštěvu Asnykovi. Adam Asnyk ležel na smrtelné posteli; požádal jsem proto jen, aby jemu byl odevzdán můj listek. Za nedlouho došla zvěst také o jeho úmrtí. —

Požádali mne v Krakově, abych nad rakví Antoniny Hoffmannové pronesl řeč. —

Pohřební průvod vyšel po páté hodině odpolední za smutečního sboru „Lutni“. Nejprve kráčela hudba, po té umělci krakovské scény nesoucí čtyři věnce; věnec našeho Národního divadla první; kříž, za ním evangelický pastor, pak vůz věnci ověšený s nebožkou v černé kovové rakvi; cípy přikrovu nesli herci. Za rakví rodina, za ní celý krakovský svět umělecký, časopisecký, literární, zástupcové a členové všech vrstev obyvatelstva.

Průvod se ubíral na plac Sczepański, k té „boudě“ starého divadla, jež vídala tak dlouhá léta stále se obnovující triumfy a slávu zvěčnělé... Nyní již byla právě tak mrtva jako ta, kterou dnes vezli mimo ni. —

Před starým divadlem stanul průvod. Dramatický spisovatel Michal Bałucki vystoupil na připravenou tribunu a měl první řeč. Nakreslil obraz umělecké činnosti veliké umělkyně. — Antonina Hoffmannova se rozžehkala se starou „boudou“, kterou tak měla ráda, a průvod kráčel dále k novému divadlu. Neboť i s tím bylo nebožce rozloučiti se, neboť i v tom novém přibytku Musy zářilo její umění.

Na širém prostranství před divadlem opětně všechno stanulo. Členové hostující tehda v Krakově vlaské opery zapěli smuteční sbor. Když dozněl, vkročil na tribunu dramatický umělec divadla krakovského pan Stępowski a jménem umělecké družiny tklivou řečí s mrtvou se rozžehnal.

Vstoupil jsem na tribunu. Předě mnou rakev, kolem vůkol účastníci průvodu a zástupy lidu. Privil jsem, že k věncům a palmám, které nesčíslným počtem kladeny byly na dráhu vítězného uměleckého postupu velké umělkyně, přinesl jsem poslední věnec i palmu. Donesl jsem je od břehův Vltavy, od českého Národního divadla, jménem jeho správy, jménem jeho umělcův a jménem toho obecnstva českého, které ve chvíli pro nás radostné mělo příležitost uviděti na scéně svého Národního divadla slavnou Antoninu Hoffmannovou.

Vzpomněl jsem příjezdu svého k radostné slavnosti otevření krásné budovy divadla, před kterým rakev a průvod stál, a privil, že dnes k slavnosti smutečné dojel jsem jménem téže vzájemnosti česko-polské na poli umění dramatického. Položiv důraz na to, že ani s umělcem dramatickým nezmírám všechno jeho umění, poněvadž tradice zachovává co velikého umělec dramatický vytvořil, vzpomenu jsem velikého umění Antoniny Hoffmannové a poklonil se před ní pozdravem posledním.

Jménem Iovské sceny hraběte Skarbka promluvil ředitel její pan Bandrowski. Po té pohřební průvod se hnul a dlouhou cestou se ubíral k evangelickému hřbitovu. Tam za modliteb a sborů smutečných uložena nebožka v hrobě Modrzejewských a Bendův k poslednímu odpočinku. —

Vrátiv se do Prahy v několika dnech sám jsem ulehl. Do Krakova jel jsem již s chorobou, nevěda o ní, ale jsa při každém kroku v potu. Nedbal jsem toho, nebyv již dvacet pět let vážně nemocen. Prudká ischias udržela mne tři neděle na loži. Povstav k zotavení jsem se odebral na ostrov Rujanu a ujal se opět vedení divadla teprve 28. srpna. —

*

Do Lvova mne vedla cesta podruhé již roku 1894, a to ku sjezdu literátův, jenž se konal ve druhé polovině měsíce července, a k vůli tamní zemské výstavě. Použil jsem k cestě

DYREKCJA TEATRU MIEJSKIEGO we ŁWOWIE.

Wesoły dzień 1901 r.

Jaśnie Honorowa Dama.

Ujść mi nie może tyje rary mieszana Dobroci,
i pamięć o mnie. Teraz otrzymuję twoje Twórcze
pamiętniki two pierwszy wór z zębami
słowy i sąsiedni dalszych tomów, które i mnie
mają dotrzeć. Nie przeczytałem jeszcze całej
Twojej książki, bo amoniam powieści "Koryntac"
z mojej sprawodawcy "Stora Salokiego".

Teraz ja czytuję: jak czytuję, co pochodzi od
Ciębie ona wdzięk i światło. Ja mam o piernik
o samym sobie, o tem co w Tobie jest, lub
proszę Ciębie stać nie wdźwignię imię.

A miał byś jeszcze wiele do objawienia
teraz - kiedy Ci wolno być swobodny
i wrócić smieszko z twarzy bladej
a razem padającej pod srebrnym włosiem
munka. Zambinij te galery gwiazd a odśwież
firmament wstąpił myśli i duna krawiecła ortaki.

Takie wypracowania i spostrzeżenia Twoje dotyczące
ce teatru miałyby wyrok i wartość kulturalną.
Zadana fotografia poszła Ci. Almanach teatru
u nas nie wychodzi. Zamiast niego mógłbym
potrafić nie w sprawozdaniu Dzienników z ubieg-
łego sezonu słusze albo nie słusze, ale
zawierające też trochę statystycznego materia-
łu. - O mnie pisze niewdzięczne zadanie
i strata czasu. Bo co można aspirować?
Jeżeli mi odpowiadam na listy. Ale to mi
jest jeszcze moja najgorsza strona...
Najgorsze jest to, że nigdy jako artysta
nie byłem wierny sobie samemu, że nie
usunąłbym własnego indywidualizmu -
najdroższego skarbu człowieka. Nie mogłem
sobie w żaden stosunkach na to pozwolić.
Aby być "czymś" nie wolno mi było być sobą.
Wiek Ci to do mnie nie zważa. Bo w
temi zewnętrznych formami była jest jeszcze jakaś
inna treść istnienia, którą każdy może dawać
w odwołaniu do bóstwa. - Powodzenia Ci
serdecznie z daleka - kiedykolwiek?

Oddany Ci J. Paulson

mnoho místa a mimo pevné kulisy ani mnoho dekoračních přístavků malovaných.

Spěchaje za neodkladnou povinností piety nazpět do Prahy, nemohl jsem absolutně prodletí ve Varšavě ani o den déle, jak by bývalo mým přáním.

Těch přání svých kdož vůbec bývá pánem! —

o obloze života přelétla mračna.

Ale mezi nimi a nedlouho po nich sypalo i slunce jasné paprsky.

Hrstí jich byl můj pobyt ve Lvově k otevření nového městského divadla.

Zvěstoval mně je už ráno v Praze před mým odchodem z domova maličký zelenavý pavouček, který se stropu neviditelným vlakénkem snesl se na moji ruku. Ve Francii pavouk ráno znamená starost, mně přinesl pavouček bílým, uprostřed zelených parkův a zahrad radostně pozdravujícím Lvovem několik rozkošných chvil a tiché radosti plnou číši.

Jel jsem tam ne více jako ředitel Národního divadla, nýbrž jako soukromník, host gminy stoličného města a Tadeusze Pawlikowského, který i ve Lvově stal se prvním ředitelem nového městského divadla. Přijel do Prahy mne pozvat již v červnu 1900. V září pak došlo pozvání rady města Lvova.

Ráz otvíracích divadelních slavností lvovských upozornil mne, že se nalézám již dosti daleko na Východě. Byl ve své polovině naprosto jiný než u dosavadních všech slavností zahajovacích, byl to stupňovaný charakter slavností krakovských: počet slavnostních řečí v divadle o polednách ještě se zvětšil a náboženské motivy sesíleny tam až k samému velkému aktu církevnímu, jenž dominoval veškerým slavnostem ostatním.

Počaly tichou mší svatou v arcikathedrále „na úmysl zdaru umění v nové budově divadelní“. A když ve vestibulu a na veškeru mramorovém schodišti nového, na nejkrásnějším a nej-příhodnějším místě lvovském, na place Goluchowského, vystavěného divadla, seskupili se hosté a na připraveném stole rozžaly se vedle vysokého stříbrného krucifixu svíce, tu ve hlavním vchodě za presidentem města drem Godzimirem Małachowskim objevil se na žerdi nesený kříž, vstupovaly korouhve, a za nimi v ornátě staříček armensko-katolický kněz arcibiskup Isák Issakovicz — arcibiskupové římsko-katolický a řecko-katolický nedávno před tím zemřeli — v průvodu kněží, ministrantův a sluhů chrámových s kaditelníci a kropáčem.

Šum a utišení hlasů, všeobecné sklánění hlav.

Arcibiskup kráčí po stupních na odpočívadlo schodiště, kde u stolu sedí a nyní přichozímu knížeti církevnímu hluboko se kloní vážná matrona. Jest to dáma, která před padesáti a jedním rokem byla přítomna svěcení tehdy nového divadla zbudovaného hrabětem Skarbekem. Uloživ největší část svého jmění jako nadaci pro vdovy a sirotky, vystavěl hrabě Stanislav Skarbek městu Lvovu a národu polskému i divadlo a přidělil k udržování jeho i všechny příjmy z krámů budovy, které dělaly později kolem 20.000 zl. r. m.

Arcibiskup běže u stolu na hlavu infuli, do ruky berlu a počíná mluvit slovy: „V imię Ojca i Syna i Ducha świętego! Niech będzie pochwalony Jezus Chrystus!“ Osloviv pak shromáždění „Dostojni panowie!“ praví, že rád, ač starý, přichází posvětit divadlo jménem Boha a jeho kościoła, ale pamatuje na polské příslova: „Bez Boga ani do proga.“ Jsa „prostaczek v naukach światowych, apostoł boży wśród was“ ví přece, že umění pochází od Boha. A mluvě dále, volá požehnání boží na nový dům, varuje, aby umění dramatické nestalo se v něm „swawolnicą i rozpustnicą“, a prosí, zdvihaje k Bohu ruce, aby vyslal svých andělů strážných, aby přebývali v tom domě i bděli, aby z něho nevycházelo nic zlého a nic pohoršlivého. —

Potom modlí se arcibiskup chvílemi sám, chvílemi v responsoriích s ostatními kněžími latinské modlitby, hlasitě pronáší a

s důrazem opakuje slova: „Pax huic domui!“, vysvěcuje budovu kropením vodou a dýmem kadidla a dává jí požehnání, ano veškero shromáždění shýbá hlavy i šje a se žehná svatým křížem . . .

V divadle, v divadle, v jeho vestibulu a schodišti. —

Kdo by chtěl jediným rysem naznačiti stupeň náboženské zbožnosti Východu, stačí mu připomenouti svěcení divadla lvovským knížetem arcibiskupem. —

Matka tu přišla po dlouhých letech opět ke své dceři — církev k divadlu, svému dítěti. —

A přece u mne západníka tato inauguracyje divadla vyvolala jisté překvapení. Pražští knížata-arcibiskupové neuznali za vhodné ani při nejslavnějších příležitostech vstoupiti do Národního divadla — a ve Lvově počíná se divadlo Bohem a jeho církví, sám arcibiskup přichází posvětit nový dům tak, jak byl církevně posvěcen již i první základní kámen jeho.

„Pax huic domui!“ — „Pokoj domu tomuto!“ I to mi znělo a to velice nápadně do duše. „Pax huic domui!“ — v divadle, místě ruchu, neklidu, vznětů i bouří! „Pax huic domui!“ . . . Přemýšlel jsem . . . A uviděl, že i ke vznětům, neklidu a ruchu uměleckému třeba jest arci velikého sebrání duchů, velikého uměleckého klidu a míru. A pokoje celému divadlu. —

Když kráčet jsem později v Praze mimo Národní divadlo, nejdnou mi zavznělo v prsou a plným svým hlubokým významem: „Pax huic domui!“ —

Po arcibiskupovi mluvil architekt divadla Zygmunt Gorgolewski, ředitel lvovské státní školy průmyslové, odevzdávaje divadlo obci. President města dr. Godzimir Małachowski v bohatém kroji polském a se zlatým řetězem kolem šje přijímaje budovu, vzpomněl trudných dob, kdy ve starém divadle hraběte Skarbka umění polské bylo nuceno jen chouliti se vedle německého, jsouc jím sotva trpěno, a vzpomněl toho, jak sobě oddechl Lvov, když konečně roku 1871 výlučně opanovala v divadle řeč a umění polské. „Jestliže jiní šťastní lidé,“ pravil, „majíce byt bezpečný, mohou divadlo považovati výlučně za místo ušlechtilé zábavy, má ono pro nás jiný, vážnější význam,

anof mu jest býti takořka tvrzí myslí národní. Nám nevolno jak jiným, baviti se pouze, u nás všechno i zábava musí míti cíl vznešenější, musí býti prodchnuta službou našim nikdy nehasnoucím ideálům.“ —

Zaletěl jsem bezděky při těch slovech duchem na chvíli do Prahy. —

Řečník vzdal čest starému domu, jenž vykonal svůj úkol ve službě vlasti a umění, dále hold panovníku, upomenul na položení základního kamene k divadlu, podal přehled dějů jeho stavby, děkoval všem přítomným, vítal přespolní hosti „po-bratimce Čechy i representanty Zlaté Prahy“ jakož i krajany z Varšavy, Krakova, Poznaně i z jiných míst a poukázav k účelům divadla, odevzdával jménem obce Lvovské „ten příbytek národového umění užívání všeobecnému“.

Mluvili na to náměstek hrabě Leon Piniński i zemský maršálek hrabě Stanislav Badeni, načež se ujal slova pan Tadeusz Pawlikowski. Děkoval za přání, od předchozích řečníků novému divadlu pronášená, ubezpečil, že všecek se oddá jen nezištné práci pro divadlo, umění vůbec i zvláště umění národní, a ukázav k tomu, že význam Lvovské sceny nekončí u samých hranic země, slíbil, že péčí jeho bude, aby stala se první scénou polskou vůbec. Vzpomenuv po té své posavadní práce na poli umění dramatického, pozdravil předchozí řečníky, náměstníka, maršálka, presidenta jakož i městskou radu a hosti, a připojil z nenaděje překvapující apostrofu ke mně.

Nestihnuv ráno ředitele Pawlikowského, ještě s ním nevy-měnil jsem ani slova. Stál jsem na pravém křídle schodiště, proti mně na levém zástupci nově dosazené správy Národního divadla pánové dr. Klumpar, inženýr Rosenberg, a spolu s nimi tajemník Národního divadla spisovatel pan dr. K. Kadlec, který již před tím jednou byl od nás vyslán do Lvova v záležitostech divadelních, v přízemí vedle presidenta města Lvova, náměstníka, maršálka, arcibiskupa a jiných hodnostů zástupcové Prahy, vysoká postava starosty pana dra. Vladimíra Srba s primatorským řetězem kolem krku, náměstek pan F. Vojtl a obecní starší i poslanec pan V. Březnovský, mluvící plyně polštinou.

Viděl jsem ředitele Pawlikowského, když v poslední chvíli před počtím slavnosti vstoupil do vestibulu, ale nezachytil jsem ani jeho pohled, abych mohl z dále jej pozdraviti. Dolů k němu jíti nezdálo se mi vhodno, dlel bych se ostatními hostmi, dlel bych nerušil ředitele, o němž jsem věděl, že bude řečniti. Tadeusz Pawlikowski pronášeje jméno moje, obrátil se ke mně a teprve nyní mohl jsem pozdraviti jej i děkovati několikerou poklonou za čest tak vysokou a netušenou, jakou mi prokázal soudruh můj — a po něm shromáždění akklamující jeho slova — poukázav na moji činnost v Národním divadle jako na svůj vzor.

Po řeči ředitelově ujal se slova starosta pražský pan dr. Vladimír Srb. Přinášeje pozdravy národa českého bratrskému národu polskému, dal výraz přání, aby umění polské v novém stanu znova rozkvetlo. Presidentovi města Lvova odevzdal stříbrný věnec i adresu kr. hl. města Prahy a zakončil svoji hlučným potleskem přijatou českou řeč polskými slovy: „Za naši i vaši volnost!“ V té chvíli hudba v hořejším ochozu ložovém zahrála českou hymnu „Kde domov můj“, zavdávajíc podnět k ovacím pro zástupce české.

Mile působilo, že v řadě řečníků dáno místo i polským autorům, jejichž jménem promluvil pan Aureli Urbański, přednášeje svou vzletnou řeč veršem, i dramatickým umělcům, za které mluvil pan Władysław Woleński. —

Po té zazpíval sbor operní, dirigovaný ředitelem opery panem Ladislavem Čelanským, Gallův hymnus, zatím co hodnostáři podpisovali pamětní listinu. I ta počínala slovy: „V Imię Boże!“ a končila voláním k Bohu, aby učinil budovu pravým útlkem umění polského a způsobil, „aby v něm povždy zněla naše drahá mluva mateřská, na prospěch města, národu a věčnou slávu jména polského!“ —

Slavnost první byla skončena. Sestoupil jsem prostřed hostů k Pawlikowskému, stiskl mu ruku a děkoval. Objal mne a tříkráte polbil. —

Mezi hostmi našel jsem i heroinu varšavské scény paní Helenu Marcello-Palińskou, která ještě za doby naší správy

v březnu 1900 slavila triumfy na jevišti Národního divadla, byl jsem představen spisovatelce paní Zapolské. Pozdravil jsem se s panem Rygierem, bývalým členem krakovské činohry a tou dobou ředitelem polského divadla v Poznani, s horlivým tajemníkem divadla Lvovského p. M. Sachorowskim, již z Prahy od let mně známým, a nyní z Krakova do Lvova přešlým, uviděl spisovatele a ředitele jednoho z varšavských divadel pana Maryana Gawalewicze, spisovatele pana Želeňského a spisovatele dra Františka Krczka, původem Čecha, i ředitele krakovského divadla pana Kotarbiňského a mistra Styku. Také Bałucki tu ještě byl — a zase jen „na skok“ a na zapřenou, i Bronisław Grabowski. I s jinými ještě známými pozdravovali jsme se buď slovem neb aspoň kynutím ruky. Vnulo se skvělé množství hostů elektricky osvětleným vestibulem, schodištěm i sousedními chodbami a nebylo lze ke každému blízko se dostat.

Promluvíti s nimi bylo možná teprve na radnici, kde v ozdobném sále a sousedních jizbách pokryty byly stoly jídly a nápoji, hrála hudba a rozproudila se přátelská zábava. Úřad hospodáře konal president města a měštní radní. Tu teprve bylo možná představit se presidentovi a býti jím představenou náměstníku i temperamentnímu maršálkovi a jiným a oddati se jim i sobě.

Zbytek odpoledne ztráven návštěvami, konanými i přijímanými. Hrabě Skarbek, syn zakladatele dřívějšího divadla, jež jsem nezastihl doma, poctil mne svojí návštěvou v hotelu. Jevil se i tentokrát jako vtělená srdečnost polská. —

Večer před půl sedmou jeli jsme opět do teatru, obklopeného davem lidstva. Přijal nás v celé svojí nádheře. Jest v půdorysu dosti podoben divadlu krakovskému, ale proti němu o mnoho větší — v bílé zlatém hledišti jest loží a sedadel pro 1200 osob, míst k stání vůbec není — a zevní výzdobou bohatější. Malíři a sochaři polští i architekt dali sobě na ní záležeti. Světla elektrického všady přebytek. Obecenstvo podobně skvělé, podobně vnímavé a k námaze potlesku stejně málo ochotné jako v Krakově. Ani bys neřekl, že živí, temperamentní Poláci tak málo tleskají, i když jsou představením nadšeni. I v tom jsou sobě

podobni se společností francouzskou, která námahu tleskotu ponechává v Paříži placené klace. —

Představení počalo scenickým básnickým prologem Jana Kasprowicze „Baśń nocy świętojańskiej“, krásně vypraveným i krásně sehraným. Hledání a nalezení květu kapradí v noc svatojanské uprostřed lesů, vil a záře měsíčné, bylo zevním dějem prologu, tajícího v sobě myšlenku, že poesie činí šťastnými ty, kdož jí se oddají. Průvodní hudbu k básni složil Seweryn Berson. — Následovala jednoaktová komedie „Odludki i poeta“ od Fredry otce. Co u nás v opeře Smetana, to u Poláků v činohře Fredro. Není slavnostní příležitosti, aby jeho jemné delikátní práce nebyly hrány, a sice s největší pietou. Brzo-li u nás s podobnou láskou obrátí se veřejnost k některým podobně staromodním ale podobně roztomilým hrám Klicperovým? Večer zakončila premiéra jednoaktové opery W. Żeleńskiego „Janek“ na slova Lud. Germana, provedená řízením Lad. Čelanského v pravdě zdařile.

Slavnostní představení tvořily tři aktovky, ale důkladné: prodleloť představení od půl sedmé skoro do půl noci! Tloukla dvanáctá, když jsme vsedali do vozů, abychom od divadla se dostali do gmachu sejmowego, kde zemský maršálek hrabě Stanislaw Badeni dával raut. Stolovalo se po jizbách a chodbách budovy, hudba hrála, „Lutnia“ zpívala, byly řeči a přípitky — a druhá hodina z rána, když jsme se vraceli do svého bytu. Hospodář maršálek byl při rautu všade a samý žert a smích.

Temperament jeho a humor poznali jsme však plnou měrou teprve nazítří, kdy s ním a s hostmi z Poznaně i Varšavy a některými ze Lvova pozváni jsme byli na diner k presidentovi města dru G. Malachovskému, jehož damám večer před tím byli jsme představeni. Tu sršel maršálek vtipem a žertem. Měl upřímnou radost nad zdarem včírka a radost nad tím, že se mu podařilo, aby Tadeusz Pawlikowski byl městskou gminou zvolen za ředitele divadla. V cerclu před diner vyprávěl mi, jak pro umění a zvláště polskou tvorbu dramatickou osvědčil se Pawlikowski v Krakově, vyslovil politování nad tím, že činnost muže tak vzdělaného, pro literaturu zaujatého a obětavého — Pawli-

kowski věnoval v Krakově na divadlo a ztratil ze svého jmění značnou sumu — nedošla tam obecného uznání. „My však ve Lvově,“ dodal, „jsme sobě pospíšili z toho těžiti — získali jsme Pawlikowského pro sebe.“ —

Při stole však v hovoru o včerejší řeči kierownikově a slavnostním představení chopil se maršálek hbitě slova a vesele pravil:

„Direktor včera zajal tak myslí všech, že to nemožno jen tak hladce strpěti. Já sám už jsem jeho sokem: nedám pokoje, dokud ho nesvrhnu a sám se nestanu ředitelem divadla.“

Ale president města výtečně se ujal ředitele.

„Jestliže pan maršálek provede ten svůj černý úmysl,“ pravil, „složím já ihned presidentství města a způsobím, aby takový výtečný direktor byl zvolen na moje místo!“

Za obecného veselí gratulovali jsme Pawlikowskému i k takovému soku i k takovému příteli. Ale jak se zdá, zapomněl pan maršálek na svůj úmysl. Neboť když odstoupil roku 1900 se svého místa, nebylo slyšeti, že by hleděl státi se ředitelem divadla. Poznal patrně, že toto postavení jest ještě o něco nepřijemnější, nežli postavení maršálka! —

Hovor přešel v žertu a vážným slovem i na divadelní poměry pražské. Když pak po přípitcích odebrala se společnost do salonu ke kávě a my s Pawlikowskim zůstali na chvíli samotni, vzal mne Pawlikowski za ruku, podíval se na mne tím svým neobyčejným, ze samy duše jdoucím pohledem, nabídl mně svoje bratrství a tázal se, nechtěl-li bych přistoupiti na to, abychom společně vedli Lvovské divadlo.

Pojala mne radost neobyčejná.

Vida upřímnost a vřelost z očí Tadeusze Pawlikowského ke mně zářící, bratrství okamžitě jsem přijal. Ale k účastenství ve vedení divadla odhodlati jsem se nemohl. Vědělf jsem přede vším a dal ihned výraz tomu, že Pawlikowskému vůbec netřeba pomocníka. Mimo to jsem tušil, že umělecká družina vedení cizí — a byť i bylo jen spoluvedením — nerada snáší, třebas jeho intence byly nejlepší. Poděkoval jsem tedy upřímně soudruhovi a přál z celé duše jemu samému i divadlu jím vedenému všeho zdaru. —

Veškerým jednáním bratrského přítele byl jsem hluboko pohnut a překvapen. Viděli jsme se před tím v životě jen dvakráte a neznali se blíže leč z toho, jak jsme se ve své činnosti z daleka stopovali a čeho jsme jinak o sobě se doslechli. Nepsali jsme sobě — a psal-li jsem já, od Pawlikowského nebylo skoro lze dostat odpovědi. Ale věřili jsme sobě od prvního setkání, a kdyby nebylo té mé obavy, o které jsem se právě zmínil, a kdybych býval mohl snadno od Prahy se odtrhnouti, myslím, že bych vedle Pawlikowského rád dlel a pracoval do smrti. Z jeho až mystického pohledu září celá hloubka jeho duše, a jakého vzácného ducha jest, vysoko povznešeného nad všednost, poznáte snadno i z toho jediného jeho dopisu, jež při obsahu jeho vkládám do této knihy téměř s jakýmsi hnutím posvátným. —

Několik těch hodin pobytu lvovského působilo na mne tak, že smazalo na dlouho s duše dojmy celých měsíců předchozích. Našel jsem daleko od domova ve chvíli nejméně tušené někoho, kdo mně v tu dobu rukou měkkou podával, co sám měl nejlepšího, své upřímné bratrství. A vše jiné, čím v té chvíli mne mohl poctít a zahrnouti. —

To byla ta plná číše tiché radosti, kterou mně podal Tadeusz Pawlikowski. Jest kouzelná: ačkoli z ní jsem tehdy pil a nejednou znova a znova z ní piju vzpomínaje na Lvov, obsahu jejího neubývá. —

Odebrali jsme se do salonu, pili kávu a kouřili — při banketech vypálím také já dvě tři cigarety, naučiv se tomuto svátečnímu kouření teprve na své první cestě po Itálii — bavili se a pak rozloučili. Neboť zástupcové Prahy odjížděli odpoledne do Vídně, já k půlnoci do Prahy. Zbývajícího ještě času použil jsem k napsání feuilletonu do „Politiky“ o dnech lvovských.

*

Opouštěl jsem Lvov, s milými dojmy — ale v mysli dlel ještě dlouho u Tadeusze Pawlikowského. Ujímal se divadla podruhé, po šestiletých zkušenostech z Krakova. Tam přistoupil k dílu, nemaje nic jiného na zřeteli mimo veliký cíl, sloužiti

všemi silami svými divadlu a dramatickému umění, zvláště národním polskému. Jeho literární vzdělání, ohnivá tužba divadlo povznést a bohaté soukromé prostředky hmotné poskytovaly k tomu všechnu možnost.

Polské literatuře sloužil tak, že po celých šest let rok co rok dával průměrem více činoher polských nežli všech ostatních cizích pospolu. Jestliže jednoho roku převýšily cizí činohry produkci národní, druhým rokem nahradilo se to polské literatuře dvojnásob. Literárním proudům novým otvíral scenu ochotně, novinek podával hojně a způsobem výborným. Výstava her konečně byla za něho tak přesná a dle potřeby i skvělá, jak nikdy před tím. Snaze své, udržeti krakovské divadlo na vysokém stupni, věnoval i značnou část svého jmění.

Ale to vše bylo marno — a Tadeusz Pawlikowski odstoupil roku 1899 po šestileté činnosti od vedení divadla krakovského se zkušenostmi neveselými jako rok před tím od divadla záhřebského — tři léta po otevření nové budovy — dr. Štěpán Milletich.

Úsilí zemského maršálka hraběte Stanislava Badeniho a jiných vážných znalců divadla podařilo se však pohnouti jej, aby se uvázal v artistické ředitelství nového městského divadla lvovského. Pawlikowski pozdravil nové divadlo, věnovav jemu bohatý fundus instructus, jež sobě pořídil v Krakově. Kdo znal jeho snahy a co předcházelo v Krakově, porozuměl dobře slovům Pawlikowského, an žádal ve své slavnostní řeči, aby k osvědčení jeho snah „ponechala se jemu aspoň taková lhůta, jaké vyžadovalo vystavění divadla“ (dvou let) a teprve potom aby se o něm soudilo.

Těchto slov bylo do valné míry třeba nejen k vůli novému artistickému řediteli, nýbrž i k vůli lvovskému divadlu samému, které v posledních dvaceti letech věku devatenáctého měnilo často svoje správce a nejednou se octlo i v těžké krizi.

Divadlo ve Lvově povstalo Wojciechem Boguslawskim a Janem Nepomucenem Kamińskim teprve po záboru Haliče Rakouskem. Ale sceně polské ve Lvově dařilo se při tom o nemnoho lépe nežli sceně české v Praze. Poněvadž z Vídně i v Haliči patronisovali a šffili germanisaci, muselo býti lvovské divadlo pro

Poláky a Rusíny německým; popelka polská směla pouze jednou, nejvýše dvakrát v týdnu (vzpomínáte na dnešní slovenské divadlo v Lublani?) objeviti se na scéně v sálech redutových, o popelce rusínské vůbec se nemluvalo.

Po zbombardování Lvova roku 1848 vystavěl polský magnát-lidumil hrabě Stanisław Skarbek Lvovu divadlo. Ale i ten byl vídeňskou vládou přinucen přistoupiti na podmínku, že v divadle se bude hráti do roka o 240 večerech německy a jen o 120 polsky! A když snažil se dáti do roka aspoň o několik polských představení více, bylo mu to r. 1853 ostře zakázáno jako rušení privileje. —

S národním probuzením roku 1859 počal i v časopisectvu boj proti scéně německé (vzpomínáte si na Záhřeb?), ale trvalo ještě dlouho, nežli Němectví její padlo. Prvním, nejsilnějším a nejvytrvalejším bojovníkem publicistickým pro scenu polskou byl redaktor „Gazety Narodowe“ Jan Dobrzański, muž mimořádné energie a při tom i veliký, věrný a své přesvědčení o potřebě pospolitosti českopolské nikdy neměnicí přítel národa českého. Ale marno zdálo se jeho úsilí, marny zůstávaly hlasy i jiných časopisů polských, marny resoluce městské rady a sněmu — marna i ta okolnost, že před rokem 1870 čtyři německé direkce po sobě zbankrotovaly. Němectví v teatru hraběte Skarbka vládlo nerušeně dále a bylo až tak troufalé, že za ředitelství Anny Loeveové roku 1870 odvážilo se po pádu Sedanu dne 11. září uspořádati v divadle oslavu vítězství prusko-německého nad Francií! S jeviště lvovského vlály pruské prapory a za zpěvu písně „Wacht am Rhein“ objevily se živé obrazy, velebící prusko-německé vítězství!

Tím konečně podepsalo sobě Němectví ve lvovském divadle ortel smrti. Ozvalať se po tomto skutku proti němu bouře v celém městě, za Jenem Dobrzańskim a jeho „Gazetou Narodowou“ všechno časopisectvo jednomyslně počalo výpravu proti německé správě divadelní. Německá divadelní návěští vymýtěna ze všech veřejných místností, vydáno heslo, aby obecnost polská stránila se divadla, pokud bude německé, Towarzystwo přátel polské sceny, vedené Jenem Dobrzańskim, obrátilo se do Vídně k pol-

ským poslancům, aby u vlády vymohli zrušení privileje k německým hrám ve Lvově, jménem uvádění v novinách, kdo dosud navštěvovali německá představení, a konáno vůbec všechno, co mohlo posloužit k tomu, aby scena stala se výlučně polskou.

Jednomyslné úsilí dosáhlo po dlouhém a nesnadném boji přece jen svého cíle: Dne 1. dubna 1872 provedeno za jásotu obecnstva první představení, kterým počaly v divadle hry výlučně polské. Hrána Fredrova komedie „Śluby panieńskie“ i Anczyczova hra se zpěvy „Łobzowianie“.

Ředitelem se stal Jan Dobrzański a zůstal jím po devět let až do roku 1881, maje k ruce jako artistického správce svého syna Stanisława Dobrzańskiego, výborného to herce. Bohužel zemřel Stanisław Dobrzański r. 1880 u věku teprve 34 let. Jan Dobrzański, spolehlivý vůdce polského divadla lvovského odstoupil r. 1881, maje nástupcem Adama Miłaszewského (do roku 1883). Když ale divadlo potřebovalo opět jeho pevné ruky ujal se vedení znova a zůstal jeho ředitelem do roku 1886, kdy 31. května smrt jemu z ruky vyrazila i péro publicistické i žezlo maskou zdobené. V jeho duchu vedla divadlo ještě rok dcera jeho slečna Celina Dobrzańska.

Od té doby střídali se rychle ředitelé ústavu: do roku 1890 stál v čele teatru Władysław Barącz, odtud převzal direkcí redaktor „Dziennika Polského“ Mieczysław Schmitt společně s drem Henrykem Szydłowským. Když Mieczysław Schmitt roku 1894 odstoupil, zaujal místo jeho vedle dra Henrycha Szydłowského opět publicista a dramatický spisovatel Zygmund Przybylski a vedl se svým společníkem divadlo do roku 1896. Po dvě následující léta byli řediteli dr. Juliusz Bandrowski a Ludvík Heller, od roku 1898 do roku 1900 Ludvík Heller sám. —

Nemluví ten prostý přehled ředitelstev lvovských řečí nejvýmluvnější? Jest třeba dokazovati, že základem zdárného rozvoje i u lvovského divadla má býti jakás ustálenost poměrů a že bez ní divadlo snadno padá z krise do krise?

„Pax huic domui!“ volal a opětoval pro nový miejski teatr lvovský arcibiskup Izák Isakovics — a po osudném zmítání lodice polského divadla lvovského od smrti Jana Dobrzańskiego

nebylo v celém okázalém svěcení divadla slova významnějšího! A proto jen kontrasignem tohoto velikého pro divadlo slova bylo volání artistického kierownika Tadeusze Pawlikovského, aby se mu ponechala v klidu jistá doba, aby mohl skutkem osvědčiti všechny své intence. —

Myslím, že někde do průčelí sličné budovy Lvovské mělo by se vtesati plamenné, skoro věšteckým duchem onoho „pro-staczka v naukach światowych“ pronesené slovo:

„Pax huic domui!“

MEZI PALMAMI.

Až do r. 1892 vodily mne do Itálie vždycky záležitosti Národního divadla. Teprve na jaře vzpomenutého právě roku odebral jsem se na jih — až na malý zájezd do Florencie v záležitostech divadelních — jen k vlastnímu osvěžení. Tehda bylo to možná. Mimořádným přívalem za doby jubilejní výstavy v létě roku 1891 a hojnou návštěvou Národního divadla i v občase zimním spadly s nás starosti a denní práce umělecká i všechna jiná mohla se opět díti pravidelným postupem bez vyrušujícího zřetele ke hmotnému výsledku každého jednotlivého večera.

Kromě toho zima se svojí hlavní prací repertoární byla již za námi — a před námi měsíc červen, ve kterém mělo dojíti k výpravě Národního divadla na Mezinárodní hudební a divadelní výstavu ve Vídni. Vystoupila tedy na obzoru skála ctle, již bez úrazu obeplouti znamenalo mimořádně napnouti všechny síly Národního divadla.

Vyraziv z Prahy dne 26. března ustanovil jsem si první dny cesty k návštěvám v jižním Tyrolsku. V Bolzanu zastavil jsem se na den u rodiny pana Klecandy, načež jsem jel odtud do Arca k návštěvě pana dra. Fr. Lad. Riegra, který tam trávii zimu se svou dcerou paní Marií Červinkovou. Nestárna ani v tehdejší vysokém věku nalézal se dr. Rieger v plné síle tělesné a duševní. Jen jisté zamžení bylo na něm pozorovati —

stopy to zanechané u něho náhlou smrtí jeho choti a jinými trudnými příhodami, které se na hlavu jeho snesly v době nedávno minulé.

Jako pravý anděl stála při něm paní Marie Červinková, nežijíc sobě, nýbrž každým pohledem a každým hnutím ušlechtilého srdce svého jen otci. Opatrovala jej, starala se o jeho zábavu a konala všechno, čím by v těch dobách teskných rozptýlila dorážející chmury a mysl jeho udržovala v té míře a rovné váze, která u dra. Riegra v jiných dobách dřívějších i pozdějších bývala a zůstávala charakteristickou.

Sestoupiv v hotelu „Corona“, ve kterém bydlili moji vzácní krajané, ztrávil jsem ve společnosti jejich půl druhu dne. Zajel jsem sobě odtud i do blízké Rivy nad jezerem Gardským, lichotícím se na této straně svojí hlubokou modrou tůň k vysokým skalám Alp, a jel potom dále do Itálie, na Veronu a nočním vlakem do Florence, zvědět od Franchettiho, kdy ukončí svou operu, a Národnímu divadlu ji pojistit. Vyřídiv věc dne 30. března, pozdravil jsem již nazítří ráno Milán, užívaje noci k jízdě, abych zbytečně neztratil dne. Nepůsobiloť mi cestování dobou noční ani při jízdách sebe delších žádných nesnází.

V Miláně zůstal jsem dva dny a 2. dubna jsem si učinil výlet na jezera lugánské a comské. Cesta po jezerech, zvláště po luzném modrém jezeře comském s jeho Menaggiem, Bellagiem a střídajícími se co chvíli skvostnými pohledy, byla překrásná. Vrátiv se do Milána jel jsem odtud 4. dubna do Janova. Tam pomeškal jsem den — Janov, Benátky a Moskvu možno viděti říctkráté v životě — a na zítří jsem zapadl do své Bordighery.

Můj malý, ale krásné vyhlídce na palmy, moře a celý kraj bordigherský se těšící Albergo Bella Vista — ležící tak uprostřed vrchu, na kterém se bělá hořejší město — byl celý obsazen. Signor Angello Marabini se octl v jistém rozčilení. Pustiti známého hosta nechtěl, ale místo pro něj mu scházelo. Na štěstí měla ve dvou dnech uprázdňiti se una stanza a tak mě dal signor Marabini dovésti na ten čas do hotelu Westminster kde bylo volněji. Po dvou dnech patřil jsem opět Belle Vistě. Černovlasý albergatore a choť jeho mladá plavovlasá locandiera zpřif-

jemňovaly svým hostům pobyt ve hlavním domě i v sousední k hotelu patřící vile vzornou péčí o jejich pohodlí a čistotu bytu, a těšili se proto vždycky „vyprodaným domům“. —

Bordigheru jsem si zamiloval k pobytu na zotavenou nad všechna jiná místa Rivieri. Již ve svých „Vzpomínkách“ řekl jsem, proč. Pro ticho, ležící nad tímto městečkem rázu úplně venkovského, pro ticho, rušené nanejvýše bouřícími vlnami moře, peroucího při siroccu do vyhlodaných pískových skal pod kaplí sv. Ampeglia — a nerušené hlukem tisícův cizinců, jiná velká města Rivieri obývajících.

A kromě ticha vábily mne palmy. Nikde na Riviere není tolik palem co v Bordighere. Všady vysadili je více jen k ozdobě; tady jsou samostatné, doma, tvořící v jednotlivých zahradách celé husté háje a rostoucí i mimo zahrady porůznu divoce.

Z nízkých kamenných ohrad dívá se na tebe celá země palem — vysokých, štíhlých, skloněných, na sebe položených, někdy i zkomolených pahýlův a přechasto i pouhých prvních listů od kořene způsobem keřů vyražených. Tvar palem s hlavou k nebesům se pňoucími a stále výše tůhnoucími měl pro mne vždycky něco magneticky přitažlivého — a zvláště od té chvíle, jak jsem poprvé na Riviere uviděl palmu ve volné přírodě. Když letěl se mnou vlak roku 1886 mimo palmové háje Bordighery do Nizzy, býval bych radostí vykřikl, vida tolik těch nebeských stromů před sebou.

Pro ty palmy a ticho Bordighery vracel jsem se opětovně do městečka. Prvotně bylo založeno jen na vrchu — pro strach pirátský a pro bezpečí před zemětřeseními, pláněmi pobřeží Rivieri ob čas zle lomčujícími. Ze druhé poloviny minulého věku šíří se Bordighera také v dolejší pláni a na samém výspu mořském. Když jsem v ní přebýval, nesla dolejší její část na sobě ještě četné jizvy posledního zemětřesení — a jeden hotel byl vůbec mrtvolou, změněn byv ve zříceninu. Staří Ligurové věděli tedy dobře, proč budují po Riviere své přibytky na vrších a skalách a ne dole u moře.

Na svahu k moři krásí se Bordighera palmami, nahoru do alpského kopce hájí oliv, všady pak v zahradách, hájích i ote-

vřených polích záplavami květin, zvláště růží, tady pro hosty Rivieri a cizinu po celý rok pěstovaných.

Nad žlutobílým městečkem s jeho vysokou věží a domky po vrchu a rovině rozsypanými, nad zelenou horou, vystupující k moři z celého pásma pobřežních Alp a spadající do něho mysem, na kterém právě stojí San Ampeglio, nad vápenitými cestami, pestrokvěťmi zahradami, do očí peroucím bílým výspem, táhnoucím se odtud na západ až k pohraničné Ventimiglii, a nad živým modrým a při své modři tisícerymi barvami hrajícím mořem sklenuta vysoká obloha azuru s tou spoustou teplého, mořem osvěžovaného povětří, ve kterém tak lehce dýcháš, že se ti zdá, jako bys mohl v něm jako pták od země se vznésti a v něm létatí . . .

To povětří Rivieri a ty barvy, které se v něm tvoří!

Plul jsem v něm celé dny a týdny v rozkoši. Hned ráno, jak jsem se poprvé probudil, otvíral jsem okna pokojíku a zadíval se po kraji, přede mnou v čistotě rána rozloženém. Stříbra po všech kopcích na pravo, stříbra mezi oblohou a zemí, stříbra nad mořem. A když slunce večer sklánělo se za Nizzu, jaké to západy jeho nad zátokou moře mezi Bordigherou, Ventimiglií a dále, jaké spousty zlata rozplaveného po obloze, moři a mezi nimi v tom vnitřku kupole nebes, vod a pevniny!

Nikde na světě — ani na Riviere mimo samu Bordigheru — nevídal jsem takové západy slunce jako zde. Sotva jsem byl svědkem prvního, hleděl jsem den jak den v ně se hroužiti. Krásné byly vždy, ale nejkrásnější v ty dny, kdy na jasném jinak nebi nad západem stál malý oblak, mezi ním a mořem slabounký, oku sotva znatelný opar a nad půdou a horami jemné pojžahy. Tu přistrojilo se očím skvostné divadlo síly oslňující. Bylo nutno pozorovati je buď se samého výspu nebo vůbec s některé části břehu, nejlépe s některé skály do vody vybíhající, tak aby před očima ležela co možno veliká plocha moře. —

Slunce nenáhle sklánělo se k obzoru. Hory západu dostávaly modravý a violový nádechový závoj, slunečný terč se zlatil. Nebe jasno, jen nad Ventimiglií stojí malý světlý mráček. Tu

náhle okraje jeho se rozjasní, kolem nich a teprve nyní se zjevujícími průtržemi jich vystoupí bělozlaté obruby, jádra obláčku ztemní. A jednou jeho průlinou vystřeluje slunce dlouhý zlatý šíp. Za ním druhý, třetí, jeden po druhém delší a delší, jinými trhlinami podobně. Ze slunce počínají létati celé svazky šípů, po stranách obláčku vynořují se na pravo na levo jiné menší, ale s touže hrou slunečních paprskův, a kolem nich se rozlévá po obloze jas průhledného tekutého zlata. Nenáhle houstne citronová zlať v intenzivnější žluť, dále na všechny strany a celou skálou barvy zlata se rozlévající. Nad prvním polem hrající barvy tvoří se na obloze výše a k tobě blíže pole druhé a třetí a všechna tři protínána jsou dlouhými paprsky slunce, zhasínajícími a se obnovujícími a celými svazky paprskův.

Z těch polí, tím zlatějších, čím dolejší hory více violovými se stávají, syje se celou bání vzduchu k zemi zlatý prach a moře odrážejíc v sobě nebesa náhle se naplňuje jako žhoucím zlatým kovem. Záře do něho zapadlá činí z něho buď obrovskou výheň nebo tříští a láme se vlnami v jednotlivé proudy anebo v miliony velikých a malých listů, nejhustších na západě, a k tobě blíže stále více od sebe odstupujících.

Jak slunce ve sklonu dotkne se hor, nebesa, země a moře stojí v požárech. Chvilkami celé snopy paprsků rozletují se po nebi a moře mění se v sopku sršící plameny ohně a myriadami jisker a záplava zlata počíná místy mohutněti v hlubší barvu oranžovou místy i v červeň. Ohňostroj velkoleposti oslňující a nevyrovnané, veleba slunce odcházejícího v slávě nadzemské za hory, se zlatými vlasy do poloviny nebe vlajícími a se zlatou vlečkou po celém moři.

Zvolna zapadá slunce za hory, ještě poslední chvíli rozhazující plnými hrstěmi svoje zlato, s klenby nebes záře spěchá za ním, ustupující nachu červánků později se měnících v kovovou modř. Od východu prosívá se k zenitu soumrak večera žádostivého uviděti ještě poslední krásy hry světél nad horami západu, zlato v moři zapadá do jeho tmavých tůní — a za nějakou chvíli mizí všechno za závojem fialově tmavým, kterým zahalují hory svoje hlavy, chystajíce se ke spánku. —

Když jsem vidal taková otevřená zlatem hořící nebesa na italských a jiných velkých obrazech osmnáctého věku, s různými svatými starci zvláště poustevníky v popředí, domníval jsem se, že ta hra zlatých a jiných barev byla jen výronem vzrušeně pracující fantasmie umělcův. V Bordighere skýtalo ji nebe každý den, tu v rozměrech menších, tu obrovských, dle toho, jak země a moře loučícimu se slunci obětovaly mnoho dýmu a oparů.

Vždy působilo toto divadlo dojmem veleby, duši bezděky uchvacující. Nebylo-li mně možná býti ve chvíli západu slunce na břehu mořském, hleděl jsem zachytit aspoň několik jeho okamžiků z okna bytu v albergu, jenž plným právem nesl jméno své krásné vyhlídky. —

Břeh moře byl mojí denní procházkou. Buď chodil jsem po výspu, nebo lehl sobě do jeho písku, nechávaje slunce do mne pražiti, nebo krácel po skaliskách mysu bordigherského, pod sv. Ampegliem, pozoruje barvy moře a bavě se úderem vln o skály a jejich sněhobílou, s množstvím vody do výše metanou pěnou.

Jakými fantastickými tvary ty skály na mne hleděly! Jako zkamenělé z pravěku do mých dnů se dochovalé hlavy a hřbety předpotopních tvorů — druhdy směle vysoko čnějící a daleko se dívající, nyní rozbité mořem stále dotírajícím, dolíčkované, rozorané i rozbrázděné rozpouštějící silou mořské vody a mizející i pouhým větráním.

Obraz lidských snah. —

Hledaje v půvabech přírody zotavení a osvěžení, zůstával jsem rád o samotě a tu arci nebylo zábavy nad pozorování moře. V únoru 1891 byly dny tak teplé a vál tak zmrtvující sirocco, že jsem neodolal vábení křišťálové sláně a na krytém místě, kam ráno skoro nikdy nezabloudila noha jiná, se vykoupal. Voda byla sice dosti studená, ale po krátké chůzi na slunci bylo mně výtečně; po nepříjemném jinak účinku sirocca nezbylo u mne ani památky.

O polednách při dejeuner děly se obvyklé otázky, čím kdo ztrávil dopoledne. Zmínil jsem se o své mořské koupeli. S jedné strany poptávka po studenosti vody, ale s druhé — od vedlej-

šího stolu, kde vždy seděla rodina malíře Zorna, mimo žhavé měsíce letní po celý rok v Bordigheře bytující, varovný hlas:

„To podruhé nedělejte!“

— Proč? otáží se.

„Protože se tady objevují žraloci,“ pravila choť malířova. Bezděky jsem se usmál, tuše pouhý žert.

— ‚Zcela vážně‘, dotvrzoval choť dámy, ‚tady jest nebezpečno, koupati se ve volném moři.‘

A nedbaje jídla, vstal a pospíšil sobě do svého bytu v prvním patře. Vrátiv se odtamtud se svou skicovkou ukazoval mně a sousedce Angličance mis Fraserové kresbu, znázorňující karabiniera, mířícího na žraloka z vody vyčnávajícího.

— ‚To se stalo zde před dvěma roky,‘ jal se malíř zároveň vyprávěti. ‚Cizí host koupal se v moři, když náhle ucítil jakési těleso pod sebou a silně škrábnutí. Ustrašen doplaval mělčiny a vyskočil z vody. Z nohy tekla mu krev. Dva zdejší lidé jsouce náhodou na blízku a vidouce, že host je raněn, udělali pokřik. Přiběhli karabiniéři na břehu patrolující. Poněvadž jest tu všeobecně známo, že od prokopání suezské úžiny navštěvují žraloci břehy italské i francouzské, bylo jedno mínění, že rána způsobena žralokem. Náhodou jsem byl na výspu také já a na pokřik jsem také přispěchal. V tom kdosi zahlédne nad vodou jakési těleso. — ‚Žralok!‘ zvolá, ukazuje naň. ‚Žralok!‘ opakují jiní. ‚Střelte ho!‘ vybízejí karabiniery. Jeden z nich nedá se dvakráte pobízeti, přiloží pušku k lici a střelí. Že trefil, bylo viděti z toho, že obluda ve vodě silně sebou mrštila a zmizela. Nevyšla více na povrch. Byla patrně jen raněna a odplula. — Zajímavou scenu jsem si načrtl.‘ —

Taková příhoda nevzbuzuje arci úsměv a vzal jsem z ní sobě výstrahu. Vykoupal jsem se sice v moři ještě dvakráte, ale zůstával povždy ve vodě jen mezi skalami. A mohu se přiznati, že oči moje při tom bezděky stále hleděly, zdali na blízku se neobjeví něco příšerného, co by dovedlo postrašit i svou pouhou blízkostí, třeba by mezi skalky dostat se nemohlo. —

Vážné pravdě malíře dostalo se mi dvakráte náhodného svědectví. Asi dvě léta později četl jsem v časopisech zprávu,

že kterémusi koupajícímu hosti v Bordigheře ukousl žralok nohu, a za tři léta později jinou, dle níž koupající se v moři sluha jedné šlechtické rodiny, v Bordigheře bytující, chycen a zatažen byl žralokem do moře, kdež arci našel ihned smrt. Jeho mrtvola později vyplula a byla vylovena, ale potrhána, postrádajíc jednotlivých údů. —

Když v dubnu počne koupání v moři, zřídí a pevně se opatří plovárna, do které žralok ani při nejlepší chuti návštěvu vykonati nemůže. —

Mimo břeh mořský dělal jsem vycházky do Ospedaletti — kde jsem našel krajana ševce, který již velmi těžko mluvil mateřštinu, zapomenuv ji silně zde a před tím už v Benátkách, kam se dostal z Vídně — do Ventimiglie, olivovou horou a lesem do Sasso Ferrato, malého to, jak supího hnízda na hřbetu Alpy, a jinam.

Drahou konal jsem polodenní výlety do Monte Carla, San Rema, Mentony — pozoruje při tom zvláště rád osamocené polo sesuté kulaté nízké věže sem tam po břehu mořském stojící, staré to strážnice z dob Saracenských, a ty nejtklivější symboly altruismu — malé a větší majáky. Stojí zamýšleně a zamlkle, sloužíce ne sobě ale jiným, sloužíce jim po celý svůj věk a nejednou, když vlny mořské podemelou i nejhlubší základy, až do vlastní zkázy a smrti těch, kteří pro lodi na moři plující rozžlhnají a udržují v nich stálý oheň, jedině to znamená v nocích, kdy obloha jest zavěšena mraky a chmurami.

Večer, když společnost po obědě shromažďovala se v čítárně nebo jiném salonku, nejednou vycházel jsem na mys a hledě na moře, dlouho jsem pozoroval vznikání, vzplanutí, rozhoření a opětné uhasínání červenavého světla majáku na západě — snad někde u Monte Carla nebo u Villy francy, nebo kde to vůbec k nebi čněl. Teprve později přicházel jsem do společnosti k těm malým zábavám v saloně u krbu s ohněm praskajícím, které na čas sbližují i naprosto neznámé a otvírají nejednou zajímavé pohledy do duše lidí, kteří se nikdy dříve neviděli, čtrnácte dní spolu se stýkají a potom opět na celý život zapadnou jak kámen do moře. I ve dne děly se někdy malé společné

vycházky, ale jen takové, ku kterým samoděk nás několik se sdružilo. Komu bylo libo, účastnil se jich, kdo si přál jinak se bavit, omluvil se a hledal rozptýlení na vlastní vrub.

A tak k oddechu a k pobytu pro mne, klid hledajícího, nade všechna větší místa Riviere vždy cenil jsem sobě prosté venkovské Bordighery, nedbaje nic, že jiní nenalézají na ní té záliby, co já. A kdybych dnes jel na delší dobu na Rivieru, myslím, že bych se opět usadil jen mezi jejími palmami.

Mimo procházky zabralo mi velmi mnoho času i dopisování, a to nejen soukromé, kterého nebylo přespříliš, ale zvláště dopisování v záležitostech divadelních. Privil jsem sice, že tentokrát jsem se odebral do Italie ne k vůli divadlu, nýbrž jen ke své prázdní. Ale divadla jsem se úplně nezbavil. Ačkoli před odjezdem z Prahy na delší cestu pravidlem vždycky bylo na všechny strany psáno, že v Praze tak a tak dlouho nebudu, i žádáno, aby všechny dopisy byly zaslány jen pod adresou ředitelství divadla a ne mně osobně, docházelo mne přece mnoho listů i v záležitostech divadelních. Zodpovídáním nejnnutnějších, zasláním jich a nutným psáním do Národního divadla ztrávil jsem nejednou celé dopoledne. Radosti mně to mnoho nedělalo, ale nebylo pomoci. —

V Bordighere slavil jsem tentokrát květnovou neděli dle jejího prvotního jména jako skutečnou neděli palmovou. Květnou přezvali jsme ji pouze my, majíce na severu tou dobou místo palem sotva kočičky a podléšky. V Bordighere všechna mládež v květné neděli — jak lid jerusalemský — nesla v kostele v rukách palmové ratolesti, mladé to ze země vyrážející listy, které byly knězem svěceny za veselé kostelní hudby italské. —

Jakó v moři za sirocca nalézal jsem v tiché Bordighere vůbec osvěžení v ostatním siroccu a hluku života dorážejícího chvillemi více nežli ty vlny moře na skály pod capo Bordighera a jeho sv. Ampegliem, patronem lodníků a záchranou jejich v bouřích zlých. Stál a stojí v té poušti hory a moře ten svatý Ampeglio jak vzdálený jeho majákoví sousedé rád samotný a zadumán, naslouchaje pouze tomu, co mu z dále přinášejí a vypravují mořské vlny pod ním bouřící a v oblaka pěn se tříštící. —

Přes Benátky a Vídeň vrátil jsem se do svého sirocca a toho vlnobití, ve kterém často, přechasto vzpomínal jsem zátiší mořem omývané a palmami stíněné Bordighery. —

POSLEDNÍ CESTY ITALSKÉ.

Verdiova opera „Falstaff“ vyvábila mne počátkem února 1893 nanovo do Itálie. Premiera její byla určena na 7. února. Vyjel jsem tedy 4. února, potuloval se 5. února po čarovných Benátkách a dorazil nazítří kolem druhé hodiny odpolední do Milána. I tentokrát se zpozdila se premiéra a sice o dva dny, takže připadla teprve na 9. února. Hodilo se mi však viděti mezitím Franchettiho novou operu „Krištof Kolumbus“ ve Scale a Saint-Saěnsovu „Samson a Dalila“ v „Dal Verme“.

„Krištof Kolumbus“ byl však po zvyku italském tou dobou rozřiznut na polovičku, takže jsem poznal jen dva první akty. Nemoha si o díle utvořit celkový úsudek, byl jsem nucen odložit rozhodnutí o něm. Teprve když později téhož roku v Itálii jej uviděl hudební spisovatel a skladatel pan Em. Chvála, byla opera pro Národní divadlo zakoupena. K získání Saint-Saěnsova díla přes jeho fascinující hudbu baletní a výborné jednotlivé části neodhodlal jsem se pro celkovou nevelkou dramatickosti děje a hudby.

Jednání s domy Ricordiho a Sonzognovým, s divadelními agenty Fanem a Carozzim — ubohý milý pan Fano zemřel počátkem r. 1901 — návštěvy známých — mezi jinými paní Terezy Arklové, která se usadila v Miláně nastoupivši skvěle kariéru italskou — konečně i prohlídky budov a sbírek vždy nanovo k sobě vábíci vyplnily mně čas do hlavní zkoušky a premiéry

„Falstaffa“*) Ricordi byl i tentokráte dosti difficilní s přenecháním opery; smlouvy docílil jsem teprve po delším písemném a telegrafickém jednání z Bordighery a to za stejných podmínek jako u „Otella“.

Premiéře „Falstaffa“ byli přítomni i skladatelé vlastí Mascagni a Leoncavallo. Milého, přívětivého, velmi pohyblivého a jistému blahobytnému objemu se těšícího maestra Leoncavalla, skladatele celou duší, znal jsem již od lonska z Vídně. Odebral jsem se tam v září 1892 poslechnout sobě jeho operu „I Pagliacci“, kterou dávala Sonzognova impresa v Mezinárodní hudební a divadelní výstavě. Stihl jsem tam tehdy skladatele i jeho velice živou choť původu francouzského.

O úspěchu jeho díla na jevišti Národního divadla nemohl jsem maestrovi podati zprávu z vlastního názoru. Dávalif se „Komedianti“ v Praze teprve dne 10. února 1893, kdežto jsem já opustil Prahu již o šest dní dříve. Pouze dle došlého mne telegramu mohl jsem oznámiti jemu i jeho nakladateli signoru Ed. Sonzognovi, že dílo se těšilo skutečnému úspěchu.

Maestro Leoncavallo navštívil mne později také v Praze, kde obvyklým způsobem jsme jej přijali jako hosta s obvyklými poctami. —

Zvěděv od comendatora Ricordiho, že v Turině se dává Puciniho opera „Manon Lescaut“, vyjel jsem tam 12. února. Po graciousním díle mladého skladatele, s nímž v Miláně v domě Ricordiho jsem seznámil se, předveden byl téhož večera Pratesiův balet „Krištof Kolumbus“, práce to velice všední. Za to „Manon Lescaut“ se mi líbila a koupil jsem ji od Ricordiho pro Národní divadlo velmi výhodně. —

Dne 13. února ráno — Turin sám nevábí k několikerému pozorování a pobytu v něm — jel jsem přes Carmagnolu na Savonnu a odtud nejbližším vlakem do své milé Bordighery Jakobych býval tušil, že dlouho, velmi dlouho do ní se nevrátím, pobyl jsem v ní tentokráte plné tři neděle, od 13. února do 5. března. Všechno spojilo se k tomu, že tento pobyt v Bordi-

*) Viz „Moje vzpomínky“.

gheře byl mi oddechem zvláště klidným a příjemným. Čtyři dny bydlil jsem v hotelu de Londres, nenaleznuv opět ani koutku prázdného v „Bella vista“. Teprve pátého dne uprázdnil se tam ve ville pokoj, do kterého jak domů jsem ihned se nastěhoval, nedbaje, že nese číslo 13. Bylo mně i pod tím velmi dobře a zůstal jsem uchráněn veškery nehody. —

Již v Miláně setkal jsem se s milým párkem krajanů. Byli to novomanželé z U., z nichž do té doby znal jsem jen krásnější polovinu, neobyčejně to spanilou mladistvou slečnu B. Jsouc původem z Mnichova Hradiště, dlela nějakou dobu v Praze, a s jejími známými provázel jsem ji Národním divadlem, kdež byla přítomna jedné zkoušce. Mohla sloužiti za model Rafaelovu černovlasému andělíčku — takový půvab ji obestíral. Později zasnoubila se s mladým velkostatkářem p. z U. a náhoda tomu chtěla, že jsem je potkal na jejich svatební cestě v Miláně, kde se ubytovali v témže hotelu Milano, ve kterém jsem bydlil.

Ztrávili jsme v Miláně společně nějakou chvíli — chránil jsem se arci, aby nebyla dlouhá. Neboť dělati společnost mladým, šťastím zářícím novomanželům na jejich svatební cestě bývá velice nevděčno. Ale náhoda tomu chtěla, že jsme se potkali o několik dní později i v Monte Carlo a Bordigheře — a z Bordighery jsme sobě společně poslali do vlasti památku z cesty. Byly to veliké, menší a malé listy palem, určené pro upomínku na Itálii k ozdobě našich příbytků. Dnes ještě stojí v mém pokoji několik největších; jiné menší jsou při obrazích, jiné opět jsem položil na rakve svým nejbližším a svým dobrým známým.

Ani té není více, která tehdy kvetla jak skvostná růže v pelu nejkrásnějšího mládí.

Zemřela předloni v Brně. V Praze, kam byla převezena, doprovodil jsem ji na její cestě poslední a byl jsem při tom, když ji ubytovali v tom velkém hotelu, z jehož bran poutník ani do hluku ulic ani do krás Riviery více se nevrací. Ubírala se do něho pod věnci laurovými, květy a palmami jihu — ale její oči nezářily více a nesmály se tak, jako když jsme společně kráčeli pod živými palmami rajského pruhu nad mořem středozemním.

Byla to podivná náhoda: kromě mladých novomanželů U-ových potkal jsem roku 1887 v Římě z Čech novomanžely B. a jiného roku v Benátkách novomanžely K. Dnes všechna ta manželství jsou smrtí rozloučena — prodlením dvanácti měsíců r. 1900 a 1901 zemřeli nejen paní z U, nýbrž i pánové B. a K.

Ztráviv v Bordigheře dny šťastného klidu, vybral jsem se dne 6. března na zpáteční cestu a již ráno dne 8. března byl jsem opět v Praze mezi svými. —

Byla-li moje cesta počátkem roku 1893 věnována více mé osobní prázdní nežli jednání divadelnímu, zabralo divadlo poslední můj zájezd na jih koncem r. 1893 skoro výlučně. Jízda z Prahy přímo do Milána, z Milána do Turina, z Turina do Říma, z Říma do Prahy znamenaly od 25. listopadu do 10. prosince vyjednávání, oceňování jednotlivých her a pobyt ve vagonech. Pouze pět dní patřilo mně: čtyři na Riviere východní v Nervi a jeden v Bologni. Všechny ostatní zabralo divadlo.

Opera Ruggiera Leoncavalla „I Pagliacci“ kypěla takovým životem, že jsme hleděli s pochopitelným interessem vstříc novému jeho dílu „Medici“. Tím více, any zprávy milánské o jeho úspěchu zněly velice slibně.

Zvěděv, že „Medici“ dávati se budou v neděli 26. listopadu, vyjel jsem z Prahy v sobotu 25. a byl nazítří v Miláně. Ale tenorista Tamagno odřekl toho dne účinkování pro chorobu a divadlo k nevůli obecnstva a ku značné ztrátě impresy zůstalo v neděli vůbec zavřeno. Ještě toho večera jsem jednal s nakladatelem Leoncavallových oper panem Edvardem Sonzognem a nazítří jsem se informoval na několika stranách o hudební ceně díla a jeho přitažlivosti. Všechny informace zněly příznivě. Nicméně odložil jsem rozhodnutí až po premieře opery v Berlíně. Míváť sever o dílech operních názory jiné nežli jih.

A že pro léto 1894 bylo třeba v čas se poohlédnouti po nějaké výpravné hře nebo baletu a my přes všechno ubezpečování pana F. F. Šamberka jsme nebyli jisti, bude-li záhy hotov se svým „Výletem pana Broučka do měsíce“, vyptal jsem se u dramatických agentů — v Itálii není agentův divadelních, nýbrž pracují tam jen „agenti drammatici“ — kde v Itálii se dává nějaký balet velký, nový či starý. Zvěděl jsem, že nového baletu není. Manzotti že sice připravuje „Quatro stagioni“, ale že sám dosud neví, kdy jej dokončí. Ze starých lepších baletů že dávají Monplaisirova „Brahmu“ v Turině a Danesiho „Messalinu“ v Římě. Turin a Řím neleží sice zrovna vedle sebe, ale na cestách nesejde na nějakých čtyryadvaceti hodinách jízdy.

Znal jsem sice už „Brahmu“. Ale nepamatuje se na něj více dobře — kromě prvních dvou obrazů — a chtěje mít úsudek bezpečný, vybral jsem se 28. listopadu do Turina. Dospěl jsem opět k názoru, že „Brahma“ sice patří k lepším baletům, ale mimořádné přitažlivosti že neslibuje ani nyní. Zbýval tedy Řím se svojí „Messalinou“. Na cestě do něho zastavil jsem se čtyři dny v Nervi, abych užil několik hodin jara na těch v jednu velikou zahradu změněných skalách městečka. Bydlil jsem v hotelu Eden a měl za souseda Henryka Sienkiewicze, jenž krátce před tím podruhé se oženiv tady trávil medové dny.

Slunce svítilo a hřálo jak u nás v červnu, moře bylo krásné, obloha nádherná a tak prchlo příjemně nemnoho těch dní i v té stísněnosti, do jaké je stlačeno Nervi proti všem jiným místům Rivieri.

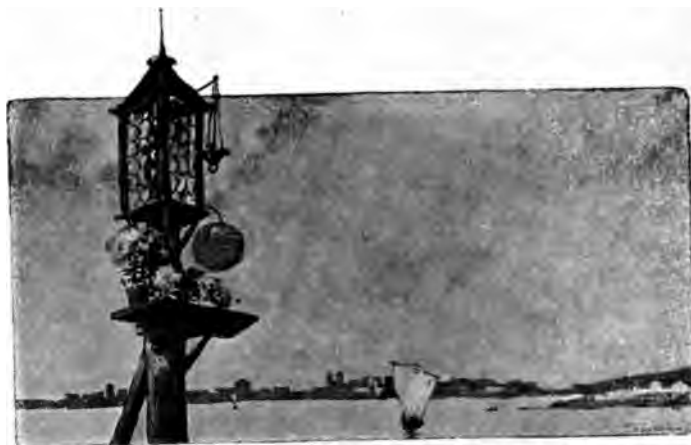
V noci se 4. na 5. prosince přijal mne Řím do svého klína a ve třech následujících dnech oživil svou tvář a svými budovami všechny moje upomínky let minulých. Vše tu bylo, jak jsem to viděl poprvé i podruhé, všechno s těmi svými rysy stáletí, se svou velebou, svojí krásou a svojí starou mohutností — sem tam počmáráno něco novými ohyzdnými stavbami ale jinak přece jen s tím nehynoucím, s tím v pravdě věčným rázem svým, jenž bohdá nepomine nikdy. —

Hned při prvním římském pobytu svém našel jsem ve Vatikáně v Museu skulptur poprsí císařovny Messaliny s jejími

úzkými podlouhlými rty a kamejovým profilem. Líbilo se mně rozhodně více nežli stejnojmenný balet v Teatro Costanzi. Byl nádherný a nikoli bez zajímavosti, ale poněkud jednotvárný a velikého nákladu vyžadující. —

Rozloučiv se s Římem na Monte Pincio ráno 8. prosince odjížděl jsem opět na sever. Na den jsem se zastavil v podsíňové Bologni a uviděl tam nejen jejího velkolepého Neptuna a krásné budovy, nýbrž i „veřejné představení pro lid“ malý a velký: v neobyčejně prostorném průjezdu domu hrálo divadlo velikých loutek, které i tuto nejen mluvily, nýbrž jsouce dětmi půdy italské, také zpívaly. Obecenstvo v prvních dvou řadách sedělo a jinak stálo v průjezdě a na podsíní a bavilo se snad lépe nežli v kterémkoli divadle s figurami živými. —

Z Bologni jel jsem jednou turou ku Praze, louče se s Itálií tam — v Ale — kde jsem poprvé na její půdu vstoupil. Bylo mi teskno jako vždy, kdy z Itálie jsem se vracel — a bývalo by mně zajisté ještě o mnoho teskněji, kdybych býval tušil, že na dlouhou dobu, ne-li snad navždy, byla to moje italská cesta poslední. —

A Monsieur Front. Ad. Subst
au plus charmant des directeurs
au meilleur des amis en
le témoignage du souvenir
ineffaçable de ce qu'il a fait
pour lui

donné tout service
et reconnaissance
R. L. Boucard

J. Medici Preludio

Praga 8 Semajo 95

11

NA SEVERU.

elegraf mně přinesl — koncem měsíce května 1899 — pozvání petrohradského časopisectva ku slavnostem na počest stých narozenin A. S. Puškina, a v několika dnech unášel mne parní oř z Prahy na Berlín k ruským hranicím. Až do Berlína měl jsem roztomilého soudruha cesty, ředitele brněnské „Vesny“ pana Fr. Mareše. Ubíral se do města Petrova za stejným účelem jako já. Tak jsme snášeli a bavili se, že mně bylo upřímně líto, když jsem zvěděl, že k vůli seznání tří vyučovacích ústavů bude jemu zdržeti se půldruha dne v Berlíně. Býval bych sobě přál s touto sympatickou duší konati cestu až na sám náš společný cíl. —

Ve Vibarlech-Věřbolovu vstoupil jsem poprvé za svého života na rusko-polskou půdu. Zmocnila se mne posvátná hrůza. Byla to spíše hrůza nežli posvátnost; neboť v té chvíli nebyla výronem mých pocitů k Polsce a říši ruské, nýbrž praobyčejnou hrůzou před ruskou celní prohlídkou. Jak jsem později v duchu se usmíval svému mrazení! Ale maje hlavu plnu bájí o ruských celních a jiných procedurách a vida před sebou i za sebou u všech vchodů a východů četníky, celní strážníky a celní úředníky, s napjetím čekal jsem — když mně byl odebrán můj pašport — věcí, které přijít měly.

Útrpné celní řízení italské, při kterém šedomodraví publikáni přeházejí celý kufr horem dolem, připadalo mně v tom okamžiku

jako slunečný libý vánek vesny naproti nastávající rusko-sibiřské metelici. Však ejhle: v celém mém dosavadním cestovním životě nebylo tak hladké a přívětivé celní prohlídky jako při tomto mém prvním doteku hranic ruské říše. Úředník ani mžikem nepátral v mých dvou otevřených cestovních kuffkách; pohled na ně mu dostačil. Nosič utáhl a zapnul znova řemeny, odnášel lehké břímké ku dveřím, já jsem jej následoval, obdržel od strážníka u nich stojícího nazpět svůj pasport, a tím jsem nabyl práva vniknouti do nitra říše, zrakům mým doposud neznámé.

Vniknutí stalo se pomocí obrovského vagonu, který mne odváděl nekonečným téměř vlakem do nekonečné opravdu roviny zemí a gubernií ruských. Nekonečné — toť nejpřípadnější, byť i logicky ne úplně pravé slovo, jež v mozku samo vyskočí, když člověk procestuje několik dní v Rusku. Jedeš dvacet, čtyřicet nebo padesát hodin v rychlku a nejsi ještě u svého cíle. To zarazí poněkud nás západníky, jimž dvacetihodinová cesta připadá jako událost: v Rusku se považuje za pravědní vyjíždku, ku které se tam arci vezme poduška, obyčejně i peřina. Neboť Rus chce míti také při cestování pohodlí.

Jel jsem do Petrohradu na prázdniky Puškinovy, ale jel jsem také k vůli věcem divadelním. K vůli Národnímu divadlu, k vůli dramatické tvorbě české a k vůli stálým stykům s Rusí na poli divadelním. Opery Smetanovy ležely mně hlavně na srdci — že za nimi půjdou i jiné, byl jsem sobě jist. A těšil jsem se, že vedle dráhy opery i činohra najde vyšlapanou pěšinu. Co jsem v té příčině v Petrohradě poznal, o tom jsem se zmínil v „Mých vzpomínkách“, mluvě o Marii Ivanovně Gorlenko-Dolině. —

Jízda drahou poskytla mi hojnost pozorování, arci jen toho, ku kterému stačí pouhé oko, hledící z vagonu, a trochu soudu. Čím dále vlak pronikal, tím více zdálo se mi, že přicházím hloub a hloub do jakési zakleté země, kde není lidí, vesnic, měst, ano mimo čápy a vrány ani ptáků, kde půdu kryje pouze les a luka, vody a bařiny, kde všechen život ještě spí pod korou země a teprve čeká slova kouzelného, které by jej vyvolalo na povrch...

Bezděky drala se ke mně otázka: „Kde jsou ty mnohé mi-

liony obyvatelstva říše ruské, kde ty nevyčerpatelné zdroje jeho síly a moci a jeho bohatství?“

Tak málo lidských přibytků, tak málo lidí, tak málo úrodné a málo vzdělané půdy nenašel jsem dosud nikde v celém svém životě. Zahlédl jsem něco vesnic, něco větších měst. Ale kam s tím jejich skrovným počtem na takové rozlehlé vzdálenosti? A čím dále jel vlak k Petrohradu, tím pustější, tím truchlivější ta širá nekonečná plocha luk, keřů a lesů, bařin a močálů, která by počínala až strašiti, kdyby mne nebyla všady pozdravovala a vítala bílá, panenská bříza, to znamená Polska a Rusi.

Díváš se z vozu, obracíš několik minut v knize listy, sestoupíš v některém nádraží, buď abys trochu provedl zkoprnělé nohy nebo vyhledal výtečný ruský buffet. Na zemi se sklání večer, v oddílu vagonu, zaujatém nejvýše čtyřmi osobami, rozsvěcují svíčku, průvodčí nebo sluha dojde ustlat postel, k půlnoci na ni se natáhneš — a ranní světlo budí tě dosti pozdě k opětnému dívání se z vagonu, který tak klidně a měkce letí, že si připadáš spíše na lodi nežli na železnici. Ani stopy po nárazech, strkách, kymácení, a rovněž tak po nesnesitelném „u nás v Evropě“ kouři. Neboť parní stroj se vytápí na Rusi březovým dřívím. Hrubě ani koles neslyšíš, jak tiše jdou.

Upravuješ se, vezmeš stakan čaje, a již jsme v Gačině, letním sídle ruského vládce, a odtamtud za hodinu v Petrohradě. Po pravici kyne nám lavra, ještě o něco dále a přijímá nás petrohradský vogsal. Ochotný nosilščik chytá zavazadla, izvoščik Kristusova líce, ale v uniformě, přejímá je do své maloučké drožky, něco kopejek sem, něco tam, a již letí s tebou koněm, házeje vesele hlavou v duze a klusaje dlouhým a bystrým krokem do nitra města. Za chvíli, a vidíš se na širokém prospektu a hůtel na Něvském přivětivě nás přijímá do svého mezinárodního kamenného objetí. —

Co jsem viděl cestou z nádraží do hůtelu, dosti mne zklamalo: nikde nic oko k sobě strhujícího. Ale zkušenost mne poučila, neukvapovati se o městech s úsudkem. Přijedeš i do Říma a v první chvíli zklameš se: očekáváš Řím caesarský, neb aspoň papežský a zevšad na tebe padají pouhé činžovní obludy. Ale

i sám Něvský prospekt, o kterém jsem tolik slýchal a čítal, vypadal z mého okna tak střízlivý, tak — potlačoval jsem ten výraz, ale mocí tiskl se mi na mysl — tak komisní, že jsem udělal co možná rychle toaletu, abych mohl vyjít a na kus Svätého Petrohradu v klidu popatřiti.

Vzal jsem izvoščika, jel rovně na pravo, na levo, hledal a nenašel své známé, protože už skoro všichni byli buď na dači — třeba že petrohradské léto dívalo se na svět naším březnem — nebo za hranicí, dělal oficielní návštěvy. Předsedu slavnostního výboru generála Visariona Visarionoviče Komarova zastal jsem právě tak statečného a silou kypícího jako před rokem za slavností Palackého v Praze. Našeho českého „generálního konsula a plnomocného ministra pro všechny slovanské země a národy“, zasloužilého vlastence a řády svítícího ruského statského sovět-nika p. J. Vaclíka nestihl jsem doma právě tak jako naše jiné krajany, a tak jsem se odhodlal vrátiti se do hôtelu k zavtraku, druhé snídani, a potom nastoupiti další cestu Petrohradem, abych seznal město aspoň stránkou jeho zevní.

Ale v tom okamžiku zhroutila mne k zemi vnitřní výčitka.

„Co že jest první povinností turisty, když někam dorazí a to zvláště v takové říši jako Rus — a tak blízko u severního polu?“ zahučelo mi zvukem tuby v mé ubohé hlavě.

— Kupovat a rozesilati pohledky, odpovídalo to ve mně kajicně.

A tak jsem odsunul hôtél, zavtrak a celý svatý i nesvatý Petěrburg, koupil půl kopy, ba celý sorok, pohlédek a ruských známek poštovních, popsal a poslal — a teprve potom stal jsem se opět člověkem a vyjel sobě po zavtraku do nekonečného města nad Něvou.

Nekonečného. Také na Petrohrad plně se hodí tento pří-
mėtek. Dosti střízlivé moderní velké město skrovné ruské rázo-
vitosti, ale imponující ohromností svých rozměrů, svých neko-
nečných prospektů, svých staveb a svého života.

Něva, prospekty — do Něvského by se vešly naše pražské třídy od Národního divadla až ku konci Karlína — císařské stavby, jako na př. zimní palác a v obrovském polokruhu před

ním vržená budova ministerstva války, působí přímo velkolepě. Člověk se nedostane sice Petrohradem u vytržení, poněvadž soukromé domy města jsou velmi všední, mnohé veřejné stavby silně komisi a celé město postrádá dějinného rázu Říma nebo Prahy a malebnosti Florence, ano i pouhých Drážďan. Tedy málo krásy. Ale velikost a moc úředního Ruska došla Petrohradem výrazu takového, že bezděky překonává.

Necítím se nikdy volněji nežli ve městě, kde neznám nikoho a nikdo mne, kde proud pouličního života mimo mne se valí, aniž bych nucen byl do něho vstupovati, kde se mohu věnovati, jsa prost vůči svého obyčejného života, pouze dojmům a přemítání. Podobný pocit přišel mi, když jsem po jedenácté v noci usedl na Něvském na lavici poblíže Kazaňské katedrály, této krásné miniatury sv. Petra v Římě. Byla to červenová bílá noc petrohradská, ve které i o jedné hodině jitřní možno venku čísti v knize, aniž by k tomu bylo třeba světla lampy, noc ne sice po našem smyslu teplá, ale aspoň potud vlahá, že ve svrchníku nebylo cítit čišení petrohradského povětří.

Pozoroval jsem prudce ujíždějící izvoščiky, karety a soukromé ekypáže, množství se procházejících nebo sedících lidí, jasnou oblohu, myslil, porovnával, vzpomínal — a byl šťasten v tom do duše se vkrádajícím a ji uspávajícím čarovným pocitu odloučenosti ode všeho světa ostatního. Pocit takový dostává se člověku jen v zemích od domova dalekých; doma se nepřikrade, ani když v obydlí se uzavřeš, ani když do hlubokého lesa utihneš. Mezi stromy, ve dveřích a stěnách vidíš doma přece sta očí po tobě a v tobě pátrajících — uprostřed neznámých tobě tisíců lidí velikého cizího města ani jedině na tebe nehledí, vidíš se úplně sám a sám.

První den mého pobytu petrohradského náležel mně, výlučně mně. Užil jsem ho, dávaje novému mně ovzduší a ústředí na sebe působiti. Po všechny dny ostatní patřil jsem a se mnou i moji čeští soudruzi, o čtyřadvacet nebo šestatřicet hodin později došli, obci města Petrohradu, která s časopisectvem slavnosti pořádala a jejímiž hosty jsme byli. Byl jsem z nich sám jedenáctý. Dojelíř ředitel Mareš, Th. Hrubý, J. Holeček, dr. Scheiner,

dr. Vl. Černý, Jar. Kvapil, ředitel Kadlec, dr. Kusák, redaktor Daněk a redaktor Hejret.

*

„Ode dneška,“ pravil mně v úterý 6. června jeden z mých roztomilých ruských známých, „jste nám propadli a nepustíme vás leda příštího pondělí.“

Usmíval jsem se.

— Celý týden slavností. To jest přece nemožno.

Ale v Petrohradě bylo to nejen možná, nýbrž i prostou pravdou. Od úterka jsme byli zajatci našich milých hostitelův a zasypávání takovou pozorností a pohostinstvím, že toho nikdo z nás do té chvíle nezažil. A byli mezi námi jednotliví, nad kterými za jejich života již hodně slavností a v různých krajích světa se rozzuřilo.

V Petrohradě jich bylo tolik, že jen stěží mohu sobě spořádati všechno to, co v prazdních Puškinových se dělo. A kromě nich jízdy, návštěvy, prohlídky největších zajímavostí, jež k vůli nám se pořádaly a šly za sebou jedna po druhé jak řada červených korálů na šňůře.

Dne 6. června po našem (25. května po ruském) byla soirée na uvítanou v sálech luxusního restaurantu, 7. o 11. hod. dop. panichida v úmrtním pokoji A. S. Puškina, panichida, jež svojí velebností hluboko do duše se nořila, o 2. hod. odp. veřejné slavnostní shromáždění císařské ruské Akademie věd ve velkém sále konservatoře — bývalé velké opery — za předsednictví spisovatele velkoknížete Konstantina Konstantinoviče, která trvala do půl páté, večer o půl osmé slavnostní banket v sálech palácové budovy důstojnického vojenského sobraně, daný spojenými spolky časopisectva a spisovatelstva; po banketě hudební a deklamační zábava, ve které jsem poprvé se potkal s pěvkyní Marií Ivanovnou Gorlenko-Dolinou.

Ve čtvrtek 8. června (27. května) velká panichida za Puškina v lavře sv. Alexandra Něvského, večer veliká slavnost v Tavičevském dvorci (paláci) s koncertem, živými obrazy, aktovou operou, ohromným slavnostním průvodem rozsáhlými prostorami

sálu, a s apotheosou. Pořádaly ji spojené jednoty literární a umělecké. V pátek děl se společný výlet po lodi do Kronštadu, večer byla návštěva představení. Toho dne — neveselého, chladného s občasnou chumelicí — použil jsem však k návštěvám a jiným soukromým záležitostem v Petrohradě.

V sobotu večer — odpoledne jsme ztrávili návštěvou v Petěrhofu *) — banket dávaný presidiem a výborem řemeslnické výstavy petrohradské, po 11. hod. v noci soireé v místnostech „Českého spolku“, v neděli závěrem slavností raut v dumě (radnici), jenž počal o 9. hodině večer a končil o 4. ráno. Mezitím Puškinovská školní slavnost v dumě, prohlídka císařského paláce, chrámů, museí a vše ostatní, co hodina za hodinou přinášela.

Ale ani neděle neznamenal ještě konec všech slavností. Toho dne dovršily se sice hody oficiální, ale nás čekal ještě banket, daný nám na počest mimo rámec slavností úředních. Byl uspořádán výborem učencův, spisovatelův a umělcův s prof. Lamanským v čele v sále restaurantu Dononova. —

Litoval jsem velice, že mi nebylo možná poznati petrohradská divadla, zvláště císařská. Byla tou dobou již na celé léto zavřena a tak bylo mně spokojiti se pouze popatřením na jejich budovy, což arci bylo jen náhradou pozlacené skořepiny za samé jádro ořechu.

Všechno, co na Rusi ve veřejných záležitostech se podniká, rozvrhuje se ruskou přírodou a ruskou národní povahou pravidlem ve velkých rozměrech na podklad co možná nejširší. Tak bylo i u prazdniků Puškina.

V nich zúčastnilo se všechno, co té doby meškalo v Petrohradě z kruhův intelligence, oficiálního světa a vůbec společnosti. Nám Čechům byly zvláště nápadny dva momenty: četná účast vysokých vojenských šarží a naprostý nedostatek účastenství z vrstev lidu. Nás doma obojí zůstává stejně daleko. Podobnou záplavu uniforem generality a vysokého úřadnictva, jaká se jevila našim zrakům na př. ve veřejné schůzi Akademie věd,

*) Viz „Moje vzpomínky“ — „Maria Ivanovna Gorlenko-Dolina“. —

možno jinde spatřiti na velké slavnosti u dvora, nikdy ale při slavnosti národní.

Naproti tomu chyběla v Petrohradě úplně účast davů, které u nás jsou hlavním kmenem všelikých slavností. Proto také imponovalo zvláště našim ruským a polským hostům v Praze při slavnostech Palackého i neobyčejné účastenství lidu v průvodě i patrné duševní účastenství těchž vrstev lidových ve všem, co slavností se týkalo. Ani vrstvy zámožného a inteligentního měšťanstva petrohradského nedávaly na jevo nějakou mimořádnou pozornost k památce Puškinově.

V úterý halil se sice veškeren Petrohrad v prapory a jiné dekorace. Domníval jsem se, že toho příčinou nastávající prázdník. Ale byl jsem vyveden z omylu poučením, to že jest ke cti narozenin císařovniných. Aby nebylo ani nejmenší pochyby, že se tak naprosto nestalo k vůli Puškinovi, zmizela přes noc všechna dekorace města a nezbylo z ní leda několik praporových stožárův a festonů v ulici vedoucí k pomníku Puškinovu. U tohoto malého pomníku — k postavení velkého definitivního počaly se sbírky — nedošlo pak vůbec k nějaké počtě zvěčnělého básníka. Stojí pomník na místě veřejném, Puškin byl jen básník — a nějaké národní slavnosti a řeči pod širým nebem nejsou bohužel na Rusi doposud přípustny . . .

Ve společnostech a žurnálech vyprávěla se anekdota, vzbuzující veselí. U pomníku velikého poety stojí několik mužů.

„Kdo jest to?“ ptá se jeden, ukazuje na pomník.

— Kdož pak? odpovídá druhý, nejspíše nějaký mrtvý generál. —

„I kam bychom to došli,“ obrátí se první, „kdybychom měli slavit každého mrtvého generála, jako toho tu.“

Řekl a vzdálil se, ostatní mužů za ním. —

Proti této dosti neveselé anekdotě kontrastovala příjemně obecná péče o náležité poučení mládeže. Ve všech školách děly se přednášky a výklady o Puškinu, koncem školního roku (posledního května ruského slohu) přednášeny a zpívány všady básně Puškinovy, všady zněla Puškinova hymna, komponovaná naším krajanem Hlaváčem — a jak se ctí a stále tiše slaví ve-

liký národní a světový básník Ruska, bylo nejlépe viděti na výstavě Puškinově v Moskvě, ve které bylo vystaveno na sta jeho různých podobizen. —

Ze slavností petrohradských byly nejskvělejší sezení akademie, banket dávaný spojenými jednotami literárními a časopiseckými, slavnost v Tavričeském dvorci a raut v dumě. Na mne působila nejdojemněji panichida v úmrtním pokoji Puškinově. —

Do těchto čtyř stěn, ve kterých veliký básník po souboji svou duši vydechl, vyslala církev jednoho ze svých nejvyšších hodnostářů, aby sloužil zádušní pamět u oltáře, k tomu zvláště postaveného. Kromě několika prvních zástupců petrohradské společnosti byli pozváni jen čtyři slovanští hosté, poněvadž v pokoji prostřední velikosti přirozeně nebylo prostoru na shromáždění větší. Pamět na Puškina, církevní, vesměs srozumitelné modlitby a responsorie, jichž se účastnil malý ale skvostný sbor chlapců a mužský, upřímná, veškery posy prostá zbožnost ruských nejvyšších hodnostů — vše to působilo dojmem, jakému nebylo lze ubrániti se. To byla zádušní slavnost Puškinovská, zádušní slavnost ruské duše za duši Puškinovu — a tu nezařadila u mne ani nejzářnější slavnost z těch všech ostatních, které následovaly.

Ani sezení Akademie nebylo s to, aby setřelo dojem oné panichidy v mém nitru, ačkoliv imponovalo každým vzhledem. Čtení císařského úkazu, kterým z příčiny Puškinových prazdníků obor činnosti Akademie věd rozšiřoval se na pole krásné literatury, zahajující řeč předsedy velkoknížete Konstantina Konstantinoviče, který později sám četl došlé nejdůležitější adresy a pozdravné přípisy, mezi nimi také od České akademie věd a od dra Fr. Lad. Riegra, řeči akademika A. N. Veselovského: „A. S. Puškin, básník národní“ a čestného člena Akademie A. F. Konie: „Mravní a socialní názory A. S. Puškinovy“, kantáta A. K. Glasunova na slova básně velkoknížete Konstantina Konstantinoviče, dále veškery zevní slavnostní vzhled celé společnosti — to všechno působilo účinkem při podobných příležitostech neobvyklým. Bylo to vskutku imponující.

Méně spokojeny byly petrohradské žurnály se zdarem slavností v Tavričeském dvorci — sloupovém to paláci, upomínajícím svými stavebními dispozicemi a rozměry na staré stavby králův Egypta.

Skvělý byl raut petrohradské dumy, v jejíž čele tou dobou stál gorodskij golova Pavel Ivanovič Leljakov, a bankety, dávané výborem slavnostním, výborem výstavy průmyslové a učenci, literáty a umělci a professoři V. J. Lamanským, A. N. Pipinem, P. A. Rovinským, J. S. Palmovem a J. J. Sokolovem v čele. Při nich kladen byl v pronášených řečích důtklivý důraz — a to jak se strany naší tak se strany ruské — na vzájemnost všech národností slovanských v oboru kultury (vědy, literatury, umění, obchodu a průmyslu) s vyloučením všech dělících momentů politických, vzájemnost to, které při současném bezohledném útočení německého světa na Slovanstvo jest nám zvláště v novém nastalém XX. století svrchovaně třeba. Proslovení téhož smyslu stala se i se strany jednotlivých členů liberální ruské strany, která v posledním desetiletí věku devatenáctého napsala sobě na prapor „nevměšování se ruského národa do záležitostí jiných národů slovanských“. Národní divadlo pražské, spolek spisovatelů belletristův „Máj“, česká žurnalistika, Ruskij kružok pražský a obec Sokolská pronesly svými zástupci pozdravy a řeči, nesoucí se vesměs duchem slovanské vzájemnosti.

Při rautě na dumě složena byla stříbrná ratolest Ruského kružku pražského k nohám podobizny A. S. Puškinovy. Stříbrná ratolest městské rady pražské zůstala bohužel vězeti někde v celnici a nedošla v čas. Česká akademie při sezení akademie petrohradské zastoupena nebyla, ačkoli poslala vzpomínkou již adresu.

Z Petrohradu samotného rozeslána byla ku slavnostem pozvání vůbec poněkud pozdě; následkem toho nebylo lze dojíti některým deputacím českým, jež byly radostně očekávány. Bylo toho žele. Neboť osobní setkání účinkuje v záležitostech sblížení se na společném národně-kulturním poli často rychleji a lépe nežli léta trvajících psaní a deklamování. —

Z nejdůležitějších budov, sbírek a jiných znamenitostí petro-

hradských prohlédli jsme sobě společně císařský zimní palác, eremitagi, nový Michajlovský palác s jeho galerií obrazův ruských mistrů, pomníky, katedrály Kazaňskou a sv. Izáka, Petro-pavlovskij sobor s hroby císařův a 700 stříbrnými věnci, složenými na rakev cara-Osvoboditele Alexandra a lavru Aleksandra Něvského. Mimo všechny ostatní znamenitosti nutno bylo jen letěti — nezbývalo k nim ani minuty. —

Při těchto společných jízdách a v hôtelu Sěvernaja gostinica, v němž jsme byli ubytováni jako hosté slavnostního výboru a do něhož také mně bylo přesídlení z hotelu, ve kterém jsem sestoupil, dělalo nám po celý týden svrchovaně příjemnou společnost pět členů výboru slavnostního a Slovanského blahodějného spolku petrohradského jménem petrohradské dumy a spolků časopiseckých a literárních. Byli to pánové J. Vaclík, ruský státní rada, Nikolaj Nikolajevič Nikolajev, plukovník pěchoty, Alexander Alexandrovič Archipov, kapitán gardy, stojící na rovni plukovníku pěchoty, Olympij Julianovič Stan a Sergěj Valerianovič Semionov.

Jenerál V. V. Komarov přicházel denně po našem zdraví se poptat a přívětivost hostitelů našich i krajanů Čechů zahrnula nás milými návštěvami. Byl mezi nimi i rakousko-uherský vyslanec baron z Aehrenthalu, u něhož na vyslanectví svoje lístky jsme odevzdali. Pohostinství ruské šlo až tak daleko, že ve smyslu nejvyššího rozkazu byl nám z ministerstva zaslán volný lístek k jízdám po všech drahách v nitru Rusi, že načalník goroda baron Keigels mne s dvorností zcela mimořádnou pozval, abych při budoucích návštěvách v Petrohradě používal v císařské opeře jeho lože, nemluvě ani o četných jiných pozornostech a zdvořilostech, nám zevšad prokazovaných. —

Jedna návštěva byla zajímavá až k bizarnosti. Jednoho rána, kdy jsme ještě ani my netroufali sobě vyjítí — společností petrohradské, tak jako pařížské, počíná den teprve asi k 11. hod. dop. — vstoupí k nám v gostinnici do „numera“ (pokoje) stařec bělovousý a bělovlasý, neobyčejně živý, s hrstí brožur a jme se ihned do nás velice důtklivě, hlasitě a rychle mluvit. Překvapení posloucháme, čeho sobě asi přeje. Za chvíli seznáme obsah a

tendenci jeho řeči: horlil proti papežství, dokazoval, že ono jest první a hlavní příčinou všeho neštěstí Slovanstva, a vybízel nás Čechy, abychom se papežství rázem zřekli. Když po drahé chvíli ukončil, vtiskl nám do rukou brožuru a jak prudce přišel, právě tak náhle odešel.

Zanícený zelota pravoslaví! Brožura byla jeho spis proti papežství. —

A jiná návštěva. Kapitán pěchoty A., Srb. Býval ve službách rakouských, srbských, nyní ruských. Přišel ke mně informovat se o rázu a cílech našeho českého Slovanství. Zejména jej interessovalo zvědět, jak my Čechové si představujeme náš poměr k Rusům a úřednímu Rusku. Čeho že sobě od obou přejeme.

Nepřekvapilo mne, že ruský vojenský důstojník začíná hovor politický. Ve vojště ruském není to nic neobvyklého; Slovanský blahodějný spolek má za členy velký počet důstojníků. Jen mně bylo poněkud nezvyklo, že počíná hovor toho obsahu, aniž bychom bývali dříve spolu seznámeni. Ale nemaje s čím se tajiti, vešel jsem v rozmluvu a odvětil přesně, my že sobě nežádáme od Rusův pranic jiného než upřímnou vzájemnost na poli kulturním, po případě hospodářském a sympatie ruského časopisectva tím směrem, aby se informovalo a podávalo zprávy o našich českých záležitostech dle našich listů českých a nikoli dle žurnálů nám nepřátelských, konečně aby s tímž interessem, který my věnujeme životu ruskému, všímalo sobě časopisectvo ruské života českého, zvláště pozoruhodných zjevů o oboru naší vědy a našeho umění — aspoň tak, jak to činí sám svět německý, nám jinak nepřátelský.

Kapitán byl jaksi překvapen.

„A co by vám pomohly pouhé sympatie ruského časopisectva? Proč si nepřejete pomoci efektivnější, podpor, vlivu politického? . . .“

— Sympatie tisku ruského jsou nám důležitý i samou cenou sympatií veřejnosti vůbec i tím, že ruské žurnály mohou ob čas býti našimi mluvčími ve vážných pro nás záležitostech, ve kterých obklopující nás žurnalistika německá o nás šíří zprávy pravdě odporující. Časopisectvem ruským dostalo by se o nás

pravých informací světu neněmeckému. — Podpor sobě přejeme zase jen mravních. Překládejte naše cenné spisy do ruštiny, jako my překládáme vaše ruské do češtiny, uvádějte na divadla naše práce dramatické, jako my uvádíme ruské na jeviště naše, otevřete dvéře naší hudbě a umění vůbec, vejděte ve styk s naším průmyslem a obchodem — to jest všechno, čeho sobě od Rusi přejeme.

„A podpory jiné, zakročování politické — což by bylo pro vás bez ceny?“

— Zakročování politického pro sebe nežádáme, poněvadž naše cíle nejdou přes hranice říše, ve které jsme živi. Naším jediným cílem politickým jest, abychom v té říši mohli sobě zaříditi svůj byt tak, jak my jej sobě přejeme. Podpor na politické agitace nežádáme, a přijde-li snad k vám v té příčině některý jednotlivec na svůj vrub, žebrat na vás peníze, ukažte jemu prostě dvéře. My Čechové styděli bychom se do duše za každou takovou snižující žebrotu a nemáme s jednotlivcem žebrákem nic společného.

„Tedy jen sympatie, jen mravní podpora, jen styky — ty vám stačí? A ty jsou nepochybně cílem i vaší cesty.“ —

— Ano, jen účinné živé sympatie, jen mravní podpora a styky nám stačí úplně. Naším bezprostředním cílem jest účastenství v prazdnících Puškinových, ku kterým jsme jako hosté pozváni, a přispěje-li někde naše přítomnost k živějším než dosud sympatiím, dosáhneme k naší radosti více, než svým příjezdem jsme mohli se nadáti. —

Kapitán A. pozval mne ještě, abych s ním navštívil místnosti literárního spolku, jehož členem byl. Když jsme se po té rozloučili, více jsem jej v Petrohradě nespatriil. —

Nespouštěje s očí zřetel ku vzájemnosti česko-ruské v oboru divadelním a jednati o ní maje právo ze stálého pěstování ruské opery a činohry v Praze, hleděl jsem při všech vhodných příležitostech šířiti známost naší dramatické produkce a zjednati sobě i od našich krajanů — zvláště Ed. Nápravníka, Kučery, Palečka — i od zástupcův ruské veřejnosti informace o cestách a způsobu, jakým by bylo možná předvésti v Petrohradě cyklus

našich oper a docíliti, aby ruská jeviště činoherní přijala do svého pořadu několik našich činoher.

Poznal jsem ze všech rozprav, že známost naší tvorby dramatické a známost našich snah vůbec není tou dobou v Petrohradě tak veliká, aby již toho roku 1899 bylo mohlo naše Národní divadlo se odvážit s bezpečným úspěchem zajetí sobě do Moskvy a Petrohradu. Ale nabyl jsem také přesvědčení, že při získání pevných styků a k vytknutému cíli soustavně působících přátel bylo by lze do tří let na Rus se odebrati. Viděl jsem, že by arci bylo nutno zabezpečiti sobě příspěvní žurnalistiky a v první řadě přízeň dvora.

A myslím, že jsem měl jisté příčiny domnívati se, že na tomto poli umění nebylo by nemožno dojíti splnění této nezbytné podmínky ku zdaru naší umělecké slovanské výpravy. Utvrzuje mne v tom zkušenost, které nabyl v Petrohradě nejen ředitel pan Angelo Neumann s operami Wagnerovými, nýbrž i ředitel vřatislavského divadla pan Loewe, jenž odvážil se do Petrohradu s repertoirem různým, žádnou národně-uměleckou myšlenkou nenešeným.

Řediteli panu A. Neumannovi dáno k dispozici nejen císařské divadlo, nýbrž i jeho orchestr (sboru operního a baletu k Wagnerově tetralogii nebylo třeba). A řediteli vřatislavského divadla, které finančnímu úspěchu v Petrohradě se netěšilo, dostalo se od cara pomoci tak vydatné, že značný jeho úraz byl vyhojen způsobem v pravdě císařským.

Nám bohdá postačila by úplně jen mravní přízeň dvora samotná, otvírající našemu uměleckému podniku ochotu všech činitelů, s nimiž divadlu všady jest počítati. Kdyby pravidelný rozvoj poměrů Národního divadla, třeba s jistou ale jen částečnou změnou v některém vzhledě, býval i po roce 1899 potrval na umělecké, hospodářské i organizační basi dřívější, myslím, že by správa jeho bývala sobě vytkla za cíl skutečné provedení umělecké výpravy do Rusi na rok 1902. Mělif jsme ji od roku 1892 stále na zřeteli. Ale při nastalé změně poměrův v Národním divadle odpadla tou dobou všechna možnost pro-

vedení věci, jež by i pro naše umění i pro naše snahy národně kulturní měla nemalý význam.

Uskutečnění jí nutno odsunouti na doby pozdější, až Národní divadlo vypracuje se opět k té všestranné vnitřní volnosti, při které jest možno vedle základní umělecké činnosti domácí pomýšlet i na provedení takových mimořádných skutkův uměleckých, jakou by byla výprava do Petrohradu a Moskvy. Necht' ji provede časem kdokoli, jen když provedena bude, a když provedena bude se zdarem. —

Možno-li rovnočarý Petrohrad porovnat s geometrickým rysem, při kterém všady a ve všech jednotlivých částech patrné, že byl rozvržen jedinou vůlí, a zjevno-li při tomto obrovském městě, že bylo vybudováno jen ve smyslu a důsledcích této jediné vůle, prezentuje se „mátuška Moskva“ jako obraz nejskvělejší barvitosti, u kterého ihned cítíme a vidíme, že na něm pracovali celý veliký národ a mnohá století.

Ani Paříž, ba ani sám věčný, svou velebností imponující tisíciletý Řím nepůsobí takovým vzrušujícím a fantasií rozněcujícím dojmem jako Moskva, viděná svým celkovým pohledem s „Velkého Ivana“ a seznaná ve svých četných jednotlivostech.

Zátopa nesčíslných cerkví, věží a skupin věží a věžiček s jejich velkými a malými zlatými, bílými, modrými, červenými, zelenými kopulemi, soborů, laver, klášterů, kaplí, muzeí, humanitních ústavů, bazarů, bran, paláců, náměstí, hradebních zdí, tisíců malých a větších domů s jejich zelenými střechami a zahradami, tato pestrá vibrující záplava téměř fantastických architektur a volných prostorů, jež od historického i místního středu velebného Kremlu, se vlní na všechny strany města skoro nepřehledného a na svém nejzazším obvodu takofka se spojuje

s půdou a nebem a připadá skoro nekonečnou — to působí na oko a na ducha takovou vzrušnou vehemencí a takovým čarem, že v první chvíli staneme beze slova i uchvázeni a zmateni u poprsí věže nad celé okolí vysoko se pnoucí a teprve po chvíli a znenáhla snažíme se rozložit sobě, rozčlenit velkolepý ten obraz a jej seznati v jeho prvcích jednotlivých.

Živě při tom pocítíme, že Moskva jest Rusům „svatou Moskvou“ i srdcem „svaté Rusi“, — patříme takofka na celé dějiny Rusi — a pochopujeme, že této Moskvě nemohlo nepřipadnouti panství nejen nad Rusí samou, nýbrž i nad tím o mnoho širším Východem, jehož četné motivy a znaky Moskva v sobě a na sobě nese. —

Moskva nemá u svých prahů moře, jež krásu měst dvojnásobí, a nemůže tedy porovnávat se s Cařihradem. Ale v její historicko-národopisné a při tom skoro bizarní kráse nepřekouává ji naprosto žádné hlavní město evropského kontinentu, nanejmeně Vídeň a Berlín.

Nejspíše ještě možno ji porovnávat s Prahou, naší důstojnou, v královské vznešenosti k nebesům se pnoucí Prahou, patříme-li na ni buď s Hradčan nebo Chotkových sadů. Naší Praze dává profil její „sto věží“ a její historické budovy. Tak tomu jest i u Moskvy s jejími monumentálními stavbami a jejím „tisícem“ — nebo jak Rus říká „sorokem soroků“ — věží a věžiček. Arci Praha zůstává městem západu, městem gotiky o špičatých střechách věží gotických a koketních barokových, kdežto Moskva spatřuje se jako město východu, jako město slohu ruského, vzešlého z motivů praslovanských, byzantských, italských, asijských, s nízkými, z východu převzatými, ruské carské koruně nebo ruské mitře podobnými věžními kopulemi.

Bylo mi také velmi zajímavé poznati z jich pozorování, že geometrický tvar sedlového ruského stavebního oblouku, tvořícího charakteristikon ruského slohu, dán jest profilem formy obvyklé střechy ruské věže kostelní. —

Pohled na město s „Velkého Ivana“ jest tak okouzující, že bys celé hodiny zůstal na ochozu této věže. Ale skrovně vyměřený čas a nutnost, býti určitého dne nazpět v Praze, na-

léhaly na mne, odloučiti se od nevyrovnatelného jediného pohledu na Moskvu, na to moře slunečného světla i žhoucí barvitosti, a prohlédnutí sobě také poněkud zevní život města.

Sám Kreml, k jehož carské ploščadi sestupujeme — prostoru to, na kterém by měl nepochybně místa celý náš královský hrad pražský — poskytuje svými budovami a jejich nitrem tolik památného a pozoruhodného, že bys v něm mohl dobře chodit několik dní, abys na všechno i jen trochu popatřil. A čím nehonosí se ještě Moskva kromě Kremlu! Jak daleko zůstává Petrohrad za krásou a množstvím zajímavostí Moskvy!

V Moskvě při každém kroku se potkáváme s rázovitými stavbami nebo skvostnými výhledy, a kamkoli pokročíš, nikde ani nevycházíš z kouzla, jakým tě chytila stará residence císařská. Petrohradem jsi v „Evropě“ — Moskvou v „Rusku“. V Petrohradě nepresentuje se téměř nic osobitě ruského, mimo skvostné typy lidu, zvláště mužů. Petrohradští gorodovi (strážníci) jsou jak sosny, izvoščikové jak Kristusové. Vše ostatní má tam nátěr nebo patinu Evropy. V Moskvě naproti tomu všechno jest ruské, pravé, tvrdě ruské — a i to, co by v ní rádo vystupovalo po „evropsku“, dociluje zdání jen zevního, jež pouští hned, jakmile k tomu blíže přihlédneš.

Způsob založení Moskvy, zejména nejstarších částí města, stará a nová architektura ruská, způsob založení soukromých stavení obytných s dvory a zahradami, obyvatelstvo, pohodlná šířkost a důkladnost ve všelikém zřízení veřejném a soukromém, při každém kroku tobě se jevící zbožnost lidu, která při pohledu na některé zvláště svaté místo — jakými jsou na př. Spaskija vorota Kremlu nebo časovna (kaple) iverskoj Božjej Materi — skoro u vytržení přechází a již při prvním setkání se poznává jako ohromná a v jistých chvílích přímo strašná vnitřní síla lidu i veškera národa — to a tisíce jiných tvarův a zjevů jest nám západníkům neobvyklé, originelní a proto také svrchovaně zajímavé.

Popisovati Moskvu znamenalo by sepsati celou, a to ne malou, knihu. Kreml sám chová takové bohatství památných staveb a pokladův uměleckých i jiných, že i samotný výčet jich

by vás umdlil. Jeho brány a věže, katedrály, cerkve, paláce, pomníky, kláštery, kostelní jeho poklady zlata, stříbra a drahokamů, za které samotné bylo by lze koupiti celé království, nádhery vnitřních prostor jeho císařského paláce i vůbec kromobyčejnou krásu tohoto hradského města, zkrátka vše, co objato jest jménem Kreml, to všechno nutno jen viděti, aspoň v obrazech, to není možná zběžně popsati. —

Nejpůsobivější a skoro každých sto kroků se měnící pohled poskytuje na mírném návrší zbudovaný Kreml s mostu a pravého břehu Moskvy pod ním tekoucí. Jsa malebný ve svých krásných budovách — až na komisi stavby erární a vnějšek císařského paláce — působí Kreml i svými barvami. Jeho červená obvodní zeď s mohutnými pitoreskními věžemi, jeho bílé věže, zlaté, modré a bílé kupole, jeho červený císařský palác — červená barva jest vůbec oblíbena při ruských stavbách monumentálních i vůbec veřejných — šedé zdi klášterů a soborů, zlato a spěš pomníku císaře Alexandra a přčetné ty odstíny barev, způsobené povětrím a stoletími, to všechno tvoří pestrou, dílem až bizarní hru barev, která ale k celku výtečně se hodí.

Věčná škoda, že uvnitř tak nádherný, moc ruského carstva tak skvěle představující palác císařský nebyl zbudován za císařovny Kateřiny II. dle původních plánů genialního V. J. Baženova. Model Baženovský do dnes v paláci se spatřuje. Kdyby býval palác vystavěn v tomto způsobu a kasárnický arsenál umístěn někde jinde, býval by zachován Kremlu veskrze původní ruský charakter historický, který bohužel dnes jedné části hradového města schází. —

Co mne z císařského paláce nejvíce jímalo, bylo jeho nejstarší jádro, uchráněné ohňův a jiného zmaru ve stálých jinak proměnách věků. Jest to jeho granovitaja palata se svým nejbližším sousedstvím, dále palác zvaný terem, nejstarší kostel Kremlu i vůbec Moskvy, Spas na boru, a Potěšný dvorec, podivný to dům, ve kterém zřízeno bylo první dvorské divadlo v Moskvě. Tyto části a budovy paláce vydechují vůni dějin, vůni specifickou ruskou. Ostatní v paláci jest sice velkolepé, ale pro ruský Kreml tuze moderní.

Nejrušnější všech církví a katedrál moskevských, Kreml sám nevyjímajíc, jest sobor Vasilija Blaženago, báječný to výtvar umělecké fantazie, před kterým staneš v úžasu. Stojí poblíže Kremli na jedné straně Krasnoj ploščadi (červeného náměstí), ohraničené s boků červenou hradební zdí Kremli a monumentálním bazarem (torgovie rjady), s průčelí historickým museem. Nedaleko soboru Vasilija Blaženago jest také obezděné kulaté místo, „lobnoje město“, kde lid provolával sobě nové cary a carové dávali konati hromadné popravy, místo, kam lid pod šibenici vyvlékl i tělo zabitého cara Lži-Dimitra. —

V Kremli a před Kremlem viděl jsem všechny originály budov a jejich vnitřků, dle nichž byly k opeře „Dimitrij“, komponované A. Dvořákem na slova nezapomenutelné Marie Červinkové-Riegrové, provedeny pro Národní divadlo všechny dekorace. Poznal jsem, že věrnost jejich, až na nepatrnosti, jest dokonalá. —

Vzpomenu-li ještě domu bojarův Romanových, chrámu Christa Spasitelja, zřízeného nákladem dvaceti milionů rublů na paměť osvobození od Francouzů, Rumjancova musea a Tretjakovské galerie, obsahující v sobě poklady ruského malířství, o kterých do nedávna ani my v Praze jsme neměli potuchy, jest to vše, co jsem ještě mohl si prohlédnouti prodlením ne celých tří dnů z monumentálních budov moskevských. Toulky po trzích a ulicích, výlet na Vorobjevy (vrabčí) gory, s kterých jest k večeru skvostná vyhlídka na Moskvu, když ji nezhatí nebesa v poslední chvíli — jak nám se přihodilo — záclonou mračen, zabraly nám zbytek času, jež nebylo tentokráte možno nastavit. Při potulkách rozvinuly se nám aspoň zběžné, chvilkové obrazy zevního života moskevského; a i ty poskytly velikou hojnost zajímavých lidopisných poznatků. —

Protiva mezi rozdělením dne a způsobem života moskevského a petrohradského — v Petrohradě jest na prospektech o jedné hodině s půlnoci tak živo jako v ulicích pražských o jedné hodině odpolední — vstoupila nám na oči způsobem komickým právě po našem výletu na Vorobjevy gory. Vrátili jsme se z něho do Moskvy krátce před jedenáctou v noci a hleděli padnouti ještě někde na nějaké občerstvení. Spěchali jsme

do restaurantu, ve kterém se nám o polednách zalsbilo. Ale u jeho dveří nám oznamují, že právě zavírají.

„Jak? O jedenácté již zavíráte?“

— Ano, ano, jako všechny restauranty Moskvy vůbec; jen několik málo má otevřeno o něco déle. —

„Kde?“

— Tady ne; bylo by nutno jít daleko.

Podíváme se jaksi nechytře na sebe a kolem sebe: jak a kam jít — nikde nehoří ani jediná lucerna.

„Proč nehoří světla?“

— Svítí-li měsíc, světla nehoří.

„Vždyť ale měsíc nesvítí.“

— To je tím, že na obloze jsou mraky. Vidíte — počíná přšetí!

„Vidíme. Ale proč nesvítí lucerny, když jest pod mrakem?“

— To proto, že v kalendáři jest měsíc; a když tam stojí měsíc, město lucerny nerozsvěcuje.

Měli jsme dosti na výkladech — jasnosti při veškeré tmě tak nepopíratelné — a klopýtali po ulici dlážděné kulatými říčními křemeny, abychom s Krasnoj ploščadi dostali se aspoň do svého Slovanského bazaru. Izvoščik jedoucí divoče, rovněž bez světla v lucernách, býval by nás bezmála všechny na hromadu porazil.

Lezeme tedy na vysoký břeh chodníku, rovněž kulatými oblázky pobitý, vidíme sice tu a tam nějakého dvorníka dle jeho povinnosti chouliti se na patníku před domovními vraty, ale po jiné živé duši daleko široko ani památky! O Svatý Petrohrade! O ty svatá mátuško Maskvo! Jak sobě vedeš idyllicky, dnes nepochybně právě tak jako před 200 lety, kdy veliký Petr Svatý Petrohrad ještě ani nezakládal! Co by tomu řekl světácký svět Svatého Petrohradu, kdyby uprostřed svých nesvatých nočních toulek nějakým kouzelníkem o půl noci přenešen byl z ozářeného a lidu plného Něvského na Moskevskou Krasnaju Ploščad, nebo do Nikolskoj! —

Já však bych rád vzdor všemu ihned se vrátil do té obrovské fantasticky krásné vesnice Moskvy. Co jsem v ní viděl, očaro-

valo mne a podráždilo jen, opět tam jednou zabočiti, abych poznal všechno. Odtamtud putoval bych nejspíše do ruského Jerusalema Kyjeva a potom k moři, které mne opět a opět k sobě táhne, jak měsíc somnambulu, a po moři na Kavkaz. Jakými šťastnými dny byla by zase pro mne ta cesta!

debral jsem se na Rus prost veškery podjatosti. Od těch, kdo přede mnou Rusko poznali, doslechl jsem se tolik různorodých posudků o této říši, že jsem nemohl zůstat pod vlivem ani jediného z nich, právě tak jako pod vlivem knih a časopisů jednajících o Rusi a ruských poměrech. Fanatismem u velebení nebo hanobení mohutné říše carské zůstal jsem nedotknut; mámeť my Čechové v tom své zkušenosti o sobě samých. Čekal jsem proto, co sám uvidím, abych si mohl dle toho učiniti vlastní úsudek.

Arci ne definitivní. Byloť by dětinské přikládati sobě po čtrnáctidenním pobytu v takové zemi oprávněnost k nějakému neomylnému soudu o ní a jejím stu milionů duší. Mínění moje může se týkati pouze jednotlivých vlastností, jednotlivých poměrů této světové říše — a i tu bude moci býti nepochybně pouhým reflexem vňatých dojmů nežli skutečným úsudkem. Tím spíše, poněvadž jsem měl příležitost seznati Rusko v jeho dvou hlavních městech skoro jen s jedné strany, skoro jen se strany nejlepší.

Nezůstal jsem arcí ušetřen i jiných dojmů. Když jsem dorazil z Moskvy do Varšavy, ztápělo se krásné, co nejpřívětivěji každého vítající město v nádherném letním večeru. Na předměstí odpočívali lidé na zápraží malých domkův od práce —

byl večer soboty — procházeli se, stáli, seděli v sousedské rozprávce, z jednoho okna zněla píseň.

Obloha klenula se vysoko a byla jasná, majestátně široká Visla odrážela padající na její vody soumrak, za ní a nad ní zdvihal se dlouhý pruh města, ve kterém sem a tam již proskakovala světla večerní. Na levo, daleko na konci města svítila již všechna okna velikého stavení, nejspíše továrny; také na věži nedaleko obrovského mostu, budícího ve mně svým mnohým mřížovým pocit téměř příšerný, hořela světla. Připadal mi ten most, jakoby byl mřížovými vraty ohromného vězení, jakoby celé to město za ním byl jeden žalář, do kterého mně bylo vejíti.

Po obou stranách cesty čilý život.

Vůz vjel na most a pohyboval se zvolna ku předu.

Najednou zahlédnu přes kozlík, jak proti mně táhne nějaký průvod.

S obou dvou stran vojáci v bílých letních zbrojních kabátech, v rukou pušky s nasazenými bodáky, uprostřed muži v oblecích občanských. Starší, mladí, otrhanci, slušně ošacení, vždy několik jich k sobě připoutáno.

Potom dva vozy se ženami a jedním dítětem. Podél vozů a za nimi vojáci.

„Co to za průvod?“ táži se svého polského kočího.

— To transport sibiřský. —

Po slavnostních dnech petrohradských a moskevských náhodou narazím ve Varšavě na průvod odsouzenců do Sibíře! —

Dojem byl hluboký, myslím, že na něj nezapomenu nikdy.

Kolik odsouzených bylo sprostých zločinců, kolik politických provinilců! —

S povděkem rozpomenul jsem se zpráv nedávno před tím čtených, že k rozkazu lidumilného cara Mikuláše radí se v Petrohradě komise o odstranění deportace do Sibíře. Tou dobou děla se doprava již aspoň po železnicích, kdežto nedávno ještě bylo ubožákům po celé měsíce konati osudnou cestu pěšky a ve strádání, které došlo Tolstým tak realisticky věrného vyličení. —

Již v Petrohradě slyšeli jsme také o šíření se hladu v jedno-

tlivých guberniích. Pozorování země z oken vagonů poučilo nás, jak málo země na Rusi dosud jest vzděláno. Půda by mohla při nejmenším pětikráté tolik nésti, kdyby pluh zajížděl dále a hloub do stálého dosud úhoru stepi i do křovisek a kdyby polní hospodářství se provádělo důmyslně. Pak by na Rusi nebylo nikdy více slyšeti o hladu. Ale arci pak by bylo nutno i v hospodářství jiných názorů, nežli jaké vládnou doposud.

Dvě léta před svojí návštěvou Rusi četl jsem, jak kterýsi ruský list ostře vystupoval proti kolonistům Čechům na Rusi proto, že půdu hluboce orají, že ji hnojí a to nejen hnojem dobytka, nýbrž i hnojivy umělými k vůli tomu, aby jí vynutili větší úrodu. To prý jest hospodaření loupeživé, zemi vydírající! Od půdy že se má bráti tolik, co sama dá, tak vydíráti ji, jak Čechové činí, že jest hříchem, ba skoro zločinem . . . A žádal za odpomoc vládou, za zákaz Čechům, aby nesměli hospodařiti tak, jako do té chvíle . . .

Jaké názory o rolnictví mohou býti v lidu ruském, když veřejný list takovým způsobem píše! —

Na nízký stupeň duchové osvěty lidu ruského žalovali nám nejlepší ruští vlastenci tak, jako na skrovnou volnost na Rusi v pronášení mínění. Naděje na jistou aspoň pomoc ve věci první otvírá se zavedeným nedávno nuceným vyučováním — kdy dojde k větší volnosti občanské, nemožno souditi. —

Zdálo se mně, jakoby celá ta ohromná říše trvala dosud více ve svém stavu prvotním nežli v plném již životu. Ale k tomu dojmu přidružila se také hned představa, jakou to říší v budoucnosti Rus se stane, až se probudí ve svém hospodářství a ve svých věcech duchových k životu úplnému. Neboť všechno, co v Rusku vidí pozorující oko, přesvědčuje o neskonale ohromné přírodní síle a následkem toho i o vnitřní moci říše, jaké sobě mimo Rusko málo kde jsou o Rusi vědomi.

Ta síla a moc Rusi dokumentuje se obrovskou velikostí jejího území, kterou poněkud změřiti schopen jest člověk skutečně teprve, když aspoň jedním nebo druhým směrem proletí kus této říše slovanské. Pouhý pohled na mapu k řádné představě o rozměrech říše ruské nijak nestačí. —

Rusko má svoji sílu a moc i ve zdravém, tělesnou silou kypícím materiálu svého obyvatelstva, zvláště vojska. Naše české úsloví „zdravý jako Rus“, kryje svojí lapidaritou pravdu jako málokteré jiné. A zdravá, svalů plná rača ruského lidu a jeho vojska má jeden svůj kořen také v povaze ruského lidu.

Rus, zdá se, schopen jest fanatismu, ale naprosto žádné nervosity. Ta boží pohodlnost, ten klassický klid lidí ruských, kteří mají ale na všechno, i na věci nejpilnější vždycky dost, ano tuze mnoho kdy, a nikdy žádného spěchu! Ta udržel lid vedle jiných jeho výborných fysických vlastností ještě mnohá staletí při dobrém „zdraví“. Jaká to štvance a běšení vládne ve velkých městech u nás a na celém západě naproti Rusku! Ve všech záležitostech soukromých a veřejných, ve kterých my kvapem se takofka obrušujeme, ubírá se Rus zcela klidně a volně svou cestou — a následkem toho dochází také cíle neumdlen, statný a silný, nevyčerpává se nikdy ani do poloviny tak jako my západníci. Chi va piano, va sano; chi va sano, va lontano, praví Vlach — a náš český horácký chalupník, kdyby vůbec věděl, že se může spěchat, řekl by totéž stručně slovy: „Zvolna nejdál dojdeš.“

K té zdravé síle lidu ruského družil se jeho fanatická oddanost vlasti, víře a gosudaru imperatoru — oddanost to a přichylnost, o které není dostatečného názoru u toho, kdo ji sám neviděl a nepoznal. Tento charakterní rys ruského lidu činí jej při veškeru — přes 350 milionů rublů daní vynášejícím — alkoholu a při veškeré nízké úrovni jeho kultury tak mocným, jak ve svých dějinách se jeví.

Vojsko jest krev krve a kost kostí lidu. Jaký to do očí bijící rozdíl mezi francouzským neb italským a ruským materiálem vojáckým! Ani samo Německo nepřekonává svého ruského souseda, pokud se tkne lidského materiálu. Pravda, u vojska nezávisí výsledky vedení války na materiálu samotném. Ale rovněž tak jest pravda, že lidský materiál patří k prvním podmínkám úspěšného vedení válečných výprav a zvláště má-li válka déle potrvati. Proti Rusku žádná válka trvání krátkého by neměla.

Ruský voják nepřenáší sice do svého života mimokasárního,

co mu bylo v kasárnách a na cvičišti vtlučeno, vštípeno a navojáckováno. Mimo frontu visí na něm vždycky něco selského. Ale řekl bys ostatně: ne jen na vojáku. Pohodlnost Rusa, pro něj charakteristická, jest vůbec na Rusi patrna i v pohodlném zevním vystupování, a jako Moskva — bez veškery příhany — se zove „velkou vesnicí“, tak něco vesnického, selsky pohodlného, se pozoruje vůbec u „široké národy ruské“. — Ve službě samé nepřekoná ruského vojáka ani voják německý a co do vytrvalosti a naprosto slepé oddanosti nemá ruský voják vůbec v celém světě sobě rovného.

Dále arci nijak souditi nemohu, nejsa zasvěcen do vnitřních poměrův armády. Zejména nevím, zdali ruský důstojník v theoretických vědomostech vojenských stojí úplně na rovní s důstojníkem německým. Ale historie válek devatenáctého století, sražení Bonaparta, poslední rusko-turecká válka a ta okolnost, že Německo dosud na Rusko se neodvážilo, svědčí mně, že ruské vojsko smí pevně v sebe důvěřovati nejen ohledně svého materiálu lidského, nýbrž i v jiných vzhledech.

Síla a moc ruského národa a říše zjevuje se také tím mohutným dějinným procesem, kterým povstalo nynější Rusko z bývalé změtí carstev, chanátův a knížectví. Rozhodující v tom byla opět síla a moc, utajená v lidu samém a pak ve Velkorusovi pracující pudivá snaha, stále se rozšiřovati, vládnouti a své nepřátely všemi zbraněmi drtiti. Postavy kupce Jermaka, jenž položil caru k nohám Sibiř, řezníka Minina, z něhož se stal vítězný vůdce lidového vojska, zničení „svaté“ Moskvy jejím vlastním obyvatelstvem, jen aby nepřemožitelnému jinak Bonapartovi byl znemožněn pobyt v Moskvě, načež mu u Bereziny dodáno, odvěká snaha kmenův ruských po vypuzení tureckého půlměsíce z Evropy — to všechno poskytuje doklady tak výmluvné, že netřeba uváděti dalších.

Jaké divy dokázati je schopna „širokaja ruskaja natura“, jeví se vystavěním Petrohradu uprostřed studené, bařinové a močálové pustiny čudské, Moskvou, železnými drahami od Baltu k Japonskému moři, podmaněním poloviny Asie a mnohými jinými jevy síly a moci lidu i říše, neobyčejností ve vytknutých

cflech a neméně v umění i vytrvalostí, s jakou živel ruský sobě assimiluje národy asijské.

A to dokázala Rus dosavadní, ke své úplné síle ještě dlouho a dlouho neprobuzená! Jak by se rozmnožil počet vesnic, obyvatelstva a národního bohatství ruského, jak záhy by tento nynější stav Ruska se zdvojnásobil, kdyby soustavně se hledělo uvésti zemědělství na úroveň, již dosáhla střední Evropa! A co by ještě znamenalo Rusko, kdyby také úroveň duchové kultury jeho lidu vyzdvihla se na stupeň, k jakému ji opravňují schopnosti v lidu dřímající!

Vyšší vzdělání lidu samo sebou, způsobem docela přirozeným razilo by dráhu větší míře svobody, zvláště když by na trůně ruském seděli carové osobního ducha tak povzneseného jako car-Osvoboditel a nynější car-Lidumil. Ve formě správy státní a v míře svobod života veřejného tkví ještě dnes Rusko v druhé polovině osmnáctého století států středoevropských.

Zdálo se mi, že první toho příčinou jest sama velikost státu ruského a z toho i z ruské národní povahy samé resultující malá hybnost v rozvoji života veřejného a státního. Ani ne tak úmyslný odpor proti pokroku a svobodě jako setrvačnost, které každá věc nová jest proti mysli, nikoli proto, že jest dobrá, ale že jest nová — a že národní povaze i těch kruhův, jež vládnu — od prvního ministra petrohradského až do posledního činovníka sibiřského — jest nemilo přizpůsobovati se novým formám života veřejného a vlády.

Žádati sobě nějakého rozvoje překotného není nikde a nikdy prospěšno. Ale rozvoj znenáhly a stálý měl by nastoupit i v takové říši, jež více nežli která jiná jest sama sobě světem a nepotřebuje — aniž při své ohromnosti může — hnáti se mladicky i za každou bludičkou nebo chvilkovým meteorom pokroku. Že věčné setrvání, ulpění a zkamenění poměrů života veřejného ani v takovém obrovském státu, jakým je Rusko, není k prospěchu, dokázal nejlépe sám car Alexander Osvoboditel, chtěje postoupiti s říší svojí k jisté formě zřízení ústavního. Bohužel, přenáhlený skutek těch, kdož myslili jím sloužiti myšlence svo-

body, na dlouhou dobu zatarasil řečiště, kterým se počaly bráti v rozhodujících kruzích ruských nové moderní názory.

Dnes sedí na trůně ruském car Lidumil. Snad se mu aspoň do jisté míry zdaří veliká jeho myšlenka. A kdyby se mu povedlo upevniti mír tak, aby říše ruská mohla nerušeně se věnovati svému vnitřnímu rozvoji, snad dá mladý vládce podněty i těmi směry, kterými by dnes nepochybně působil Petr Veliký: k soustavnému povznesení říše směrem hospodářským, vyučovacím a volnostním.

Jsou to úkoly ne pro cara jediného, nýbrž pro tři. Ale lépe by bylo, kdyby od jediného cara vyšly již nyní paprsky popudů všemi třemi směry, aby v nich nebyla Rus ještě do nedozírama předstihována státy a národy západními. Neboť říše neochraňuje jen moc a síla fysická, nýbrž aspoň stejnou, ne-li větší, měrou i moc a síla, kterou dává duch. Toho pak jest třeba v říši ruské tím více již proto, aby její ohromnost byla jím proniknuta a upevněna a nestala se sama o sobě slabostí říši, slabostí snad osudnou. Neboť ohromnost neznamená vždycky ještě moc a sílu nepřemožitelnou! —

Dojde-li jednou k tomu, aby soustavně zákládanými a prováděnými institucemi zdvihán a zvelebován byl všemi směry duchový a hmotný blahobyt Rusi, dojde-li jednou k tomu, aby lid směl a mohl všechny síly svoje volně rozvíjeti, potom Rusko může státi se říší ve světě nejmocnější a v pravdě nepřemožitelnou. Snad k tomu dojde — a snad dojde neméně i k tomu, že odklidí se znenáhla i ten vnitřní národně politický rozpor rusko-polský, jenž není ku prospěchu ani jednoho ani druhého národa.

Dojde k tomu všemu jistě. Neboť svrchovaný prospěch jediné mocné říše slovanské, ke které hledíme ne [za cíli politickými, ale s radostí a chloubou, že to jest říše slovanská a že jest tak mocná, velí, aby v ní došlo i ku všestrannému rozvoji vnitřnímu i k odstranění ostny, jenž doposud stále jítí její vnitřní ránu. A před tímto prospěchem neuzavrou zajisté na konec oči ani ti, jimž setrvačnost poutá doposud ruce i mysl tím ruským politickým starověrectvím, které sice vykonalo po

jistý čas svůj úkol, ale vápeníc a kameníc pozbylo již největší části těch štav, bez jakých zdravý život říše a národa obejít se nemůže.

Zisk odtud vyplyne ostatně nejen Rusku samotnému, nýbrž i celé Evropě. Jeť Rusko v Evropě říší míru. Čím bude silnější, tím pevnější a jistější bude i mír Evropy. A sílu největší čerpati může Rusko právě jen z povznesení svých institucí vzdělavacích, hospodářských a státně socialních.

DOCELA NEDIVADELNÍ INTERMEZZO.

ntermezzo.

Nemohu to jinak pokřtiti.

Věc vmetená mezi něco naprosto různorodého.

Tak na příklad, jakobyh vám mezi Janovem a Benátkami najednou chtěl vypravovat o nějakých škopíčkách a starém utahaném prádle . . .

A budu vám o tom vypravovat!

A ten škopek a to prádlo padlo mně na hlavu, zrovna když jsem ji měl ještě plnou dojmův italských.

A porazilo mne to — pochopíte — a porazilo právě uprostřed dvou říší, italské a rakouské a na polou cestě z francouzské Nizy do české Prahy.

Tedy opět a opět „inter“ a „mezzo“.

A sběhlo se takto.

Jedu, jedu od Benátek, nejprve skoro po vodě, ale v pravdě už jen mezi vodou v železničním voze, lituji, že jest mi tak brzo vrátiti se do mého jinak docela milého domova, a poddávám se jakémusi snění o tom, čím v Italii byl jsem tak okouzlen. Vedle toho sobě tak mimochodem připomínám, že večer se octnu v Cormonsu a vlakem odtamtud za nedlouho vyjíždějícím že v noci pohodlně dojedu ještě do Terstu. A libuji sobě, tam že zůstanu v některém dobrém hotelu do rána, měkce, teple se pro-

spím a na rozloučenou se podívám ještě na kus jiného moře, nežli které jsem viděl na Rivieře, a i na jiný přístav, abych jej mohl srovnati s Janovem, a večer pak že pojedu rovnou ku Praze. —

Skutečně jsme v Cormonsu. Hranice, celnice a nějaké pozdržení — počítám klidně — pak dále.

Vskutku: hranice, celnice a pozdržení — ale ze všeho nejvíce pozdržení.

Zelené kabáty nás pozdravily, můj hnědý, na lonskou pařížskou cestu nový kufr sebou uhodil na publikánskou lavici a já jsem jej hbitě otevřel.

„Tabák?“

— Ne.

„Věci k proclení?“

— Ne.

„Prádlo?“

Poprvé na cestách tato otázka.

— Ano, odvětim překvapen.

„Kde?“

— Zde.

„Přicházíte?“

— Ano.

„Odkud?!“ zavzní s důrazem obsahujícím v sobě výtku za ukvapenou neuctivou odpověď.

— Z Benátek.

„Z Benátek?“

— Ano.

„Tak tady do zítřka zůstanete.“

Všechny hrůzy světa! Snad zavřen! Neschopen myšlenky vyhrknu: — Já?!

„Ano. Leda byste chtěl tady kufr nechat a jeti sám dále. Do týdne jej obdržíte.“

— Ne. Ten kufr musí se mnou.

„Pak tady musíte do zítřka zůstat vy.“

— Proč?! táži se překvapen, podrážděn a poděšen.

„Protože v italských Benátkách jest cholera a tady rakouský hraniční úřad zdravotní.“

— Ale já cholera v kufru nevezu!

„Ale prádlo — pane, nošené prádlo! Jako každý cestující, který se vrací domů. A to prádlo se musí desinfikovat.“

— Ale, pane, já byl v Benátkách pouze tři dnů — jezdil jen v gondolách, chodil po mostech, callích a piazzách a cholera nikde jsem ani nepotkal, ba ani z daleka ji nezhlídl . . .

„Ale, pane, byl jste v Benátkách. Basta! Prosim o klíč!“
Nové leknutí.

— Jaký?“

„K vašemu kufru.“

— Klíč? Ke kufru?! Tam mám své věci.

„Pane, snad si nemyslíte, že se vám co ztratí?! Za všechno se ručí.“

— Ale proč klíč?

„Protože se musí kufr zavřít a nesmí z kufru nic ven, dokud se kufr neotevře ku provedení desinfekce obsahu kufru.“

Kufr, kufru, kufre, kufru! . . .

Můj ubohý kufre, co se s tebou stane! Naposled tě strčí do nějaké pece, a spanilou tvoji plátěnou kůži strašlivě seškvaří! Můj nový, můj hezký, můj milý kufre, jaké to mučednictví tě čeká hned v prvním roce tvé zemské pouti! —

Vrhl jsem na hrozného muže ještě jeden o smilování volající pohled — ale marně. Zelený rešpicient podíval se na nějakého muže s černými výložky — to byl patrně nějaký nejvyšší nad cholera — zůstal strašliv a neúprosný; já jsem musel kufr zavřít, jej i s klíčem strážcům cholery zanechat — přerušiti náhle cestu do Terstu a jeho některého výtečného hotelu a ubírat se na noc do nejbídnější vesnice na světě, do nějakého toho Cormonsu! —

Dovedli mne jak delinkventa do hospody, do přepažení honorace. Horko k udušení! A vedle formanka, ve které to všemi lidskými a nelidskými hlasy křičelo, vřeštilo, hulákalo a zpívalo, že jsem se domníval býti u vchodu k salonu samého satanáše.

Honoraci tvořil představený stanice, nějaký vyšší publikán a nějaký člen té zdravotní komise. Jakmile uslyšeli, že jedu z Benátek, trhli sebou jaksí nevolně. Abych je přesvědčil, že

sebe i mne celým tím zadržáním docela zbytečně týrají, jedl a pil jsem zuřivě o všechno pryč a brzo na to se zdvihl ke spaní.

A nové překvapení: z horoucího vedra hospodské světnice odvedli mne do jakési lednice, které říkali „una stanza“. Nabyl jsem ihned nejlepší předtuchy o pocitu ubožáků, kteří v samém horoucím pekle po jedné straně se smaží a po druhé mrznou na rampouch. A peřiny nejen studené nýbrž i vlhké! Chtěl jsem, aby zatopili. Kdež pak! „Celý rok se tu netopilo, kamna by kouřila. A pak nevydají žádného tepla.“ — Podíval jsem se zoufale na ně a dal ciceronu podomkovi za pravdu: byla pravá italská. Byl bych v té chvíli s chutí proklel Itálii, že svými kamny se opovažuje jít až za hranice Rakouska.

Ulehl jsem v přesvědčení, že rána nedožiji — ale dožil jsem ho. Jen se neptejte, jak. Rýma, těžká, jaké jsem dosud po celý svůj rýmou dosti bohatý život nepoznal, vyhnala mne časně ráno z postele — a kromě ní i děsné zvuky, které se ozývaly ze sousedního, jen prkny odděleného salonu. Ležel tam patrně nějaký italský pan páter. Zdálo se mu nepochybně stále něco hrozného, snad také o tom pečení a mražení v pekle; neboť přes tu chvíli ze spaní vykřikoval.

A ráno sotva že bůh kusa dne dal, počal můj soused novou. Nejprve něco zazpíval — hlasem, jenž by býval mohl i anděla uvést v zoufalství — a pak se začal hlasitě modlit breviář a odříkávat žalmy, polo zpěvem, polo mluvením. Jakmile přeříkal asi pět žalmových veršů, kýchl vždycky, až celý albergo ve svých gruntech se otrásl. A když se jich domodlil dvacet, kýchl dvakrát nebo třikrát silou dvojnásobnou — a vždycky k tomu sám si řekl po italsku něco jako „Pozdrav Pánbůh!“

To se opakovalo s úchvatnou pravidelností. Jeho stanza měla na něj patrně týž účinek jako na mne moje. Jen že já jsem kýchal, teprve když jsem vyšel na slunce, a on už ve stanze odříkáváje Pánubohu chvalozpěvy a sobě žalmy. —

Já hajdy za svým kufrem na nádraží. Tam počala krutá operace, a sice stranou nádraží, odkud by cholera už k lidem netrefila, a to v otevřeném vagoně, do něhož mně bylo lézt po žebříku. Vzýval jsem při tom boha, abych dolů nesletěl a nohu

nezlomil; neboť pak byl bych musel zůstat v cormonské hospodě aspoň několik neděl. Což teprve potom bylo by toho kýčání!

Ve vagonu shledání: stál tam můj milý, líbezný kufr! Ale vedle něho škopek s ohydnou a děsně smrdící tekutinou. Můj ubohý kufre — co to na tebe čeká!

Finanční naddozorce jej otevře, vyběře neblahému všechny jeho vnitřnosti, co není prádlem, hodí zase nazpět — s těžf uchraňuji několik drahých mně drobotin — a pak začne namáčetí . . .

Kus prádla po kusu vhodil do štandlíku, ve kterém byla tekutina, jakou ani sám Dante ve své nejživější fantasii si nepředstavoval. Pak vlastní rukou — ačkoliv byla zima, že vedlejší štandlíky byly pokryty ledovou korou — všechno míchal, máchal a mačkal až mým punčochám, šátkům, košilím a jiným příslušenstvem lidského života všechny kosti v těle praskaly. Načež kus po kuse vytahoval a ždímal — a při každém třetí mne vykládal, že by on finanční naddozorce to nemusel dělat, ale že to dělá jen z ohledu na mne; neboť ženské k tomu ustanovené prý by přišly tak pozdě, že bych jistě zmeškal devítihodinový vlak — a musel čekati v Cormonsu do večera.

V Cormonsu do večera!

Duše moje a duše naddozorcova sobě mžikem porozuměly — a stará ještě papírová zlatka, výmluvná ta svědkyně mého příslušenství rakouského, udusila další proud dobře a jemně udaných pokynů. Mou, již jinak dosti slušnou chápavost zbystřila ještě hrozná bázeň. Neboť vida, co se děje s mým prádlem, s hrůzou jsem už čekal okamžik, ve kterém zelený ten strašlivec na mne pohledne, poručí, abych se svlékl, a dodá, že se musí namočit i to prádlo, které mám na sobě! . . . A nebyl bych se už ani pranic podívil, kdyby naposledy i mne samého byl chytil a celého ve škopku namočil. —

Spanilá čtenářko — pomyslete sobě, že by vám se to stalo! Že by vám takový hrozný muž vytahoval z kufru vaše batisty, krajky, punčošky a — honny soit qui mal y pense — všechno vám tak před vašima očima namácel, v té hrozně, strašlivě tekutině — a naposledy i vás chtěl do ní strčiti! . . .

Ale bůh a moje, za chvíli pak finančnickova zlatka ochránily mne před posledními a nejhoršími důsledky cormonské karantény. Naopak: hodný ten muž vyždímal zase všechno tak jak to byl namočil a uložil — mokré — do toho mého ubohého kufru, který tu stál všecek ztrnulý ani nemrkaje. A když to tam všechno pan naddozorce zapakoval a řekl, teď že to mohu zavřít a kam chci se odebrati, nalepil na to hrozný plakát: „Desinficirt“ — a nezapomněl doložit, abych dal na něj všude dobrý pozor, aby se mi neodtrhl, sice že by kdekoli jinde znova se mnou tu proceduru prodělali! —

Za celý svůj život nebyl bych dal ten plakát! — Ale hledě na to mokré a žluté či hnědé prádlo, jehož barvu určití bylo by i největšímu malíři nemožno — pomyslíl jsem sobě v duchu, jakou neobyčejnou radost bude míti a všechny publikány žehnati moje maminka, až ji přivezu v takovémto stavu prádlo, které tak bělounce vyprané a hladce vyžehlené před čtyřmi nedělemi do mého kufru skládala! —

A tak s těžkým srdcem, těžším kufrem a nejtěžší rýmou jsem kýchal k rychlíku, který mě dovezl bez cholery do Terstu. Ale ještě čtrnácte dní později jsem nesměl nikde uviděti žádného zeleného finančníka! —

REJSTŘÍK JMEN.

- Accera 101
Adrie 22
Aehrenthalů z baron 189
Afrika 55
Aida 27, 43
Akademie Česká 187, 188
Akademie krakovská 152
Akademie petrohradská 184, 187
Alexander car Osvoboditel 189, 197, 206
Alexander Něvský sv. 184, 189
Alpy 10—12, 17, 18, 33, 38, 39, 43, 54, 55, 57, 62—64, 112, 118, 158, 160, 164
Albergo Rebecchino 110
Ambrosijská knihovna 110, 111
Američané 58
Amerika 32, 58
Amor 15, 16, 27, 30, 33, 43, 45
Ampeglio sv. 159, 160, 162, 165
Amsterodám 22
Anczycz 152
Andrić Nikola 84, 85
Angličané 163
Annunzio, d', 41
Anton V. 88
Apollo 37
Archipov A. A. 189
Arco 157
Ariosto 94
Arklová Tereza 13, 129, 169
Arlechino 41, 101
Arno 113
Asie 205
Asnyk A. 124, 128, 134
Asrael 38, 109—117
Asti 100
Asti spumante 116
Auber 13
Australčané 59
Badeni S. 125, 144, 147, 150
Balladyna 128
Balt 205
Bałucki 124, 133, 134, 146
Bandrowski J. dr. 135, 152
Bánffy baron 79
Barącz Wład. 152
Baśni nocy świętojańskiej 147
Baženov V. J. 197
Bellagio 158
Bella Vista 119, 158, 171
Benátky 18—23, 62—64, 95, 102, 105, 118, 158, 164, 165, 169, 172, 211—213
Benátsko 54
Benátčan 100
Bendl Karel 13
Beneš 88
Beníšek 88
Berangera 42
Berezina 205
Bergamo 101
Berlín 12, 95, 173, 179, 195
Bernhardtová Sarah 41
Berson 147
Bertram 43
Bílé růže 41
Bizet 94
Blanka 79
Bleiweis Karol dr. šlechtic Tršteniški 88
Bogusławski Wojciech 150
Boito Arrigo 11, 12, 38, 40
Bojan 132
Boleslaw 84
Boleška Ot. 88
Bologna 101, 175
Bolzano 110, 157
Bonaparte 205
Bordighera 10, 56, 58, 62, 119, 158—172
Borštník 73
Borštníková 74
Bosna 79

- Boudouresque 43
 Bracco 41
 Brahma 44, 94, 175
 Bramante 94
 Brambilla 84, 85
 Branicka hraběnka 129
 Brasilci 59
 Brescia 19
 Brighella 41, 102
 Britové 40
 Brno 171
 Bruncvík 105
 Brücklová Leonie 79
 Březnovský V. 144
 Bulharsko 89
 Byron 84
 Byzanc 21
 Caesar 27
 Canal grande 19
 Cannes 56, 112
 Car a tesař 13
 Caracallový lázně 117
 Carmagnola 170
 Carmen 27
 Carozzi E. 16, 36, 169
 Cařihrad 195
 Cassandra 102
 Catalani 13, 14, 43
 Cavalotti 41
 Cavalleria rusticana 118
 Cecilie sv. 95
 Cellini 94
 Cesta oknem 13
 Cimiès 61, 62
 Colombina 41, 102
 Colosseum 117
 Cormons 211, 212, 213, 215
 Corona 158
 Cosa 41
 Cześtochowa 125
 Czesaný Al. šlechtic 124
 Čechové 59, 70, 78, 87, 88,
 123, 144, 185, 191, 201, 203
 Čechy 13, 54, 70, 171, 189,
 190
 Celanský Lad. 144, 147
 Cernohorci 13
 Černý Vlad. Dr. 184
 Červinková-Riegrová Marie
 157, 158, 198
 Český spolek petrohradský
 185
 Dalibor 13, 87
 Dalmacie 32
 Danesi 174
 Daněk 184
 Dante 215
 Danilová 88
 Dánové 59
 Dante 94
 Day Sin 118
 Dcera Jeftova 41
 Dejanice 13, 14
 Dejl 88
 Demi-Monde 41
 Desenzano 19
 Diana 61
 Dimitrij 198
 Divadlo hrab. Skarbka 131
 Divadlo Národní v Praze
 9—19, 26, 31, 44, 46, 47,
 69, 71—73, 86—88, 93,
 94, 106, 115, 120, 128, 146,
 157, 158, 165, 170, 171,
 180, 188, 192, 193, 198
 Dobrovolný 88
 Dobrzaňská Celina 152
 Dobrzański Jan 151, 152
 Dobrzański Stanisław 152
 Donizetti 13, 14
 Don Juan 11
 Don Pasquale 13, 14
 Donon 185
 Dragutiničová 88
 Dramatično društvo 71
 Drážďany 183
 Dresdeňský hotel 124
 Družstvo Národního Di-
 vadla 5, 71, 87, 109, 118,
 119, 130, 138
 Dumas Al. syn 41
 Duseová Eleonora 39
 Dvořák Ant. 87, 198
 Dziennik Polski 131, 152
 Eden 120
 Edmea 13, 14, 27, 43
 Egypt 188
 Ekvinokce 87
 Elda 13
 Ernani 36
 Estreicher Karol 129
 Evropa 10, 12, 33, 38, 39,
 44, 54, 55, 93, 181, 196,
 205, 206, 208
 Excelsior 16, 43—45, 94
 Falstaff 118, 169, 170
 Fano Alessandro 16, 169
 Farnesina 95, 114
 Faust a Markéta 37
 Feliksiewicz 133
 Felter 17
 Fellner 77, 78
 Fenice 33, 43
 Ferrari 40, 41
 Fibich Zdeněk 87
 Figar-Hofer 79 88
 Figliuol prodigo 13
 Fijan 79, 86
 Filippi dr. 13, 40
 Flirt 131
 Florenc 38, 63, 64, 94—96,
 100, 109, 110, 111, 112,
 113, 115, 117
 Florjanská brána 124
 Florjanski VI. 129, 139
 Forza del destino 13, 14
 Fosca 13
 Fra Diavolo 13
 Franc, pan 104
 Franca-trippa 102
 Francie 32, 42, 93, 141, 151
 Francouzové 30, 41, 58
 Francischina 102
 Franchetti Alberto 12, 109
 až 118, 158, 169

- Fraserová 163
 František 29
 František Josef I. císař a král 73, 78
 Fredro Al. 128, 129, 152
 Freudenreich Josip 86
 Friedlein 124, 126
 Funtek Ant. 73, 87, 88
 Gačina 181
 Gall 144
 Gallie 31
 Gardské jezero 19, 158
 Gawalewicz Maryan 146
 Gazdina roba 87
 Gazeta Narodowa 151
 Gaertnerová-Romanová 88
 Genovéfa 105
 German L. 147
 Giaccosa 40
 Gioconda 12, 13
 Gianduja 100, 102, 104, 105
 Glasbena Matica 88
 Glasunov 187
 Glínka 13, 73
 Goldmark Karel 13
 Goldoni 41, 104
 Goluchowského plac 142
 Gomez 13
 Gorgolewski Zygmunt 143
 Gorlenko-Dolina M. J. 180, 184, 185
 Gounod 13, 37
 Govékar Fran 88
 Gozzi 104
 Grabowski B. 125, 133, 146
 Graničari 86
 Grassi 17
 Grof Paližna 84
 Guignolo 105
 Guarany 13
 Halič 123, 131, 150
 Halka 13
 Hejret 184
 Heller Ludvík 152
 Hellmer 77, 78
 Hercegovina 79
 Himmel 85
 Hlaváč 186
 Hloupý Honza 104, 105
 Hoffmannova 128, 133, 134
 Holanďané 59
 Holeček 183
 Hořica J. 124
 Housová Miroslava 88
 Hradčany 119, 195
 Hráský J. V. 72
 Hribar Ivan 72
 Hrubý 72, 78
 Hrubý Th. 183
 Hrvatski kraljevi 84
 Hřimalý 13
 Hubad Matěj 88
 Hubička 87
 Hugenoti 113
 Chądzyński 133
 Château 61
 Chlup 78
 Chmelenský L. dr. 29
 Chopin 124, 128
 Chorvatsko 89
 Chotkovy sady 195
 Christus Spasitelj 198
 Chvála Em. 169
 Ibsen 41
 „Il Secolo“ 119
 Inghlese 94, 102
 Isakowicz Isák 142, 152
 Itálie 11—26, 30, 31—48, 63, 64, 93, 94, 101, 104, 105, 109, 110, 116—119, 157, 158, 174, 175, 214
 Itálové 59, 102, 104
 Ivanov 132
 Iverská Boží Matka 196
 Iz raznih novica 84
 Izák sv. 189
 Jakub 114
 Janek 147
 Janikul 117
 Janov 17—21, 27, 28, 33, 43, 54, 56, 64, 93, 94, 112, 113, 119, 158, 211, 212
 Jan Výrava 85
 Jana sv. ulice 126
 Japonsko 64, 205
 Jedenáctý rok Národního divadla 87
 Jelačić 76, 82
 Jelínek Ed. 123, 125, 129, 131, 133, 138
 Jermak 205
 Jeřábek 106
 Jerusalemský 200
 Jihoslované 40
 Jirásek 87
 Julie 118
 Juran i Sofia 84
 Jurčič Josip 73
 Kadlec K. dr. 144
 Kadlec 184
 Kahýra 32
 Kamieniec na Podoli 125
 Kamiński 128
 Kamiński Jan Nep. 150
 Karlín 182
 Kasprovicz 147
 Kašpárek 103—105
 Kašpárek na vandru 103
 Kavkaz 200
 Kazaňská katedrála 183, 189
 Keigels baron 185
 Khuen-Hederváry hrabě 78
 Klicpera V. K. 147
 Klecanda J. 110, 157
 Klička 13
 Klumpar dr. 144
 Kluszewski J. 126
 Kollár František 71, 72
 Kofo lilerackie 138
 Komarov Visarion Visario-novič 182, 189
 Komedianti 170
 Konfederaci Barscy 128

- Koni A. F. 187
 Konstantin Konstantinovič, veľkokníže, 184, 187
 Kossak 138
 Kovačovic K. 13
 Kotarbiński 127, 128, 131, 139, 146
 Kožmian St. 125, 127, 128, 134
 Krakov 69, 123—139, 144 až 150
 Kraňsko 74, 89
 Krasnaja ploščaď 198, 199
 Kremľ 194, 196, 197, 198
 Kroupa 79, 88
 Kruzer K. 125
 Krištof Kolumbus 118, 169, 170
 Křižík Fr. 124
 Krczek Fr. dr. 146
 Krisper Valentin dr. 71, 75, 88
 Kronštadt 185
 Krym 54
 Kučera 141
 Kuffner J. 124
 Kukuljevič I. 84
 Kusák dr. 184
 Kvapil Jar. 194
 Kyjev 200
 Lamanskij V. J. 185, 188
 Lamželezo 102
 Láska Rafaelova 95
 Lassalle 43
 Leandro 102
 Leľjakov P. J. 188
 Leoncavallo Rug. 12, 170
 Leopold Salvator arcikníže 78, 79
 Lesić 85
 Leščinská 88
 Lier 88
 Lierová 88
 Liguové 159
 Ligurské moře 19
 Lina 13
 Lionardo da Vinci 14
 Lisabon 38
 Lituani gli 13
 Łobzowanie 152
 Lodž 130
 Loewe Anna 151
 Loewe 192
 Lohengrin 110
 Lombardie, -dsko 14, 19, 54
 Lombardian 100
 Londres de 171
 Londýn 39
 Lorenzo di, Tina 39
 Lortzing 13
 Lounská-Hromádková 88
 Lovci perel 94
 Lubicz 133
 Lublaň 69, 70, 71, 75, 76, 86—89, 123, 151
 Lucca 13, 35, 37
 Lutnia 132, 134, 147
 Lvov 69, 123—152
 Lyon 105, 119
 Lži-Dimitrij 198
 Maciejowski Sewer 133
 Maďaři 40
 Małachowski Godzimir dr. 142, 143, 147
 Máj 188
 Mamon 58
 Mandrovič 79
 Manfred 84
 Manchester 60
 Manon Lescaut 170
 Marabini Angelo 119, 158
 Manzotti 16, 30, 94, 174
 Marcello - Palińska Helena 144
 Marek sv. 19, 22
 Margherita kráľovna 116
 Mareš Fr. 179, 183
 Maria Tudor 13
 Marianský kostel v Krakově 124
 Marion Delorme 13
 Marchwicki 132
 Markéta-Helena 38
 Markov trg 84, 85
 Mascagni 12, 115, 118, 170
 Massini 38
 Matamoro 102
 Matejko J. 125, 133
 Matoušková Anka 88
 Maurové 21
 Medici 173
 Mefistofeles 11, 12, 38
 Menaggio 158
 Meneghino 100, 101, 105
 Mendelsohn 124
 Mensinger Karel 110, 111
 Mentone 56, 164
 Meran 110
 Messalina 174
 Meyerbeer 13, 43, 113
 Mickiewicz 128
 Mierowski J. 126
 Michajlovský palác 189
 Michelangelo 94
 Mikuláš car Lidumil 202, 206, 207
 Milada 13
 Milan 79
 Milán 11, 12, 13, 14, 15, 16, 19, 27, 31, 32, 33, 34, 35, 37, 38, 39, 40, 54, 93, 94, 95, 98, 100, 109—113, 118, 119, 158, 169—173
 Miłaszewski Adam 152
 Milčinski Fran 88
 Milletich šlechtic Štěpán, dr. 77—86, 150
 Minin 205
 Mnichov 11, 116
 Mnichovo Hradiště 171
 Modrzejewski 135
 Molière 102
 Monaco 56, 57, 62
 Moniuszko 13, 40

- Monplaisir 94, 174
 Monte Carlo 56—60, 64, 112, 164, 171
 Monte Pincio 175
 Morava 71
 Morska-Poplawska 128
 Moskva 158, 187, 191 až 201, 205
 Mošinský 78, 82
 Mozart 11
 Myrrha 13
 Myslbek J. V. 131
 Nabrezina 62
 Námluvy Pelopovy 87
 Napoleon 93
 Nápravník Ed. 191
 Národní zemské kazaliště 76, 78, 80
 Neapol 33, 46, 98, 100
 Neapolsko 115
 Nedbalová M. 88
 Nefta 114
 Němci 58, 70, 84
 Německo 48, 204, 205
 Neptun 175
 Nero 11, 12
 Nervi 94, 173, 174
 Neumann Angelo 191
 Něva 182
 Něvský prospekt 181—183, 199
 Nikolaj N. N. 189
 Nikolskaja 199
 Nizozemci 40
 Nizza 13, 17, 19, 33, 46, 56, 57, 59, 60—64, 112, 113, 159, 160, 211
 Noemi Ella 88
 Nollí 88
 Notre Dame de Fourvières 119
 Nouvelli 39
 Nový York 32
 Odetta 41
 Olszewski Tit 88
 Ondřej Cernyšev 111
 Onufrio sv. 96
 Ospedaletti 10, 164
 Otello 14, 37, 38, 93, 94, 115, 170
 Pagliacci I. 170, 173
 Palacký Fr. 182
 Palazzo Venezia 96
 Paleček 191
 Palmov J. S. 188
 Paltrinieri 14, 44
 Panna Maria 61
 Pantalone 41, 102
 Parlatore eterno 13
 Paříž 32, 39, 95, 119, 120, 194 až 134, 137, 139, 141, 144, 150, 158
 Pegli 94, 112
 Peschiera 19
 Petěrhof 185
 Petr sv. 96, 117, 183
 Petr Veliký 199, 207
 Petrohrad 32, 39, 95, 179 až 202, 205
 Petropavlovskij sobor 189
 Petrarka 94
 Petřín 119
 Petzold V. 71
 Piemont 93, 100
 Pierot 102
 Pincio 95
 Pininski 144
 Pipin A. N. 188
 Pirc Gustav 88
 Pisa 94
 Plantan Ivan 88
 Pokušení sv. Antonína 120
 Poláci 11, 59, 69, 127, 128, 146, 147, 151
 Polecenella 101
 Politika 124, 149
 Polsko 89, 138, 179, 181
 Politeama Regina Margherita 27
 Politeama Rosetti 46
 Ponchielli 12
 Portugaly 32
 Potěšný dvorec 197
 Poznaň 144, 146, 147
 Praga 41
 Praha 11—16, 32, 39, 44, 70—77, 83—88, 109, 111, 115, 117—120, 125, 126, 128, 129, 135, 138—144, 146, 149, 150, 157, 165, 170—173, 175, 179, 182, 183, 186, 191, 195, 198, 211, 212
 Pratesi 118
 Preissová Gabriela 87, 138
 Prodaná nevěsta 73, 87
 Pro dítě 73, 87
 Promessi sposi 13
 Prorazhora 102
 Przybylski Zygmund 152
 Pucini 12, 94
 Puccio d'Aniello 101
 Pulcinella 96—101, 104, 105
 Puškin A. S. 179, 180, 184 až 188, 191
 Pytlák 13
 Quattro stagioni 174
 Ractawice 138
 Rafael 94, 95, 171
 Rakousko 32, 93, 150, 214
 Rhodope 17, 19, 43
 Ricciová Matilda 15
 Ricordi 35, 110, 111, 118, 169, 170
 Rieger Fr. Lad. dr. 157, 158, 187
 Rigoletto 13
 Riva 158
 Riviera 19, 54—65, 112, 113, 118, 159, 160, 164, 171, 173, 212
 Robert ďábel 14, 43, 44
 Rolla 94
 Romeo a Julie 13

- Rosenberg 144
 Rovinskij P. A. 188
 Rossi 26, 39
 Rossini 13
 Rotšild 111
 Rovetta 41
 Rouss 103
 Romanov 198
 Rozman Fran 88
 Rücková 88
 Rujana 135
 Rumjancovo museum 198
 Rumunsko 32
 Rus 89, 139, 180—195,
 201—208
 Rusni 151
 Ruskij kružok 188
 Ruslan a Ludmila 13, 73
 Rusové 58, 69, 180, 190,
 202, 205
 Růžičková-Strozziová 85
 Rygier 128, 146
 Řecko 10, 44
 Řekové 59
 Řřhová 88
 Řřm 31, 32, 38, 63, 94—98,
 100, 105, 109, 117, 171
 až 175, 181, 183, 194
 Sábská královna 13
 Sachorowski M. 124, 146
 Saint-Saëns 169
 Salvator Rosa 13
 Salvini 39
 San Remo 56, 164
 Sanguszko kníže 126
 Saóna 119
 Sapieha Adam kníže 138
 Saraceni 164
 Sardínsko 93
 Sardou 41, 97
 Saská zahrada 139
 Sasso Ferrato 164
 Savonna 170
 Scala 12, 16, 27, 30, 33—35,
 37, 43—48, 110, 118, 169
 Scaligerové 118
 Scapino 102
 Scaramuccia 102
 Sczepański plac 126
 Secolo, il, 33
 Sedan 151
 Sedlák kavalír 12
 Semionov S. V. 189
 Sěvernaja gostinnica 189
 Scheiner J. dr. 183
 Schelcher 120
 Schmitt Mieczysław 131,
 152
 Sibif 202, 205
 Sieba 94
 Sienkiewicz Henryk 174
 Sirena 17, 19
 Skandinavci 40
 Skarbek Stan. hr. 135, 142,
 143, 146, 151
 Slovanský bazar 199
 Slovanský blahodějný spo-
 lek 189
 Slovanství 124, 188, 190
 Slované 11, 87, 94
 Slowacki 128
 Slovinci 70, 73—75
 Slivicki 128
 Słowo polskie 136
 Sluby panieńskie 152
 Smetana Bedřich 13, 87,
 147, 180
 Sobiesław 128
 Società equivocca, la, 41
 Sokol 79
 Sokolov J. J. 188
 Sokolská obec 188
 Solski 128
 Sonzogno Ed. 39, 118, 169,
 170, 173
 Spanilá mlynářka 13
 Spaskija vorota 196
 Spas na Boru 197
 Spiski palác 126
 Split 87
 Spomen-knjiga 84
 Srb Vladimír dr. 144, 145
 Srbové 79, 190
 Stabat mater 87
 Stan O. J. 189
 Stanković Kristof 85
 Staré Josip 88
 Staré město 77
 Stentarello 96, 100, 101
 Stępowski 128, 134
 Stockholm 22
 Stolzová Teresa 111
 Stroupežnický Lad. 87
 Styka Ján 138, 146
 Sukienice 124, 126, 129
 Szydłowski Henryk 131,
 133, 152
 Šamberk F. F. 103, 174
 Španělé 40, 59, 101
 Španělsko 32, 42
 Španiř S. 85
 Štěpán sv. 33, 35, 36
 Štolba J. 87
 Švédové 59
 Taglioni 44
 Tamagno 38, 114, 115, 173
 Tarnowski hrabě 124
 Tartaglio 102
 Tavčar Ivan dr. 71, 75
 Taveggia 44
 Tavričeskij dvorec 184, 187,
 188
 Tasso Torquato 94, 96
 Teatr Wielki 139
 . Carlo Felice 27, 33, 43
 . w Lazeńkach 139
 . Ludowy 139
 . Mały 139
 . Rozmanitości 139
 Teatra v Polsce 129
 Teatro Apollo 38, 96
 . Capranica 96, 100
 . Constanzi 175
 . Dell' accademia dei
 filodrammatici 41

- Teatro Dal Verme 119
 . Goldoni 41
 . Manzoni 41
 . Metastasio 96
 . Nuovo 86
 . Politeama di Trasteneae 96
 Teatro Pagliano 112, 113
 . Pergola 112
 . Re Umberto 112
 . San Carlo 46
 Tedesco 97, 102
 Tekovčič Fran dr. 88
 Terst 46, 211, 216
 Teršová 88
 Tolstoj 202
 Tomáš 88
 Torquato Tasso 117
 Toskána 98, 100
 Trapszówna 128
 Trastevere 117
 Tretjakovska galerie 198
 Trevi 117
 Trivelino 102
 Turci 59
 Turin 93, 94, 170, 173, 174
 Turolla Emma 38, 110
 Towarzystwo muzyczne 127
 Tyrolsko 110, 157
 Uhry 82
 Urbański Aureli 144
 Václav Hrobčický z Hrobčic 87
 Václav sv. 70
 Vaclík J. 182, 189
 Vánoce 33, 34
 Varšava 130, 132, 139, 140, 144, 147, 201, 202
 Vasilij Blaženoj 197, 198
 Vašíček 88
 Vatikán 95, 174
 Velký Ivan 194
 Ventimiglia 57, 160, 164
 Verdi Giuseppe 11, 13, 14, 30, 37, 40, 48, 93, 111, 118, 169
 Verga 12
 Verona 11, 118, 158
 Veronika Deseničeva 73
 Věřbolovo 179
 Veselovskij A. N. 187, 195
 Vesna 179
 Vibarly 179
 Vídeň 39, 71, 85, 95, 120, 125, 149, 150, 151, 164, 165, 170, 195
 Viktor Emanuel 14
 Vilém Tell 13
 Villafranca 58, 164
 Víly 94
 Vlachové 11, 12, 25, 29, 31, 38, 45, 204
 Vlast 97
 Vltava 74, 119, 135
 Vodní družstvo 89
 Vojnarka 87
 Vojnović 87
 Vojtl F. 144
 Vorobjevy gory 198
 Vrchlický Jaroslav 87, 94, 124, 138
 Výlet pana Broučka do měsíce 174
 Wagner 48, 192
 Wawel 129
 Węgrzyn 128
 Westminster 158
 Wildner F. 88
 Woleński Wl. 144
 Wolska 128
 Wojnowska 128
 Wyrwiczówna 133
 Zabijmour 102
 Zacconi 26, 39
 Záhřeb 69, 76—79, 82—86, 123, 151
 Zajc 79
 Zakletý princ 13
 Zamilovaná služka 41
 Zapolska 146
 Zawadzki 128
 Zawiejski J. 124, 126, 131
 Závist 106
 Zavrtal 13
 Zboiški Marcel 128, 133
 Zemsta 128
 Zorn 163
 Zrinjski 79
 Zeyer Julius 111
 Žalov 61
 Želeński 146
 Želeński W. 147

O B S A H.

	Strana
Moje první cesta do Itálie	7
Z divadel italských	23
V pohádce jihu	51
Při otvírání jihoslovanských divadel	67
Moje druhá pouť italská	91
Jiné toulky po jihu	107
Při otvírání divadel polských a jiné cesty do Polska	121
Mezi palmami	155
Poslední cesty italské	167
Na severu	177
Docela nedivadelní intermezzo	209
Rejstřík jmen	217

VYOBRAZENÍ.

Arrigo Boito.
Dr. Štěpán šlechtic Milletich.
Alberto Franchetti.
Tadeusz Pawlikowski.
Ruggiero Leoncavallo.

*

17 linek záhlavních. — 17 linek závěrních.

*

AUTOGRAFICKÉ SNÍMKY LISTŮ.

Dra Štěpána šlechtice Milletiche	80—81
Tadeusze Pawlikowského	136—137

